

POTUNGAUE TOUTAI

LIPOOTI FAKATAÚ Ta'u Fakapa'anga 2020/2021

Vahe 1 : Kanotohi

Vahe 1 : Kanotohi.....	2
Vahe 2: Lea nounou	3
Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai.....	5
Vahe 4 : Fakamatala mei he ‘Ofisa Pule Ngāue.....	7
Konga lalahi ‘o e fakahoko fatongia fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai.....	10
1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai	25
1.1 Puipuitu’a.....	25
1.2 Lao, Tefito’i Ngāue, Kupu Fekau’aki	26
1.3 Fa’unga ‘o e Potungāue.....	30
1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu’u Palani	31
2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai.....	32
2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi	32
2.2 Ngaahi ola Ngāue.....	36
2.2.1 ‘Ofisi ‘o e ‘Eiki Minisitā	36
2.2.2 ‘Ofisi ‘o e ‘Ofisa Pule Ngāue	37
2.2.3 Va’a Ngāue Faka’ofisi.....	39
2.2.4 Va’a Ngāue ki hono Pule’i mo e Fakalalakaka ‘o e Toutai.....	44
2.2.5 Va’a Saienisi ki he Toutai.....	59
2.2.6 Va’a Muimui’i Lao ‘a e Toutai.....	85
2.2.7 ‘Iuniti ki hono pule’i mo tokangaekina ‘a e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu’uloa (PMU). 95	
2.3 Pule’i ‘o e Pa’anga	96
2.4 Fefakatau’aki Fakapule’anga	98
2.5 Pule’i ‘o e koloa ‘a e Pule’anga	98
1. Ngaahi me’a mahu’inga/ Pole fakangāue.....	100
3.1 Ngaahi Pole Fakangāue	100
3.2 Ngaahi Fakatu’utāmaki mo hono Pule’i.....	105
2. Fakamatala mo e Muimui ki he Ngaahi Tu’utu’uni.....	106
4.1 Fakamatala ‘Aotita	106
4.2 Ngaahi Tu’utu’uni FakaMinisitā mo e Kapineti.....	106
4.3 Founga Pule.....	107
4.4 Ngaahi Fiema’u ‘a e Tu’utu’uni Ngāue ‘a e Pule’anga.....	109
4.5 Poate mo e Komiti ‘oku Totongi Pa’anga	109
Vahe 5: Fakama’opo’opo.....	111

Vahe 2: Lea nounou

ACIAR	Senita fakavaha'apule'anga 'a 'Aositelelia 'i he fekumi ki he ngoue
ACP	'Afilika, Kalipiane mo e Kulupu mei' he Pasifiki
ADB	Pangike Fakalalakala 'a 'Esia
AMP	Palani Pule Fakata'u
ANCORS	Senita fakafonua 'a 'Aositelelia ki hono malu'i 'o e me'amo'ui 'o 'oseni
AR	Lipooti Faka-ta'u
CP	Palani Fakata'u Tolu
CEO	'Ofisa Pule Ngāue
CFEC	Ako fekau'aki mo hono muimui'i 'o e lao
CITES	Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
CSU	Va'a ngāue lotoloto
DPD	Fakaikiiki fakamatala Poloseki
EEZ	Konga tahi toutai'anga faka'ekonomika
EFY	Faka'osinga 'o e Ta'u Faka-Pa'anga
ESMF	Puleí ó e 'ataakai mo e tu'unga fakasosiale
FAD	Naunau tauhele ika
FAO	Kautaha me'atokoni mo e ngoue 'a e ngaahi Pule'anga fakatahataha
FCD	Va'a ngāue ki hono muimui'i e lao toutai
FFA	Kautaha Toutai 'a e Pasifiki
FFC	Komiti alealea ki he toutai
FFC MIN	Komiti alealea ki he toutai 'a e kau Minisitā
FLOW	Ako fekau'aki mo e Laiseni Toutai
FY	Ta'u Faka-Pa'anga
GDP	Koloa 'oku Ngaohi Fakalotofonua
GPA	Ngaahi Fiema'u vivili 'a e Pule'anga
HMAF	Kau Tau 'a 'Ene 'Afio
ICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia
IIP	Palani fakaloto Potungāue ki he fakahoko fatongia
IP	Tu'utu'uni Ngāue fakaloto'i Potungāue
IMO	Kautaha Fakavaha'apule'anga ki he fefolau'aki vakatahi
IUU	Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti
KPI	Me'afua Ngāue
LAN	Netiueka fakalotofonua
MC	Konifelenisi FakaMinisitā
MCS	Muimui'i malu mo le'ohi
MSC	Ako ki he Setifikeiti ke lava heka he 'u vaka kupenga
MDA	Ngaahi Potungāue
MOF	Potungāue Pa'anga
MoF	Potungāue Toutai
NFOSC	Ako ma'ae kau 'Ofisa Toutai fekau'aki mo hono le'ohi 'o 'oseni
NPOA	Palani ngāue fakafonua
NTSA	Talite Alepau 'a Niue
NICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia Fakafonua
NIWA	Kautaha fakafonua ki he Vai mo e 'Etimosifia
NZ	Nu'usila
OPM	Polokalama ki hono pule'i 'o e kau 'ofisa taulama fakamafai

PC	Komiuniti ‘a e Pasifiki
PSC	Komisoni ki he kau ngāue Faka-Pule’anga
PMS	Me’afua Fakahoko Ngāue
PNA	Paati ki he Aleapau mo Niue
POI	Tokotaha Tukupau
POM	Tohi Fakahinohino ki hono tokangai ó e poloseki
PMU	Iuniti Puleí ó e Poloseki
PROP	Polokalama ki hono tokanga’i ‘o e Potutahi feitu’u Pasifiki
PSMA	Aleapau ki he malu ‘o e ngaahi taulanga
PMSP	Polokalama ki hono malu’i ‘o e fefononga’aki ‘i tahi ‘o e Pasifiki
QGIS	Lahi ‘o e polokalama fakamatala fakasiokalafi
RIMSW	Ako ki hono pule’i ‘o e ngaahi sisitemi fakamatala fakafeitu’u
ROCW	Ako ki he kau ‘ofisa taulama fakamafai fakafeitu’u
SAW	Ako ki he toenga ‘o e sitoka ‘oku toe ‘i ‘oseni
SDG	Taumu’a Langa Fakalalakaka Tu’uloa (Pule’anga Fakatahataha)
SIDS	Fonua iiki kei Langalanga hake
SMA	Ngaahi Feitu’u Pule’i Makehe
SOP	Fakahinohino ngāue
SPC	Komiuniti ‘a e Pasifiki Tonga
TC	Saikolone Fakatalopiki
TCC	Kautaha Fetu’utaki ‘a Tonga
TDW	Ako ki he Tanaki Fakamatala ki he Valu
TFSP	Palani ‘a e Sekitoa Toutai ‘a Tonga
TSDF II	Palani Fakalalakaka Fakafonua ‘a Tonga II
TPFES	Sisitemi ki he hū atu ‘o e ngaahi me’atokoni ‘i he kau fefolau’aki ‘a Tonga
TOR	Tuúnga ó e Fatongia
UN	Pule’anga Fakatahataha
UNCLOS	Konivesio ‘o e Lao Toutai ‘a e Ngaahi Pule’anga Fakatahataha
UNDESA	Potungue ki he ‘Ekonomika mo e vā fakasosiale ‘a e Pule’anga Fakatahataha
WCPFC	Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki
WB	Pangike ‘a Mamani
WTO	Kautaha Fefakatau’aki ‘a Mamani
VMS	Me’angāue ki hono muimui’i ngaahi vaka toutai

Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai

Óku ou fiefia ke fakahoko atu á e lipooti Fakamatala Fakataú ‘a e Potungāue Toutai ki he Taú Fakapaánga ó e 2020/2021 á ia óku ne óatu ai á e ngaahi ngāue lavameá, ngaahi ola mo e ngaahi pole naé fehanganagai mo e Potungāue lolotonga á e taú fakapaánga koéni.

Ko e taú fakapa’anga 2020/2021 ne íkai ko ha taú lelei ia. Ko e taú faingataá koe’uhi ko e fokoutua COVID 19. Ko e fokoutua ni ‘oku ne uesia fakamamani lahi ‘a e tu’unga fakaékonomika mo e fakasosiale. Í he ngaahi taú kuohili, ko e taha ó e

ngaahi ngāue tuúkimuá ne kau atu ki ai á e Potungāue ko e Fakaáliáli Ngoue mo e Toutai ‘i hono fakahoko fakata’u, ka í he taú fakapa’anga 2020/2021 ne kaniselí ai tupu mei he fokoutua Covid 19.

Kuo hanga ‘e he Potungāue ‘o fakahoko e fakalelei mo to e fokotu’utu’u fo’ou ‘ene ngaahi ngāue mahu’inga ke lava ke ne matu’uaki mo fononga lelei mo e ngaahi ha’aha’a pea pehe ki he ngaahi pole kehekehe. Neongo e ngaahi pole, ka ne lava he laumalie ‘o e ngāue fakataha mo e kataki ke fakapapu’i ‘oku a’usia e ngaahi taumu’a ngāue.

Ko e taha ó e ngaahi ngāue tuúkimuá ne áusia í he Taú ko eni ko e fakahoko ko ia á e fakataha lahi fakafonua á e Polokalama Feituú Puleí Makehe (SMA) á ia na’e fakahoko ki Éua pea na’e fe’unga moe kau fakafofonga ‘e toko 200 na’a nau kau mai ki ai. Pea na’e fakapa’anga ia ‘e he Pangike ‘a Mamani ‘o fakafou mai ‘i he Poloseki Hala Fononga ki ha Ngatai Tu’uloa ‘a ia ‘oku ‘i he malumalu pe ‘o e Potungāue, ko e fakataha ko eni na’e fai ai e talanoa pea mo e ngaahi kupu fekau’aki felave’i pea mo e Polokalama Feitu’u Pule’i Makehe pea mo fokotu’u ‘a e mahu’inga ‘o e ngāue fakataha ‘a e pule’anga pea mo e ngaahi komiuniti ki he mahu’inga ‘a hono pule’i fakalelei ‘o e ngaai feitu’u tu’u matatahi ‘i Tonga ni.

To e tanakai atu ki he fokoutua COVID 19 mo e ngaahi pole ‘o e ta’u fakapa’anga 2020/2021, ko e feliuliuaki ‘o e ‘ea, ko e taha foki ia á e pole lahi óku fehanganagai mo e ngaahi sekitoa toutai tautautefito ki he ngaahi ‘Otumotu iiki í he Pasifiki, ó kau ai á Tonga ni.

Ko e ola kovi ‘o e ngaahi ngāue fakalalakaka mo e toutaií taéfakapotopoto ko ia ó e ngaahi meámoúí mei óseni ko e to e palopalema lahi ia é taha óku fehanganagai mo e Potungāue Toutai í he áho kotoa pe. Ko ia ai, ko e fatongia á e Potungāue fakataha mo e ngaahi kupu fekau’aki í he sekitoa toutai ke nau ngāue fakataha ki hono mapuleí, fakahaofi mo fakapapu’i óku hoko e toutai fakapotopoto ke ne maluí e koloa mahu’inga ko eni á e Fonua.

Ko e ngaahi tokoni kotoa pe mei he ngaahi Hoa fengāue’aki, ngaahi kautaha fakafonua, fakafeitu’u mo fakavaha’apule’anga óku kei fakahoko lelei pe, tautautefito ki he ngaahi tokoni fakapa’anga mo fakatekinikale ki he Potungāue Toutai pea oku ne feau ‘a e ngaahi fiema’u langa fakalalakaka ‘o e sekitoa toutai pea pehe ki hono fakalalakaka e toutai tu’uloa ‘i Tonga.

Óku ou fakamalo mo houngáa ki he taki lelei á e 'Ofisa Pule Ngāue ki he Potungāue Toutai, Dr. Tuíkolongahau Halafihi pea mo e tokoni fakatekinikale na'e fakahoko 'e he kau ngāue Toutai. Óku ía Dr. Halafihi á e fatongia ki hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pule'anga pea mo e faitu'utu'uni, pule'i 'o e 'ofisi, ngaahi ngāue mo e fatongia 'a e Potungāue Toutai.

Malo 'aupito,

Lord Tu'ilakepa
Minisitā 'o e Potungāue Toutai

Vahe 4 : Fakamatala mei he 'Ofisa Pule Ngāue

Ko e Lipooti Fakamatala Fakata'u 'eni ki he Ta'u Fakapa'anga 2020/21 'oku ne fakamatala'i 'a e ngaahi ngāue na'e lava'i lelei 'e he Potungāue Toutai 'o fakatefito ia 'i he Palani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue 2020/21-2022/23 mo e ngaahi tefito'i me'a 'e lava ke ngāue'aki ki hono sivi'i mo lipooti 'a e fakalalakaka e ngāue 'a e Potungāue.

Lolotonga'a e Ta'u Fakapa'anga 2020/21, na'e fehangahangai 'a e Potungāue Toutai mo e ngaahi pole lahi, kae tautautefito ki he ngaahi ha'aha'a e COVID 19 pea pehe ki he feluiliuaki e 'ea. Neongo 'a e ngaahi pole ni, 'o kau ai 'a e ngaahi fiema'u fakatekinikale mo e ngaahi fakangatangata 'i he ivi fakapa'anga ka na'e lava pe 'e he Potungāue 'o fakahoko lelei hono ngaahi fatongia pea malava ke a'usia 'a 'ene ngaahi taumu'a ngāue 'i he Palani Fakata'u Tolu 2020/21.

Ko e ngaahi taumu'a ngāue mahu'inga ne fai ki ai 'a e tokanga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni, na'e kau ki ai 'a e fakahoko e ngaahi ngāue 'oku ha he Palani Sekitoa Toutai 'a Tonga 'a ia 'oku kau 'a e teuteu ko ia 'o e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa. 'I he malumalu 'o e Palani Sekitoa Toutai 'a Tonga, ne tokanga 'a e Potungāue ki hono fokotu'u 'a e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 9 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni. 'Oku kau heni hono fakalahi 'a e faama'i 'o e tofe', 'oku fe'unga mo e kau faama tofe 'e 28 'oku kei lele lelei pe 'i he taimi ni.

Ko e ta'u fakapa'anaga 2020/2021 ko e ta'u'aki ia hono 5 'a hono fakahoko 'ehe Potungāue Toutai 'a e Me'afua (PMS) ki hono sivi'i 'o e tu'unga fakahoko fatongia. 'I hono vakai'i ko ia e PMS he vaea'ta'u, Sanuali 2021, ko e kau ngāue 'e toko 72 na'e lava lelei hono sivi'i 'o e tu'unga fakahoko fakatongia . 'I he vakai ko ia ki he ola e PMS he ta'u e fa kuohili, 'oku 'i ai e fu'u fakalalakaka lahi he ola oku ma'u 'ehe Potungāue Toutai 'o mahino e fakalalakaka e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue.

Ko e patiseti 'a e Potungāue na'e hiki hake mei he \$4.5 miliona 'i he 2019/20 ki he \$4.7 miliona 'i he 2020/21 pea ko e katoa e fakamole ko e 4.1 miliona. Ko e pa'anaga taketi ki he 2020/21 ko e \$2.3 miliona ka na'e tanaki 'e he Potungāue 'a e \$4.1 miliona.

'Oku kei fakafalala pe 'a Tonga 'i he toutai ki he me'akai faka'aho mo e ma'u'anga mo'ui. Ko e ngaahi tefito'i koloa fakatoutai 'e tolu (3) 'o 'oseni 'oku uta fakakomesiale mei Tonga, 'a ia ko e Tuna (Valu), Palu pea mo e ngaahi feo mo e ika mo'ui 'oku hu atu ki tu'apule'anga 'o fakataumu'a ki he ngaahi puha si'oata.

Ko e fakakatoa 'o e ngaahi koloa 'o 'oseni na'e lava hu atu ki tu'apule'anga ('ikai kau heni 'a e ngaahi me'amo'ui ki he ngaahi puha sio'ata), lolotonga 'o e vaha'a taimi ta'u fakapa'anga na'e fe'unga mo e toni 'e 1,599 fakahoa ki he toni 'e 2,015 'i he 2019/20. 'A ia ko e holo'aki 'eni 'a e 20% mei he fakakatoa e me'a mo'ui 'o 'oseni na'e uta atu ki tu'apule'anga 'I he ta'u fakapa'anga kuo'osi. Na'e tupu 'eni mei he holo lahi hono hu atu ki tu'apule'anga e fa'ahinga e Palu koe'uhi ko e COVID 19. Ko e mahu'inga fakalotofonua (FOB value) fakakatoa ki he ika na'e uta 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni na'e fakafuofua ki he pa'anga \$8.5miliona 'a ia ko e holo'aki ia e 19% mei he mahu'inga 'o e ika na'e uta ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga kuo'osi.

Ko e toni fakakatoa 'e 1,503 e valu (tuna) na'e hu atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni 'a ia ko e holo'aki ia 'a e 16% mei he ta'u fakapa'anga kuo'osi. 'A ia ko e valu na'e lahi taha hono uta 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni 'i he ngaahi koloa 'o 'oseni 'a ia ko e 94%. Ko e mahu'inga fakapa'anga 'o e valu na'e uta atu 'i he vaha'a taimi ko'eni na'e fakafuofua hono mahu'inga ki he pa'anga 'e \$8.2miliona 'a ia ko e holo'aki 'ia 'a e 15% mei he ta'u kuo'osi.

Ko e fakakatoa 'o e feo mo e ika mo'ui na'e hu atu ki tu'apule'anga 'o fakataumu'a ki he ngaahi puha sio'ata 'i he ta'u fakapa'anga 2020/21 ko e fa'ahinga 'e 134,527, pea na'e fe'unga hono mahu'inga fakafuofua ki he pa'anga 'e \$0.73 miliona. Ko e holo'aki ia 'a e 18% 'i he lahi mo e 27% 'i he mahu'inga (FOB value) fakapa'anga mei he ta'u fakapa'anga kuo'osi. Ko e uta e ngaahi koloa ni na'e lahi taha ai e ngaahi fa'ahinga 'oku ma'ulalo hono mahu'inga fakapa'anga 'o hange koia 'oku ha atu he Fakatata 3. Ko 'Amelika 'a e maketi lahi taha 'oku uta ki ai 'a e ngaahi koloa ko eni.

Ko e toutai palu 'oku lolotonga uesia lahi 'i he ha'aha'a 'o e fokoutua Covid 19 koe'uhi tatapuni 'o e ngaahi maketi ki tu'apule'anga tupu pe mei he tapuni 'o e ngaahi kau'a fonua. 'A ia ko e ola, ko e 58kg fakakatoa 'a e palu na'e lava ke hu atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko eni, 'a ia ko e holo'aki ia e 99.9%, 'o mei 100% 'o fakahoa ki he ta'u fakapa'anga kuo'osi. Na'e fakamahu'inga ki he \$348 'a e palu na'e hu atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni.

Ko hono tapui ko ia hono toutai'i, ngaohi pea mo uta fakakomesiale ki tu'apule'anga 'o e mokohunu, na'e faka'ata 'i a 'i he 'aho 12 'o Sune 2020 'o fakatatau ki he tu'utu'uni kapineti ke fakangofua hono toutai'i 'i he 'aho 1 'o Siulai ki he 'aho 30 'o Sepitema 2020. Na'e fakahoko 'a e tu'utu'uni ko'eni ke tokoni fakapa'anga ki he kakai 'o e Fonua 'i he lolotonga 'etau fe'ao mo e fokoutua COVID 19. Ko e laiseni 'e 16 na'e foaki 'e he Potungāue Toutai 'aia ne nau fakakato 'a e ngaahi fiema'u 'o fakatatau ki he Lao Pule'i Toutai 2002. Ko e ngaahi laiseni ko'eni ne foaki ne fakatatau pe ki he ngaahi feitu'u kuo'osi 'i ai hono ngaahi fale ngāue ki hono ngaahi 'o e mokohunu 'a ia ne kau ai 'a Tongatapu, Ha'apai, Vava'u mo Niuatoputapu. Ko e fo'i mokohunu 'e 3.6miliona, 'aia ne fakafuofua ki he toni 'e 102, ne hu atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni. 'Oku fakafuofua ki he TOP 4 – 5 miliona ne ma'u 'ehe kau toutai lolotonga e fakaava e mokohunu he ta'u 2020.

Tupu mei he holo ko ia 'a e ngaahi me'amou'i 'i hotau 'oseni, koe'uhi ko e ngaahi 'uhinga kehekehe 'o kau ai e feliuliuaki 'o e 'ea mo e lahi 'o e toutai, kuo kamata ai 'e he Potungāue Toutai 'a e ngaahi langa ngāue fo'ou ke fakapapai'i 'oku kei pukepuke 'a hono fakalato 'o e fiema'u 'a e Fonua mei he ngaahi koloa toutai 'o 'oseni tautautefito ki he ma'u me'atokoni pea mo e ma'u'anga pa'anga. Na'e malava 'e he Potungāue ke fokotu'u ha ngaahi tauhele'anga ika (FADS) 'i he ngaahi potutahi 'o Tonga ni, ke to e fakatupulekina 'a e ola mei he ngaahi toutai fakatele. Na'e lava foki hono fakalalakala 'a e faama'i e ngaahi me'amou'i mei 'oseni 'i hano lava ke fakafanau 'a e mokohunu talu mei Tisema 2018.

Kei hokohokoatu pe 'a e tokonia 'e he Potungāue 'a e Polokalama ta'u'i e ngaahi mahakai ikai ke pipihi (NCD) 'ai a ne kamata 'i he 2016, ko e fakataumu'a ki hono fakaivia e mo'uilelei 'i Tonga ni 'aki hono tukuhifo 'a e totongi 'o e ika ki he \$7-9 'a e kilo. Ko e polokalama ko'eni 'oku fakalele ia 'i he aleapau (MOU) 'i he vaha'a 'o e Potungau Toutai mo e kautaha Toutai "Ngatai Marine Enterprises" 'aia ko e vaka muli kotoa pe 'oku fakahifo 'a e toni 'e 3.5 e ika Tuna 'i he taimi pea pea toni 2.5 'i he taimi kovi e tutai. 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni, ko e toni fakakatoa 'e 152 na'e fakatau atu I Tongatapu, Vava'u, Ha'apai mo 'Eua.

Ko e taha e me'a mahu'inga ka ko hono fakahoko koia 'a e palani ngāue fakavavevave ki he COVID 19 'a e Potungāue talu mei Ma'asi 2020, fakatefito ki he fakatau atu 'o e ika 'i he totongi ma'ama'a ki he kakai 'o e Fonua lolotonga 'a e taimi faingata'a ko'eni, 'ai a 'oku fakatau atu e palu ki he kakai 'o e fonua 'i he totongi faka'atu'i ko e \$7 ki he kilo. Ko e kilokalami fakakatoa 'e 48,395 'a e lahi 'o e ika 'i he ta'u fakapa'anga ko'eni. Ko e fakakatoa 'a e mahu'inga 'i he polokalama ko'eni ne TOP\$483,950.

'Oku ou 'amanaki ne hoko hono fakahoko koia 'a e ngaahi ngāue he Palani Fakalukufua 'o e Sekitoa Toutai pea pehe ki he Palani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue Toutai ki he ta'u fakapa'anga ko'eni na'e tokoni lelei ia ki he fakalalaka fakalukufua 'o Tonga.

Faka'osi , 'oku ou hounga'ia mo fakamalo ki he tokoni mo e ngāue fakataha na'e fakahoko 'e he kau ngāue 'a e Potungāue toutai 'o malava ai ke fakakakato mo a'uusia 'a e ngaahi taumu'a 'a e Potungāue ki he ta'u fakapa'anga 2020/21.

Mālo 'aupito,

Dr. Tu'ikolongahau Hala'ahi
'Ofisa Pule Ngāue, Potungāue Toutai

Konga lalahi 'o e fakahoko fatongia fakalukufua 'a e Potungāue Toutai

Ola Ngāue	Ngaahi tefito'i Ngāue	Konga lalahi 'o e ngāue na'e fakahoko
<p>Ola Ngāue 1: Tataki lelei 'o e Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakalotofonua, fakafeitu'u mo fakavaha'apule'anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahu atu e Palani Fakata-Taú Tolu mo e Patiseti á e Potungāue. ➤ Fakahu atu e Lipooti Fakataú 2019-2020. ➤ Fakataha á e Komiti Pule 'o e Poloseki NIWA (fakahoko í he áho 1 Siulai mo e 23 ó Sepitema 2020). ➤ Fakataha 'a e ngaahi fonua memipa e Exploratory Pool 'o e Talite Toutai mo 'Amelika oku kau ai a Tonga ni (Fakataha Zoom). ➤ Fakataha lahi Fakataú hono 17 e Komiti Pule ó e FFA (Fakataha Zoom, 5-7 Ákosi 2020). ➤ Fakataha Fafeituu 'a e kau minisita Toutai e Pasifiki (Fakataha Zoom, 25-27 Ákosi 2020). ➤ Fakataha 'a e Komiti Pule 'o e Project FISHFAD 'a e Kautaha Me'atokoni 'a Mamani (FAO) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e Palani Faka-Taú Tolu mo e Patiseti ki he Taú Fakapaánga 2021/22 naé fakahu í he áho 31 ó Sanuali 2021 ➤ Naé fakahu atu á e Lipooti Fakataú ó fakatatau mo e áho naé fiemaú ai, áho 31 Siulai 2020 pea naé tali é he Kapineti mo e Falealea 'i Okatopa 2020 <p>Koe úhi ko e COVID 19, ne fakaloloa ai á e poloseki ki Sune 2021 pea mo to e vakaií á e founa kihono maketi atu e Ngufeke</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi founa é lava ke fakaáíá á Amelika ke to e fakalahiange 'enau toutai he ngaahi potutahi e ngaahi fonua memipa e Exploratory Pool, fonua 'e 5, kau ai a Tonga ni. ➤ Fokotuú atu ki he FFA á e ngaahi palopalema ku fehangahangai mo e Toutai Tuna koe úhi ko e Covid 19 ➤ Kei hokohoko atu pe á e alelea mo Ámelika fekauáki moe 'inasi koia á e ngaahi Fonua mempa he Exploratory Pool 'i he Talite mo Amelika ➤ Vakaií mo hono tali ó e ngaahi ola á ia ne talanoaí lolotonga e Fakataha Fakataú hono 17 e Komiti Pule ó e FFA (Ngaahi palopalema fehangahangai mo e Toutai Tuna mei he COVID 19) ➤ Tuku taha e tokanga ki ha ngaahi fakakaukau foóu ke lava é he ngaahi Fonua ó ngāueí á e ngaahi ola kae pehe ki hono to e vakaií oe founa hono fakahoko e ngāue í he taú úluaki (kamata mei Me áho 1 2019 ki áho 30 Epeleli 2020) pea pehe ki he palani ngāue ki he taú ka hoko mai

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Konifelenisi fakafeituu hono 35 á e FAO ki he Ngaahi Fonua Ésia mo e Pasifiki (fakataha Zoom, 1 - 4 ó Sepitema 2020) ➤ Fakataha á e Komitei Pule á e FFA mo e Fakataha lahi Fakataú hono 116 (Fakataha Zoom, 27 Ókatopa -6 ó Novema 2020) ➤ Fakataha á e ngaahi fonua he faka-Tonga e Pasifiki (Exploratory Pool) pea mo Ámelika (Fakataha Zoom, 18 Novema 2020) ➤ Fakataha á e FFA ki he Poloseki OFMPH (Fakataha Zoom, 26-27 ó Novema 2020) ➤ Fakataha lahi fakataú hono 117 e Komiti Pule ó e FFA mo e Fakataha 'a e Komisoni ki he Toutai Tuna (WCPFC) hono 17 (Fakataha Zoom, 1-17 Tisema 2020) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono tokangaekina e ngaahi fiema'u 'a e ngaahi Fonua ó Ésia mo e Pasifiki ó kau ai á Tonga ni fekauáki mo e hono langa ke matu'uaki moe to e lelei ange 'a e ngaahi toutai iiki pea ke fakapapau'i e tuunga malu fakame'atokoni ➤ Aleai á e Palani Ngāue, Patiseti, mo e anga hono fakahoko e Palani Mohufounga foóu á e FFA. Teuteuí á e ngaahi me'a mahu'ínga 'a e ngaahi Fonua memipa 'o e FFA í he teuteu atu ki he Fakataha lahi fakataú á e Komisoni Tuna. ➤ Hokohoko atu á e alea koia í he vahaá ó e ngaahi Fonua he Faka-Tonga ó e Pasifiki (Exploratory Pool) pea mo e Puleánga Ámelika ki ha founga é lava kenau ngāue fakataha pea mo lava ke toutai a Ámelika ke to e lahi ange í he potu tahi koia á e ngaahi fonua he faka-Tonga ó e Pasifiki ➤ Ko e fakataha 'o e áho 26, ko hono vakaii ia e Poloseki ó e OFMPH pea ko e áho 27 ko e Fakataha lahi Fakataú ia ó e Komiti Pule á e Poloseki OFMPH. Í he ongo fakataha kehekehe koéni ne fakaha ai é Tonga énau fakamaloía á e ngaahi tokoni kotoa mei he Poloseki OFMPH, áia óku kau ai á e ngaahi ako ke tokonia e ílo e kau ngāue, tokoni fakapaánga ki he Poloseki MCS pea pehe foki ke kei hokohoko atu pe étai poupu ki he ngaahi taumuá ngāue á e Poloseki OFMPH. ➤ Ki he kau memipa ó e FFA áia 'oku kau ki ai a Tonga ke tokangaekina á e ngaahi tuútuúni mo e ola ngāue ó hange ko e; Fokotuu ke hoko atu á tuutuuni pule'i ko ia e Piki'ai (Bigeye Tuna), Kahikahi (Yellofin Tuna) moe 'Atu (Skipjack) á ia ko e kongá mahuínga ia í he faúnga ngāue á e Komisoni ki he Toutai Tuna
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha Lao á e Toutai Fakatuapuleánga (Fakataha Zoom, áho 18-22 Sanuali 2021) ➤ Fakataha á e Komiti Pule (PMG) ‘a e Poloseki NIWA (Fakataha Zoom, áho 9 Fepueli 2021) ➤ Úluaki Fakataha ‘a e ngaahi Fonua memipa e FFA ke alea’i e ngaahi me’afua ki hono mapule’i e toutai e fa’ahinga e valu he Pasifiki (Fakataha Zoom, áho 18-19 Fepueli 	<p>(WCPFC)</p> <p>Aleapau koia ki he founa hono tokangaí ó e kau kuvaka á ia óku tataki é Initonesia mo Nuúsila</p> <p>Ngaahi élia mahuínga makehe, ko e ngaahi sitepu mahu’inga ne fakahoko ke fakatoka e ngaahi fakava’e ki he ngāue ‘o e ta’u 2021 ‘i he teuteu ki he fakataha ‘a e Komision ki he toutai Tuna hono 18. Áia óku kau ki heni á e;</p> <p>Tataki e ngāue á e Kulupu Ngāue Mapefononga ki he Alapakoá ‘o e Pasifiki Saute, ó kau ai felotoi ki hono maú e ola ki he me’afua e toutai ni.</p> <p>Ko e ngāue ke fakapapauí óku mahuínga malie, vahevahe tatau, pea palanisi ki hono founa ngāue totonu.</p> <p>Ke fakakau longomo’ui ki he ngaahi founa ngāue ó fakatatau ki he Tokangaí Fakatekinolosia (EM) mo e Lipooti Fakatekinolosia (ER) pea pehe ki hono vakaii e me’afua ki he fe’aveaki e ika mei he vaka ki he vaka.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ki he ngaahi Aleapau, ngaahi femahino’aki fakavahaá fakapuleánga pea fokotuú mo e ngaahi fatongia fakalao ki he ngahi fonua (aleapau he vahaá ó ha ongo fonua pe ngaahi fonua). ➤ Ako ki he ngaahi Aleapau, ngaahi femahino’aki fakavahaá fakapuleánga pea fokotuú mo e ngaahi fatongia fakalao ki he ngahi fonua (aleapau he vahaá ó ha ongo fonua pe ngaahi fonua) ➤ Muimuií á e ngaahi ngāue ne tali ke fakahoko mei he fakataha PMG fakamuimui, pea mo sio ki he ngāue ke hoko atu áki é he poloseki ó au ki Sune 2021. Ko e fakataha ne fai e sio ki he ngaahi meá mahuínga; kau ki ai á e to e vakaií e Palani Ngāue áe Kosilio Toutai, ko hono siofi e founa ngāue pea mo e founa fakamaketí ó e ngu feke, ko hono hu mai ngaahi meá ngāue ki he ngu feke
--	--	--

	<p>2021)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha ki he Talite toutai moe Pule'anga Ámelika (Fakataha Zoom, áho 23-26 Fepueli 2021) ➤ Fakataha hono Nima á e Kulupu ó e ngaahi Fonua ó e Pasifiki (Exploratory Pool) ki he 2021(Fakataha Zoom, áho 12 Maási 2021). ➤ Fakataha hono 2 'a e ngaahi Fonua memipa e FFA ke alea'i e ngaahi me'afua ki hono mapule'i e toutai e fa'ahinga e valu he Pasifiki (Fakataha Zoom, áho 16-17 Ma'asi, 2021) ➤ Fakataha Talite o Ámelika (fakahoko í he tekinolosia, áho 18 Maasi 2021) ➤ Fakataha á e Komiti Pule ki he Poloseki 'a e Ngaahi Fonua Fakatahataha 'a 'Iulope (PEUMP) (Fakataha Zoom, áho 24 Maási 2021) ➤ Fakataha lahi Fakataú á e Komiti Pule ó e FFA hono 118 (Fakataha Zoom, áho 18-28 Me 2021) ➤ Fakataha hono Tolu (3) á e Ngaahi 	<p>pea mo fakahoko á e Ako Faka-setisitika ke fakalalakaka e motolo fakaekonomika ki he toutai.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Talanoaí á e ngaahi tuunga lolotonga ka e pehe ki he ngaahi taumu'a ki he kahau 'o e ngaahi me'afua pea pehe ki hono lahi e ngaahi liliu 'e fiema'u 'ehe ngaahi fonua memipa e FFA ki he alealea moe Komisoni ki Toutai valu (WCPFC). ➤ Hokohoko atu e fetalanoaáki í he vahaá ó e Kulupu ó e ngaahi Fonua óe Pasifiki (Exploratory Pool) mo e Pule'anga 'Amelika í he founa é lava kenau ngāue fakataha ai ke to e fakalahi á e ngaahi tokoni óku maú éhe ngaahi Fonua memipa óe Pasifiki mei he Talite mo Amelika. ➤ Ke ma'u ha ngaahi fokotu'utu'u mahu'inga ke aleaí éhe kau memipa ó e Kulupu Fonua ó e Pasifiki (Exploratory Pool), hange ko e Alapakoa, anga e fengāue'aki 'a e Exploratory Pool moe FFA 'I fokotuu ha ngaahi fakangataganata fakafeitu'u, me'afua ki he toutai e fa'ahinga e valu he Pasifiki moe ngaahi Aleapu ➤ Teuteu e ngaahi me'a mahu'inga 'a e FFA ki he 'amanaki fakahoko ko ia 'a e Fakataha hono 2 'a e Komisoni ki he Tuna (WCPFC) felave'i moe ngaahi me'afua ki hono mapule'i e toutai'i e fa'ahinga e valu, hange ko e piki'ai, kahikahi, moe 'atu he Pasifiki ➤ Talanoaí pea mo to e sioí e ngaahi ngāue felaveí mo e Talite pea ke kei hokohokoatu e ngāue mo to e fakalalakaka ange é lava tokoni í he taimi faingataá koéni kae pehe ki he hokoatu ➤ Fakaha é Tonga é hounga'ia mo fakamalo ki he PEUMP í he ngaahi tokoni kotoa pe ki he Toutai. ➤ Talanoa í he ngaahi fale' I á e FFA kae pehe ki he ngaahi fiemaú fakafonua ki hono fakatupulekina á e Toutai Tuna
--	---	---

	<p>Fonu memipa he Port State Measure Agreement (PSMA) ‘a e FAO (Fakataha Zoom, áho 31 Me -4 ó Sune 2021)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha lahi hono 13 ‘a e SPC ki he Kau Taki Toutai (Fakataha Zoom, áho 1-4 Sune 2021) ➤ Fakataha ki he Toutai Palu ‘i he tahi Pacific mo ‘Easia (Fakataha Zoom, 10 June, 2021) ➤ Fakataha makehe í he vahaá o e ngaahi Fonua FFA ki he Talite toutai mo Amelika ki hono fokotuútuú á e Áho mo e Totongi ke ngāue’aki ki he 2022(Fakataha Zoom, áho 16-17 Sune 2021) ➤ Konifelenisi hono 42 á e FAO (Fakataha Zoom, áho 14-18 Sune 2021) ➤ Fakataha á e ngaahi Fonua memipa á e Pasifika (Exploratory Pool) (Fakataha Zoom, áho 23-24 Sune 2021) ➤ Fakataha á e Kulupu ngāue fakataimi ‘a e Komisoni ki he totutai valu WCPC fekau’aki moe alapakoa he tahi saute (SPA) (Fakataha 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fai e sio ki he tuúnga mo e fakalalakaka í hono fakahoko e ngāue e PSMA. Óku memipa foki a Tonga pea óku hokohoko atu e ngāue ki hono taófi e toutai taéfakalao í hono potu tahi. ➤ Hoko á e Fakataha lahi hono 13 óe Kau Taki ó e Toutai ko e fakataha mahuínga he óku ne ómai á e ngaahi Palani Ngāue ke muimui kiai á e Tafa’aki Toutai ‘o e SPC (FAME). Í he fakataha koéni ko e ngaahi me’a mahu’iga ki he FAME he 2021 ne fai hono vakaii mo fakapaasi kau ai e ngaahi tokoni ki he ngaahi Fonua memipa, kau ai a Tonga ni. ➤ To e hoko atu e Poloseki ki hono savea’i e fa’ahinga e palu he tahi Pasifiki mo ‘Eisia ➤ Fakapapauí ó e Aho mo e Totongi ki he 2022 ➤ Omai e ola meihe fakataha hono 34 á e Komiti ki he Toutai (COFI). Ma’u moe tuunga fakamamani lahi ki he Toutai moe Faama’i ‘o e ika ➤ Teuteu ki he fakataha hono Ua (2) ‘a e ngaahi fonua e pasifiki moe pule’anga Amelika kau ki he Talite Toutai ➤ Fakalalakaka á e ngāue ki he me’afua ki hono fakafuofua’i e lahi e alapakoa he tahi saute.
--	--	---

	<p>Zoom, áho 23-24 Sune 2021)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha hono ua (2) ‘i he to e alelea ‘a e ngaahi fonua e pasifiki moe pule’anga Amelika ki he Talite Toutai (Fakataha Zoom, áho 29-30 Sune 2021) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hoko atu hono fakalalaka á e alelea koia í he vahaá ó Amelika mo e ngaahi Fonua memipa ó e Pasifiki í hono fakamahu’inga’i ó e fakalalaka fakaékonomika í he Pasifiki ó kau ai á Tonga
<p>Ola Ngāue 2: Tataki mo pule’i lelei ‘o e ngaahi va’a ‘o e Potungāue, ‘aki ha vā fetokoni’aki mo e fetu’utaki lelei, ‘o makatu’unga ‘i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha fakakuata á e kau taki ó e ngaahi Vaá mo e Minisita ➤ Tali é he Ófisa Pule Ngāue á e Palani Fakataú Tolu (3) á e Potungāue, Patiseti, Palani Fakataú Fakapaánga ki he taú fakapaánga 2020/21 ➤ Tali é he Ófisa Pule Ngāue á Palani Fakata’u Tolu (3) ne fai hono fakalelei’i pea mo e Palani Fakataú Fakapuleánga ➤ Tali é he Ófisa Pule Ngāue á hono fakahu atu á e Palani Pule Fakataú, (AMP), Fakamatala Pa’anga Fakata’u fakaanaganaga, Palani Ako ngāue, Meáfua Fakahoko Fatongia (PMS), Ola hono vakaii e Fakamatala Ngāue (JD) pea mo e Lipooti Fakata’u (AR) ➤ Fakahu atu e Lipooti Fakamahina ono (6) ki he Komisoni ki he kaungāue fakapuleánga (PSC) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha Fakakuata é fa (4) á e kau taki ó e ngaahi vaá naé fakahoko ➤ Lava hono fakahu atu ki he Ofisi Palemia moe Falealea ‘o Tonga á e Palani Taú Tolu (CP) ‘a e Potungāue, Patiseti, Palani Pule Fakata’u (AMP) moe Palani Fakataú Fakapaánga (APP) í he áho 6 Épeleli 2021 ➤ Fakahu atu ‘a e Palani Fakataú Tolu (3) ne fai hono fakalelei’i pea mo e Palani Fakataú Fakapuleánga ó fakataú ki he Patiseti naé tali, 31 Siulai 2020 ➤ Fakahu atu ki he Ofisi Palemia moe Potungāue Pa’anaga e Palani Pule Fakataú (AMP), Fakamatala Pa’anga Fakata’u fakaanaganaga he ‘aho 31 Siulai, 2020. Fakahu atu ki he PSC ‘a e Ole e Me’afua Fakahoko Fatongia (PMS) ki he ta’au fakapa’anaga 2019/2020 he ‘aho 20 Aokosi, 2020 pea pehe ki he ola e PMS he vaeau’angamalie ‘o e ta’u ki he ta’u fakapa’anaga 2020/2021 he ‘aho 26 Fepueli 2021. Fakahu atu e Lipooti Fakata’u ki he ta’u fakapa’anaga 2019/2020 ki he Kapineti he ‘aho 30 Sepitema 2020. ➤ Naé lava lelei hono fakahu e ongo Lipooti Fakamahina 6 (Siulai 2020 mo Sanuali 2021) ma’a e Potungāue.
<p>Ola Ngāue 3: Fakalalaka ‘a e ngāue fakalao.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Faú, to e vakaii mo fakafoóu á e ngaahi Aleapau ngāue. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko á e ngaahi fale’i fakalao ki he ngaahi palopalema óku hoko í he ngaahi feituú puleí makehe (SMA) ➤ Fakahoko á e ngaahi fale’i fakalao ki he ngaahi palopalema

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko á e fale’i í he ngaahi palopalema kehekehe pe ó kau ai á e mokohunu ➤ Fakahoko á e ngaahi fale’i fakalao ki he ngaahi feituú puleí makehe (SMA) ➤ Ngaahi ako fakalao mo e kau ngāue mo e ngaahi kolo matatahi 	<p>kehekehe pe ó kau ai á e mokohunu</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko á e ngaahi fale’i fakalao ki he ngaahi palopalema óku hoko í he ngaahi feituú puleí makehe ➤ Fakahoko ó e ngaahi ako ki he kau ngāue fekauáki mo e faúnga fakalao fakalukufua á e toutai pea mo e ngaahi feituú puleí makehe (SMA)
Ola Ngāue 4: Fakalalakaka ‘a e vā fengāue’aki fakalotofonua, fakafeitu’u mo e ngaahi kautaha mo e tokoni mei tu’apule’anga	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fengāueaki mo e ngaahi hoa ngāue ó tatau pe í he fakafonua, fakafeituú mo e fakavahaá puleánga ➤ Fakahu atu Lipooti Fakataú e ngāue kuo lava ki he Palani á e Sekitua Toutai á Tonga (TFSP) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tauhi á e va fengāueáki lelei mo e ngaahi hoa ngāue ➤ Kakato e Lipooti Fakataú ó e ngāue ki he Palani á e Sekitua Toutai á Tonga (TFSP)
Ola Ngāue 5: Fakalalakaka ‘i he ngaahi ngāue fakamitia mo fakafetu’utaki lelei.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi fakamatala tukuatu ki he Mitia ➤ Ngaahi fakataha fakakuata mo e ngaahi hoa ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tuku atu e ngaahi fakamatala mo e fanongonongo á e Potungāue í he peesi facebook (mitis fakasosiale) ➤ Ke to e tokanga malohi ange á e Potungāue ke ngāue fakataha mo e kakai ó e ngaahi kolo pea pehe ki he ngaahi ápiako í he ngaahi polokalama ki he ngaahi komiuniti
Ola Ngāue 6: Fakalalakaka ‘a e ngāue faka’ofisi pea mo e vā fakangāue ki hono tokoni’i ‘a e kau ngāue fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vakai’i fakata’u á e fakamatala ngāue ó e lakanga takitaha. ➤ Kau ngāue fo’ou/hiki hake ki he lakanga ma’olunga. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kakato ‘a e ngāue ki hono to e vakai’i ‘a e fakamatala ngāue pea mo e Me’afua fakahoko fatongia ki he FY2020/21 ‘i ‘Okatopa 2020 ➤ ‘I he ta’u fakapa’anga 2020/21 na’e fe’unga fakakatoa mo e kau ngāue ‘e toko 76 (kau ngāue fefine ‘e toko 32, kau ngāue tangata ‘e toko 44) kau ki ai mo e kau ngāue hu fo’ou ‘e toko 2, kau ngāue ‘e toko 5 na’e hiki hake ki he lakanga ma’olunga, tokotaha ngāue na’e hiki atu pea hiki hake ki he lakanga ma’olunga ‘i he Potungāue kehe, kau ngāue ‘e toko 2 na’a na fakafisi mei hona lakanga, tokotaha ngāue na’e pekia lolotonga ‘ene fakahoko

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 'Iuniti ki hono Pule'i 'o e Poloseki (PMU) 	<p>fatongia pea mo e kau ngāue 'e toko 4 na'a nau malolo kuo kakato 'enau fakahoko fatongia ma'ae pule'anga.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Lakanga 'ataa 'e 15 lolotonga 'a e ta'u fakapa'anga (lakanga 'e 4 'oku kei fakatatali ki he komiti 'oku nau tokanga'i 'a e ngaahi lakanga pea ko e lakanga 'ataa leva 'e 11 'oku teuteu ke nau hu mai 'i he ta'u fakapa'anga fo'ou ➤ Na'e fakangāue'i mai 'a e kau ngāue 'e toko 8 ki he tafa'aki 'Iuniti 'oku ne pule'i e Poloseki (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.
<p>Ola Ngāue 7: Hiki'i hake pea mo fakalalaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ma'ae kau ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko 'a e ako fakaloto'i Potungāue ki he ongo ngāue hu fo'ou 'e toko 2 ➤ Kakato 'a hono fakahoko 'a e ako fakaloto'i Potungāue ki he kau ngāue 'a e Potungāue Toutai fekau'aki pea mo e PMS, Tu'utu'uni ngāue, muimui'i 'a e ngaahi lao toutai, saienisi pea mo e ngaahi ngāue kitu'a ➤ 'Ikai ke 'i ai ha ako/fakataha 'e fakahoko ki tu'apule'anga tupu pe mei he ngaahi fakataputapui 'o e COVID-19 ka na'e malava pe 'o fakahoko 'a e ngaahi ako mo e fakataha 'e 153 pea na'e kau atu ki ai 'a e kau ngāue 'a e Toutai ➤ Ko e katoa 'o e ngaahi fakataha pea mo e ako na'e fakahoko pe ngāue'aki 'a e 'initaneti (zoom) tupu pe mei he ngaahi fakataputapui 'o e Covid 19
<p>Ola Ngāue 8: Hokohoko atu 'a e fakalalaka 'o e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue. ➤ Palani Fakata'u Tolu, Palani Pule Fakata'u, Patiseti ➤ Lipooti fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue 'e 5 na'e tali lolotonga 'a e ta'u fakapa'anga ➤ Fakahu atu 'a e Palani Ta'u Tolu pea mo Patiseti 'i he fakatonga pea mo e fakapalangi ki he Potungāue Pa'anga, 'Ofisi 'o e 'Eiki Palemia (Tafa'aki Palani) pea mo Falealea 'o fakatatau ki he taimi kuo tuku mai (vakai'i FY2020/2021: 31st Siulai 2020; CP FY2021/22: 06th 'Epeleli 2021) ➤ Kakato 'a hono fakataha'i 'a e Lipooti Fakata'u 'a e Potungāue Toutai pea fakahu atu ia ki he 'Ofisa Pule Ngāue, Minisita, Kapinetai pea mo e Falealea hili hono tali 'e he Kapinetai (Kapinetai: 30

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Me'afua fakahoko fatongia (PMS) 	<p>Sepitema 2020. Falealea: 20 'Okatopa 2020</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e fakahu atu 'e he Potungāue 'a e ola 'o e Me'afua fakahoko fatongia ki he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga ki he 2019/2020 'i 'Aokosi 2020 pea mo e to e vakai'i vaeua ta'u 'o e ta'u fakapa'anga 2020/21 'i Sanuali 2021.
<p>Ola Ngāue 9: Fakahoko lelei'i 'a e ngaahi fatongia fakapa'anga ki he fakatau fakapule'anga pea mo hono tokanga'i 'o e koloa 'a e Potungāue 'o fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pule'anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti – fakamole ➤ Pa'anga hu mai ➤ Koloa á e Puleánga ➤ Fakatau Fakapuleánga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti na'e tali \$4.7 million, fakamole \$4.1 million. ➤ Tanaki pa'anga taketi \$2.3 million, Pa'anga na'e tanaki \$4.1 million ➤ Fakahu atu 'i he 'aho 31 Siulai 'a e Lipooti fakata'u ki he koloa 'a e Pule'anga ki he Potungāue Pa'anga ➤ Peseti 'e 100 'a e muimui pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e fakatau fakapule'anga 'o fakatatau mei he lipooi pea mei he tafa'aki 'a e fakatau fakapule'anga 'a e Potungāue Pa'anga ➤ 2 x palani fakatau fakapule'anga pea ko e palani fakatau fakapule'anga pe 'e 4 kuo tali pea kuo kakato
<p>Ola ngāue 10: Hokohoko atu 'a hono tokanga'i mo hiki'i hake 'a e tu'unga 'o e ngaahi naunau fakatekinolosia ke tokoni ke to e longomo'ui ange 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Teitapeisi (Databases) ➤ E-government 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Peseti 'e 99.99 'a e faingamalie ke ngāue'aki 'e he kau ngāue' 'a e Netiueka fakalotofonua mo e fetu'utaki. ➤ Tokanga'i á e Teitapeisi fakafeitu'u 'e 2 pea teitapeisi fakaloto fonua 'e 15. ➤ Kakato hono fetukutuku 'a e netiueka 'a e Potungāue ki he E-government. Ko e ngaahi 'ofisi í tahi kuo kakato hono fakahoko ó fakafou í he NICT mo e netiueka á e TCC
<p>Ola Ngāue 11: Ke to e lelei ange mo 'i ha tu'unga ma'olunga ange 'a e ngaahi palani pule mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakatoutai', ke tokoni ki hono fakapotopoto'i 'a e toutai' pea ke tupulekina fakapa'anga mo e ngaahi kautaha toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Pule'i 'o e Toutai ➤ Tu'utu'uni Ngāue ki he Toutai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Pule Fakafonua ki hono puleí mo Fakalalakala ó e toutai Mokohunu 2020. ➤ Palani ki hono Puleí mo e Fakalalakala ó e Toutai Palu Loloto 2021 – 2023. (Lolotonga fakahoko) ➤ Palani ki hono Puleí mo Fakalalakala 'o e Toutai ika mo'ui 2021 (Lolotonga fakahoko) ➤ Palani Toutai ki he Toutai 'Anga 2018 - 2022 (Lolotonga Ngāue'i) ➤ Palani Toutai 'a Tonga ki hono Pule'i mo Fakalalakala 'o e toutai

		<p>Valu 2018 – 2022 (Lolotonga ngāue’i mo vakai’i)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalaka ‘o e Faama Ika 2018 – 2020 (Lolotonga ngāue’i mo vakai’i ‘i he ta’u fakapa’anga 2021-2022) ➤ Lotonga fa’u e Tu’utu’uni Toutai ki he Toutai Mamaha ‘o Tonga
<p>Ola Ngāue 12: Ke tupulekina ‘a e ‘ilo fakamāketi, ke tokoni ki hono fakamāketi’i pea mo hono uta ‘a e ola ‘o e toutai’ ki tu’apule’anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea Maketi Fakalotofonua 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea’i ‘a e ngaahi fakatau’anga ika fakalotofonua fakauike ‘i Vavaú, Haápai mo Tongatapu. Ko e katoa ó e me’atahi naé lava ó lekoóti lolotonga á e taú fakapa’anga ko e metuliki toni é 102 pea fakafuofua hono mahuínga ki he pa’anga é \$1,000,000 miliona. ➤ Ko e mahuínga ó e ika í he maketi fakalotofonua naé kau ia í he lipooti fakakuata ó e kuata kotoa pe. ➤ Ko e lipooti é 4 naé teuteu fekauáki mo e totongi ó e ika í he maketi pea mo e lipooti é 2 fekau’aki mo e savea maketi. ➤ Ko e peseti é 100 hono fakakakato é he Potungāue Toutai á e polokalama ke taúí á e mahaki íkai ke pipihi í Tonga pea pehe ki he palani ki hono malú ó e palani ki he Covid 19.
<p>Ola Ngāue 13: Ke to e fakalalaka ange pea mo tonu ‘a e tu’unga ‘o e ngaahi lipooti faka’ekonomika’ pea mo e ngaahi fakamatala fakasitititika’ ke tokoni ki he faitu’utu’uni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi koloa me’atahi hū atu ki tu’apule’anga ➤ ‘Analaiso faka’ekonomika ➤ Fakamatala fakasitesitika 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono lahi ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau ai ‘a e ika mo’ui) ‘i he ta’u fakapa’anga ko eni, ko e metuliki toni ‘e 1,599. Ko e mahu’inga fakapa’anga ‘o e kotoa e me’amo’ui mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ko e TOP\$8.5 miliona ➤ Ko e mahuínga fakakatoa ó e me’atahi na’e uta atu ki tu’apule’anga kau ai á e ika mo’ui í he taú fakapa’anga ko éni naé fakafuofua ki he pa’anga é \$9.27 mliiona. Pea ko e lahi ‘o e me’atahi naé uta atu ki tu’apule’anga ➤ Ko e metuliki toni fakalukufua ‘e 1,503 ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he ta’u fakapa’anga ko ‘eni, ‘aia na’e fakafuofua ki he mahu’inga fakapa’anga, mo e TOP\$8.2 miliona, ➤ Ko e kilokalami ‘e 58 ó e palu naé uta atu ki tu’apule’anga í he taú fakapa’anga á ia na’e feúnga hono mahuínga mo e pa’anga é \$348.00.

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono ‘analaiso ó e toutai valu naé fakakakato pea lipooti ki he fakataha á e kau taki ó e ngaahi vaá. ➤ Ko e ola hono ‘analaiso ó e fakamatala toutai óku malava ‘o tufaki ki he ngaahi Potungāue mo e ngaahi kupu fengāueáki í he tali mo loto ki ai á e ‘Ofisa Pule ngāue. ➤ Kakato ‘a e fakamatala fakasitesitika pea fakahoko ‘a e lipooti ‘o fakatau ki he taimi ‘oku fiema’u ai.
<p>Ola Ngāue 14: Hiki’i hake ‘a e lahi ‘o e taketi’ pea ke hu’u taha ‘a e tokanga ki he ngaahi fekumi ki hono faama’i ‘o e ika’ pea mo fakalalaka ke fenapaki mo e ngaahi fiema’u vivili mei he ngaahi kautaha.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakatotolo ki he faama ika mo hono fakalalaka 	<p>i) Tofe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Faama tofe katoa ‘e 28 na’e lolotonga ngāue ‘I he ta’u fakapa’anga 2020/21, ‘a ia ko e 17 ‘i Vava’u, 6 ‘i Ha’apai, 4 ‘i Tongatapu pea 1 ‘i Niua Toputapu. Ko e faama fo’ou ‘e 2 na’e kamata ‘I he 2020. Ko e faama tofe ‘e 20 na’e fakalele ia ‘e kau faama taautaha; pea ko e faama ‘e 8 ‘oku tokanga’i ia ‘e he Potungāue Toutai ke tauhi ai ‘a e tofe ke tokoni ki he ngaahi faama taautaha. ➤ Na’e ‘i ai e faama ‘e 3 na’e ‘ikai ke to e ngāue ‘i he 2020 (2 ‘i Tongatapu pea 1 ‘i Vava’u) ➤ Hokohoko atu pe hono tufa e tofe iiki ki he kau faama tofe ‘o Vava’u, Ha’apai, Niua Toputapu and Tongatapu <p>Fakama’opo’opo e lahi e tofe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ‘Oku ofi ‘i he fo’i tofe katoa ‘e 10, 000 ‘oku tau ki he ngaahi laine tofe ‘i he ngaahi vahefonua (170 ‘i NTT, 1200 ‘i Ha’apai, 2500 ‘i Vava’u, pea lahi hake he 6,000 (lalahi moe iiki) ‘i Tongatapu) <p>Ola ‘o e Fakafanau:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e fakafanau tofe pe ‘e taha na’e lava he ta’u fakapa’anga ko ‘eni ➤ Na’e fe’unga moe 83 miliona ‘a e fua’i tofe kuo fakafanau’i ‘o tauhi ki he ngaahi tangike ‘i he ‘aho ‘uluaki ➤ Ko e 8 miliona pe ‘a e fanga ki’i tofe iiki na’e mo’ui ‘o a’u ki he ‘aho hono 29 pea kamata kenau pipiki ki he ngaahi tauhele tofe

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e kato 'e 16 'oku 'i loto 'a e ngaahi tauhele tofe na'e lava 'o 'ave ki he laine tofe 'i tahi <p>ii) Vasuva:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e kolo pule'i makehe 'e 6 na'e lava 'o tufa ki ai 'a e vasuva iiki ke faama'i (3 'i Ha'apai, 3 'i Tongatapu) <p>Ola 'o e fakafanau</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e fakafanau vasuva pe 'e taha na'e lava fakahoko ➤ Ko e fa'ahinga 'e 2 e vasuva na'e lava fakafanau (<i>kukukuku & tokanoa</i>) <p>iii) Mokohunu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e polokalama fakafanau 'e 3 na'e lava 'o fakahoko ki he fa'ahinga 'oku mokohunu 'i he fengāue'aki vaofi moe kautaha Vast Ocean ➤ Ko e polokalama fakafanau 'e 2 ki he fa'ahinga 'o e <i>nga'ito</i> pea ko e 1 leva ki he fa'ahinga 'o e <i>huhuvalu hinehina</i> ➤ Na'e taki 40 miliona 'a e ola e ongo fakafanau ki he fa'ahinga 'o e <i>nga'ito</i>; pea fe'unga moe 1 miliona 'a e fua na'e ma'u 'i hono fakafanau 'i 'o e <i>huhuvalu hinehina</i> ➤ Fakafuofua ki he fanga ki'i nga'ito iiki 'e 83 miliona pea moe huhuvalu hinehina 'e 200 kuo tukuange ki he faama mokohunu 'i tahi 'i he 'elia 'o Sopu ➤ Ko e founga faama fo'ou na'e ngāue'aki ki hono tauhi e mokohunu iiki 'i tahi 'o ngāue 'aki 'a neti ki hono 'aa'i. <p>iv) 'Ahi'ahi ke faama'i ha fa'ahinga me'atahi fo'ou:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e fa'ahinga fo'ou 'e 2 na'e lava hono 'ahi'ahi'i ke faama'i 'a ia ko e paka (tolitoli) pea moe huhuvalu hinehina 'i he fengāue'aki moe VEPA pea moe Vast Ocean ➤ Ko e faama paka 'e 2 na'e lava ke 'ahi'ahi 'i he ongo kolo tu'u matatahi 'i Vava'u 'a ia ko e Holeva mo Makave ➤ Ko e huhuvalu hinehina 'oku tauhi fakataha pe moe nga'ito 'i he
--	--	---

		ngaahi tangike pea moe faama 'i tahi
Ola Ngāue 15: Fakalahi mo fakalalakaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ki he ngaahi kolo.	➤ Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe (SMA)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kasete'i e Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 9 (<i>Fangatapu, Pangaimotu, Makaunga, Talafo'ou, 'Olo'ua, Tefisi, Holopeka, Koulo, Futu</i>) ➤ Pea kakato hono fa'u 'a e Palani pule ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'e 7 (<i>Kauvai, Navutoka, Tu'anuku, Matamaka, 'Otea, Tu'anekeviale, Fotua</i>) ➤ Fakahu ki he kapineti 'a e Feitu'u Pule'i makehe fo'ou 'e 5 (<i>Kauvai, Navutoka, Tu'anuku, 'Otea, Matamaka</i>) pea mo fakatonutonu e Feitu'u pule'i makehe motu'a 'e 2 (<i>Koloa, Ha'atafu</i>) ➤ Laku poe faka'ilonga 'o e Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 7 (<i>Fangatapu, Pangaimotu, Makaunga, Talafo'ou, 'Olo'ua, Tefisi, Futu</i>) ➤ Muimu'i fakakuata 'o e Feitu'u Pule'i Makehe 'e 45 'i Tonga (fakataha monitoa 'e 200) ➤ Fetongi ngaahi poe faka'ilonga ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe'i 'e 18; Ha'apai (<i>Matuku, Fono, Mango, Nomuka</i>), 'Eua (<i>tufuvai, Houma</i>), Tongatapu (<i>Lapaha, Kolonga, Ha'atafu, Fangatapu</i>) and Vava'u (<i>Taunga, Ovaka (x2), Kapa, Holeva, Hunga, Makave, Nuapapu</i>). ➤ Fokotu'u e ngaahi Papa Ma'u'anga Fakamatala 'e 19 (9 x Vava'u, 5 x Tongatapu mo e 5 Ha'apai)
Ola Ngāue 16: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale.	➤ Ako ngāue ki he ngaahi kupu felāve'i	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako fakakatoa 'e 326 ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, kau toutai fakakomesiale (98 x Tongatapu, 193 x Ha'apai, 8 x 'Eua mo 25 x Vava'u, 2 x Niua Toputapu) ➤ Ngaahi ako ngāue mo e tokoni fakatekinikale 'e 253 na'e fakahoko, kau ki ai mo e tokoni ki he matu'uaki e fakatamaki fakaenatula (ngaahi ngāue ki tu'a mo e tokoni fakatekinikale) (76 x Tongatapu, 100 x Vava'u, 23 x Ha'apai, 52 x 'Eua, 1 x Niuatoputapu, 1 x Niuafo'ou)
Ola Ngāue 17: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha,	➤ Ngaahi fakatotolo fakasaienisi, muimui'i mo vakai'i e tu'unga 'o e	➤ Ngaahi savea ki he toutai mamaha 'e 4 [3 x Tongatapu (<i>Fangatapu, Nukuleka, Makaunga</i>), 1 x Vava'u ('Otea)]

<p>muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai' ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.</p>	<p>koloa toutai loloto mo e toutai mamaha.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi lipooti fakasaienisi ki he tu'unga 'o e koloa toutai loloto mo e toutai mamaha 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea fakasosiale mo e 'ekonomika (Savea fakasosiale mo e 'ekonomika ki he ngaahi Feitu'u pule'i makehe mo e ngaahi kolo tu'u lotofonua) ➤ Kakato pea fakahu atu 'a e lipooti fakasaienisi 'e 5 ki he toutai mamaha ➤ Lipooti ki he savea fakasaienisi ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe mo e lipooti 'a e RAPCA. ➤ Lipooti ki he ola 'o e toutai ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe
<p>Ola Ngāue 18: Ke to e longomo'ui ange mo matu'aki malu hono fakahoko 'a e ngāue ki he laiseni, pehe ki hono tokangaekina 'a e polokalama tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao' 'o fakafou he founa 'oku matu'aki malu mo pau</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Muimui'i 'o e Lao moe tu'utu'uni ki he Toutai moe Laiseni 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 8 x fa'u/Vakai'i e tu'utu'uni ngāue moe founa ngāue pea fakahu atu ke tali hono ngāue'aki ➤ 287 x Vaka le'o, sivi 'o e ngaahi vaka pea mo hono fakamalohi'i 'a e Lao o fakatatau ki he founa ngāue kuo tali ke ngāue'aki. ➤ 99 x Ngaahi laiseni toutai (laiseni fakakomesiale, laiseni ki hono faama'i e ika , laiseni vaka sipoti, laiseni ki hono hu atu ki tu'apule'anga e koloa mei 'oseni, laiseni pa ika) ne foaki. ➤ 100% 'o hono fakahoko hono teuteu e ngaahi ngofua moe setifikate ki hono hu atu ki tua'pule'anga e ngaahi koloa mei 'oseni, ngaahi setifikate ki hono to'o e tute mei hono hu mai e ngaahi naunau toutai. ➤ Fakahoko 'a e ngaahi ngāue 'i he malumalu 'o e ngaahi Aleapau moe ngaahi talite (e.g. NTSA, CITES).8 x MCS policies and SOPs revised and approved.
<p>Ola Ngāue 19: Ke to e hiki'i hake 'a e ngaahi ngāue ki hono muimui'i mo le'ohi 'o e ngaahi vaka toutai fakavaha'a pule'anga' pehe ki he fakaloto-fonua 'i he 'uhinga ki hono malu'i e ngaahi vaka toutai ta'efakalao.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Polokalama ki hono le'ohi ke fakasi'isi'i 'a e toutai ta'efakalao. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lahi hake 'i he peseta 'e 100% 'o e ka taulama fakamafai na'e fakaheka 'i he ngahi vaka toutai muli. ➤ Peseti 'e 20 'o e tokolahi 'a e kau taulama fakamafai 'oku fakaheka 'i he vaka laiseni toutai fakalotofonua. ➤ To e tokolahi ange 'a e kau taulama fakamafai kuo fakataukei ke nau hoko atu 'a e ngāue ko 'eni. ➤ 'Ikai ha taulama fakamafai na'e heka ki he 'u vaka kupenga 'Amelika mo e 'otumotu kuki makatu'unga 'i he fakataputapai 'o e

		<p>covid-19</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Hokohoko atu aipe 'a hono fakahoko e ngaahi 'ata 'oku ma'u mei' he VMS 'oku fokotu'u he ngaahi vaka laiseni toutai.
<p>Ola Ngāue 20: Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he Sekitōa Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule'i lelei ó e pa'anga mei' he Pangikē 'a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki "Halafononga ki ha Ngātai Tu'uloa".</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tokonga'i pea mo pule'i 'a e poloseki 'a e Palani Ngāue ki he Sekitōa Toutai 'a Tonga ➤ Lipooti Fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko 'a hono ngāue'i 'a e poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu'uloa" 'i he 2019 'aki 'a e pa'anga 'Amelika fakalukufua 'e 10 miliona. ➤ Hokohoko atu hono fakalelei'i pea mo liliu 'a e tu'utu'uni ngāue, palani fakatau koloa pea mo e patiseti 'a e poloseki ➤ Fakalelei'i 'a e ngaahi founa lipooti ke ngāue'aki 'e he ngaahi Poloseki kotoa 'a e Pangikē 'a Mamani (IDA18) ke fakahuu 'i 'Okatopa 2021.

1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai

1.1 Puipuitu'a

Ko e ta'u fakapa'anga 2020/21 na'e faka'ilonga'i pe ko ha to e ta'u tanaki mai ia ki he Potungāue Toutai 'ene hoko ko ha Potungāue tu'u tokotaha pea ko e ta'u 'aki ia hono ua kia Lord Tu'ilakepa, hono fakanofu he 2019 ko e 'Eiki Minisitā ki he Potungāue Toutai. 'I he ta'u fakapa'anga ko eni' ko e kakato ia 'o e 'uluaki ta'u 'o e ta'u 'e 4 'a e to e hoko atu 'a Dr. Tu'ikolongahau Halafihi ko e 'Ofisa Pule Ngāue ki he Potungāue.

Ko e Ola Fakafonua 'o e Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II (TSDF II) ke *"Paotoloaki 'a e fakalalakaka ke fakalekesi e mo'ui 'a e taha kotoa"*

Ko e TSDF 'oku ne fakamatala'i 'a e ola fakafonua mo fakapotungāue ma'ae ngaahi kautaha. Ko e kongā pe eni 'oku 'i ai 'ene felave'i mo e Potungāue Toutai:

1.1.1 Ko e ngaahi Ola Fakafonua - TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'atakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

1.1.2 Ko e ngaahi Ola Fakapotungāue - TSDF

Pou Tuliki 1 - Ngaahi ngāue'anga faka'ekonōmika:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 1.2: Ngāue vāofiangē 'a e Pule'anga mo e Sekitoa Taautaha pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe 'i he Fonua ke tokoni'i 'a e tupulekina 'a e fengāue'aki ke tu'uloa 'a e tupu faka'ekonōmika

Pou Tuliki 3 - Ngaahi Ngāue Fakapolitikale:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 3.1: Ke to e lelei ange, vave, faingofua, lava ke totongi, faitotonu mo 'ata ki tu'a 'a e Potungāue 'a e Pule'anga', 'o fakamamafa 'i he ngaahi fiema'u vivili 'a e kakai 'i kolo pea mo e toenga 'o e fonua, pea ke malohi 'a e muimui pau ki he ngaahi ngāue ke fakalalakaka 'a e fakahoko fatongia pea lava 'o ma'u 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e Pule'anga 'oku fiema'u ki he taha kotoa

Pou Tuliki 5 - Ngaahi Ngāue'anga ki he Koloa Fakaenatula mo e 'Atakai:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 'i he 5.2: Vahevahe taau, 'aonga pea kau fakataha atu pea mo e pule lelei' 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi koloa fakaenatula 'oku lava 'o fakafo'ou mo 'ikai lava 'o fakafo'ou, ke hokohoko atu ai pē 'a e tafe mai 'a e ngaahi lelei 'o 'ikai ko ha tu'umālie lahi pea toki hoko atu ki ha taimi loloa ke fakaakeake ai.

1.2 Lao, Tefito'i Ngāue, Kupu Fekau'aki

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku makatu'unga 'i he lao mo e ngaahi tefito'i tu'utu'uni ko eni;

1.2.1 Lao

Fakalukufua	Fakapatonu ki he Potungāue Toutai
<ul style="list-style-type: none"> • Konisitutone 'o Tonga • Ngaahi 'asenita ngāue mahu'inga 'a e Pule'anga • Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II • Lao 'o e Pule'anga • Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga • Lao ki he 'Atita Fakapule'anga • Lao ki he ngāue Fakapule'anga • Lao ki he Ma'u Mafai Vahenga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Pa'anga Hu mai 'a e Pule'anga • 'Aotita fakaloto fonua Ngaahi Aleapau fakavaha'a pule'anga 	<ul style="list-style-type: none"> • Palani 'a Tonga ki he Sekitoa Toutai 2016 • Lao ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2003 • Lao (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e ika 2005 • Lao (Fakatonutonu) ki he Faama'i 'o e ika 2009 • Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 • Lao Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai 2009 Lao ki he ngaahi kongatahi 2009 • Lao (fakatonutonu) ki he Kau Tau Malu'i 'a Tonga 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hu Atu 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hu Atu (Fakatonutonu) 2010 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Toutai Fakalotofonua) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2008 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe, Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 (20/2004) • Ngaahi Tu'utu'uni Toutai 1992 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Founga Muimui'i Vaka) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Limu Tanga'u) 2009 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe fika 25/2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tauhi 'o e Naunau Toutai

1.2.2 Tefito'i Fatongia 'o e Potungāue

Ko e tefito'i fatongia 'o e Potungāue Toutai, ko hono fakalonga, pule'i, fakalalakaka 'i ha founga 'oku tu'uloa 'etau ngaahi me'amo'ui mei 'oseni, pea ke fakapapau'i 'oku fakalalakaka 'a e tu'unga ma'u'anga mo'ui 'a e kakai 'o e fonua, fakasosiale, faka'ekonōmika, pea ke lahi mo e me'akai ke nau ma'u me'atokoni mei ai.

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku tataki ia 'e he ngaahi me'a ni;

1. Konisitutone, Tefito'i Lao mo e ngaahi tu'utu'u ni 'a e pule'anga, ngaahi tu'utu'uni kehe mo e fekau, Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 2015-2025, kau ki ai mo e ngaahi lao pe 'a e Toutai hange ko e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002; Lao ki hono Pule'i 'a e faama'i 'o e me'amo'ui 2003, mo e Lao ki he fakangatangata 'o e folau tahi 2009.
2. Ko e ngaahi talite mo e alepau 'oku felave'i tonu mo hono fakatolonga 'o e toutai kau ki ai 'a e Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (UNCLOS) 'a ia 'oku ne fakamatala'i 'a e ngatangata'anga 'o e ngaahi potu tahi fakalao pea mo e ngaahi feitu'u ke fai ai 'a e toutai.
3. Ko e Potungāue ki he 'Ekonomika mo e Vā Fakasosiale 'a e Pule'anga Fakatahataha (UNDESA) Taumu'a Langa Fakalalakaka Tu'uloa 14 (SDG 14) ke "tauhi mo fakatolonga hono ngāue'aki 'o 'oseni, tahi pea mo e ngaahi me'amo'ui 'o 'oseni ke tu'uloa" mahu'inga ke tokoni'i ke fakasi'isi'i 'a e 'uli'i mo e 'esiti 'i he 'oseni 'i he 2025, pea pule'i lelei mo malu'i 'a 'oseni mo hono ngaahi matafanga 'i he konga kimu'a 'o e 2020. 'Oku kaveinga 'aki foki ki he 2020, ke fakalao 'a e toutai 'i ha founa lelei pea ke ta'ofi 'a hono toutai ta'e fakangatangata 'aki 'a hono fakangata 'a e Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti pea mo e ngaahi founa toutai faka'auha. 'Ikai ke ngata ai, 'oku taumu'a foki 'a e SDG 14 ke ta'ofi 'a e ngaahi fakangatangata 'i hono tokoni'i 'a e toutai.

Misiona mo e Visone 'a e Potungāue Toutai

Ko 'emau visone 'oku ne fakahinohino 'a e founa 'emau palani ki he kaha'u 'o makatu'unga 'i he 'emau 'ilo mo e ngaahi 'imisi 'oku mau fakakaukau ki ai. 'Oku 'omai 'e he misiona 'a e fakahinohino ke mau a'usia ai 'a e visone.

Ko 'emau Visone: *"Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonōmika, fakasosiale, mo e 'ataakai 'e fakapotopoto ki he toutai pea tokoni ke sai ange 'a e tu'unga mo'ui ma'ae kakai Tonga kotoa"*

Ko 'emau misiona: *"Fakahoko 'a e founa ngāue lelei mo taimi totonu 'o makatu'unga 'i he faitotonu, ngāue fakataha pea fakapolofesinale"*

1.2.3 Kupu Fekau'aki

Kupu Fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungāue Toutai	Kautaha tufaki koloa ki he Toutai	Hoa ngāue mo e Potungāue Toutai	Siofi fakalukufua Potungāue Toutai
Kapineti	Fale'i, Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni	Ngāue lelei 'a e pule'anga	Tu'utu'uni
Falealea	Fale'i/Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni, Lao		Tu'utu'uni

Ngaahi Potungāue (MOF, Komisoni ki he kaungāue fakapule’anga , AGO, MAFF, MEIDECC, MOFA, MET, MOI-Marine & Ports and HMAF)	Fale’i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue lelei ‘a e pule’anga,	Siofi fakalukufua meí he PMO, Komisoni ki he kaungāue fakapule’anga fakahoko tu’utu’uni ngāue
Kautaha Fakapule’anga	Fale’i, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Ngāue lelei ‘a e pule’anga	
Kautaha ‘ikai fakapule’anga	Fale’i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,	Ngāue fakakomiuniti, ako, mo’ui.	Siofi, launga
Kakai	Fale’i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,		Siofi, launga
Kupu fekau’aki, kau faama, kau ma’u laiseni mo hū koloa ki tu’apule’anga	Fale’i, Fakahinohino, Fakamatala.		Ngāue fakataha mo fetokoni’aki	
Kupu fekau’aki fakalotofonua mo fakatu’apule’anga	Fale’i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue fakataha mo fetokoni’aki	
Hoa Ngāue Fakalalakaka	Fale’i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Tokoni Fakalalakaka mo e Fale’i	Polokalama Tokoni fakapa’anga	Siofi hono ngāueaki ‘o e pa’anga fakalalakaka, mo e founa fakahoko ngāue

Ko e Potungāue Toutai ‘oku fakafalala ‘i he Kapineti pea mo e Falealea ki he ngaahi faitu’utu’u ni mahu’inga, mo tokoni ki he ngaahi tu’utu’uni ngāue mo e Lao, mo e ngaahi Patiseti hū mai. ‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi Potungāue felāve’i. Hangē ko e kumi tokoni mo e fale’i ki he Patiseti, mo e Palani meí he Potungāue Pa’anga, ngāue fakataha mo e Kautau ‘a ‘ene ‘Afio (HMAF) ‘i he ngaahi polokalama muimui’i e lao, kau ki ai mo e Potungāue Tute mo e Tukuhau hono malu’i ‘a e hū atu mo e hū mai ‘o e ika.

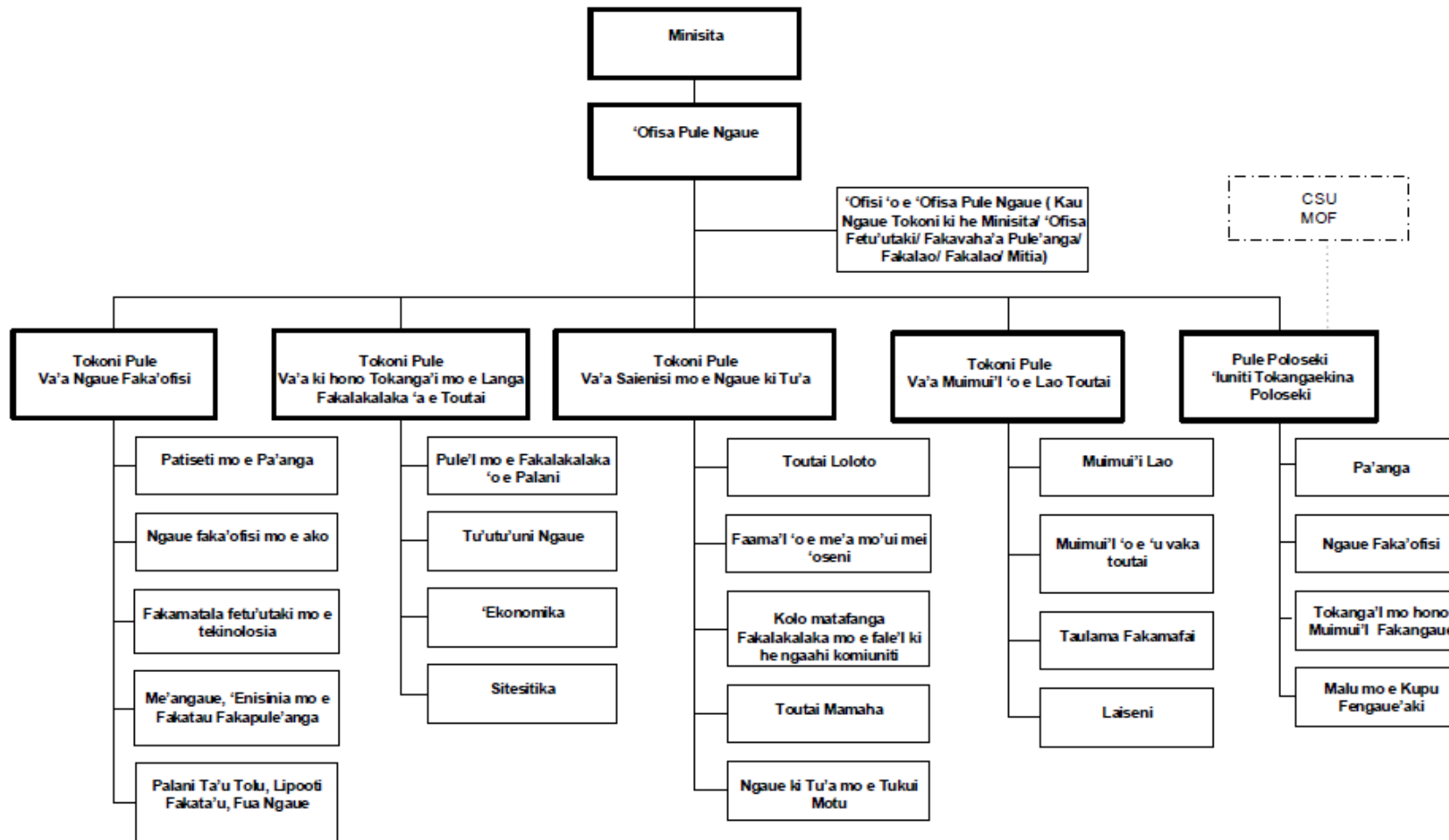
‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai mo e ngaahi kupu fekau’aki’ ki ha founa tu’uloa ‘a hono pule’i lelei ‘a e Toutai pea mo e ngaahi kolo tu’u matafanga, ‘i hono fokotu’u pea mo fakalele ‘a e polokalama pule’i ‘o e Feitu’u Pule’i Makehe (SMA). Ko e lahi ‘o e fa’ahinga me’amo’ui’ ‘oku kei fakatotolo ki he tu’unga ki hano faama’i ke malava ke hoko ko ha

ma'u'anga pa'anga ki he ngaahi kolo tu'u matatahi', ke fokotu'u 'a e ngaahi faama lalahiange mo ma'u ha ola 'oku lahi ange.

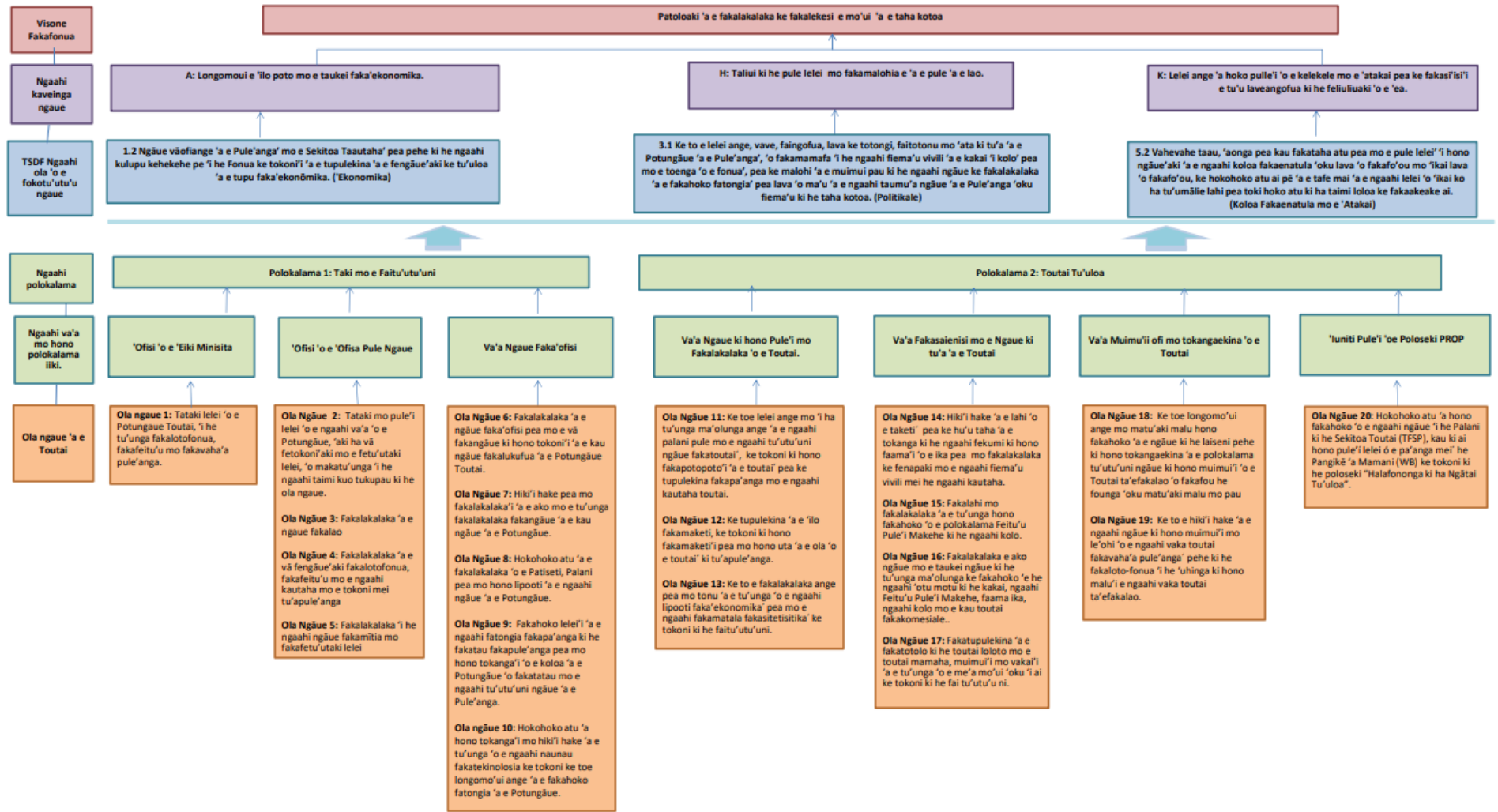
'Oku fengāue'aki vaofi 'aupito 'a e Potungāue Toutai pea mo e ongo kautaha fakatu'apule'anga 'e ua, ko e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki pea mo e Komuniti 'a e Pasifiki, pea 'oku nau toutou kau atu ki he ngaahi fakataha mo e ako. 'Oku 'i ai 'a e ongo Aleapau 'oku lolotonga lele ko hano fakahoko ha ngaahi ngāue ki Tonga, hange ko e tokoni ki he palani pule, muimui'i 'o e lao, vakai'i 'a e ngaahi naunau, pea mo e fakalalakaka 'o e faama.

'Oku ngāue vāofi foki 'a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi hoa ngāue fakalalakaka, 'o hange ko e Pangikē 'a Mamani, Potungāue ki muli mo e fefakatau'aki pea mo e Potungāue ki he ngaahi ngāue'anga 'a Nu'usila, Pangike Fakalalakaka 'a 'Esia, Senita fakavaha'a pule'anga 'a 'Aositelelia 'i he fekumi ki he ngoue, Tokoni fakapa'anga 'a Siapani, pea 'oku 'i ai 'a e loto hounga'ia 'i he ngaahi tokoni 'oku fakahoko mai 'i he ngaahi tapa kehekehe.

1.3 Fa'unga 'o e Potungāue

1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu’u Palani

2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai

2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi

‘I he ta’u fakapa’anga 2020/21 na’e fe’unga fakakatoa mo e kau ngāue ‘e toko 76 (kau ngāue fefine ‘e toko 32, kau ngāue tangata ‘e toko 44) kau ki ai mo e kau ngāue hu fo’ou ‘e toko 2, kau ngāue ‘e toko 5 na’e hiki hake ki he lakanga ma’olunga, tokotaha ngāue na’e hiki atu pea hiki hake ki he lakanga ma’olunga ‘i he Potungāue kehe, kau ngāue ‘e toko 2 na’a na fakafisi mei hona lakanga, tokotaha ngāue na’e pekia lolotonga ‘ene fakahoko fatongia pea mo e kau ngāue ‘e toko 4 na’a nau malolo kuo kakato ‘enau fakahoko fatongia ma’ae pule’anga. Na’e kau foki mo hono fakangāue’i mai ‘a e kau ngāue ‘e toko 8 ki he tafa’aki ‘Iuniti ‘oku ne pule’i e Poloseki (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.

Kau ngāue tu’uma’u (kau ki ai ‘a e lakanga ‘atā)	84
Kau ngāue fo’ou	2
Kau ngāue lau’aho	27
Kau ngāue hiki hake ki he lakanga fo’ou	5

‘Iuniti ‘oku ne Pule’i ‘a e Poloseki (PMU)

Kau Ngāue Fo’ou	8
-----------------	---

Kau Ngāue Fo’ou

Fika	Hingoa	Lakanga	Va’a	‘Aho kamata
1	Mr ‘Alimoni Taumoepeau	‘Ofisa Tekinikale Kalasi II	Ngāaue faka’ofisi	9 ‘o Ma’asi 2021
2	Mr Sione ‘Atevalu	Toutai Tokoni	Saienisi mo e Ngāue ki tu’a	27 ‘o ‘Epeleli 2021

Kau ngāue fo’ou ki he ‘Iuniti ‘oku ne pule’i e Poloseki (PMU)

Fika	Hingoa	Lakanga	Feitu’u	‘Aho kamata ngāue ai
1.	Mrs Alice Funaki	Tokoni Pule Poloseki	Tongatapu	5 ‘o Ma’asi, 2021

2.	Mrs Moana Mahe	Taki Ngāue Poloseki ki he FMDD	Tongatapu	26 'o 'Epeleli, 2021
3.	Ms Sela Kioa	Taki Ngāue Poloseki ki he Science	Tongatapu	13 'o 'Epeleli, 2021
4.	Ms Louina Laulaupea'alu	Taki Ngāue Poloseki ki he Aquaculture	Tongatapu	12 'o 'Epeleli, 2021
5.	Mr 'Inoke Taufu	Taki Ngāue Poloseki ki he Compliance	Vava'u	3 'o Tisema, 2020
6.	Mrs 'Alisi Afu	'Ofisa tokanga'i e ngaahi ako	Tongatapu	26 'o 'Epeleli, 2021
7.	Mr Siosifa Folau	Taki Ngāue Poloseki ki he Compliance	Ha'apai	1 'o Tisema, 2020
8.	Ms Seini Ika	Taki Ngāue Poloseki ki he SMA	Vava'u	26 'o Tisema, 2020

Lakanga hike hake

No.	Hingoa/ Lakanga kimu'a	Lakanga hike hake	Va'a	'Aho kamata ngāue ai
	Ms Makeleta Malimali	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	6 'o 'Okatopa 2020
	Ms Hulita Fa'anunu	'Ofisa Toutai Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	13 'o 'Okatopa 2020
	Mr Latu 'Aisea	'Ofisa Toutai Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	8 'o Fepueli 2021
	Mrs Tracy 'Aisea	'Ofisa Toutai Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	15 'o Fepueli 2021
	Mrs Mele Holo'ia	'Ofisa Tauhi Tohi Pule	Va'a ngāue faka'ofisi	27 'o 'Epeleli 2021

Kau ngāue hiki atu

Fika	Hingoa/ Lakanga kimu'a/ Potungāue	Lakanga hiki hake	Potungāue 'oku hiki atu ki ai	'Aho kamata ngāue ai he Potungāue fo'ou
1	Mosese Moala, Toutai	Faka'uli	Potungāue Ako	4 'o Sanuali 2021

	Tokoni, Potungāue Toutai	vaka		
--	-----------------------------	------	--	--

Fakafisi

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho na'e fakafisi ai
1	Ms Salote Koloamatangi	'Ofisa Lao	'Ofisi 'o e Pule Ngāue	3 'o Novema, 2020
2	Mr Setaleki Mafi	Toutai Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	1 'o Fepueli, 2021

Poaki Malolo

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho na'e 'osi ai
1	Mr Tevita Talakai	'Ofisa Tauhi Tohi Pule	Va'a ngāue faka'ofisi	22 'o Sepitema 2020
2	Mr Vilimo Fakalolo	Tokoni Sekelitali	Va'a ngāue faka'ofisi	27 Fepueli 2021
3	Mr Tu'atalatau Tonga'onevai	Toutai Tokoni Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	31 'o Me 2021
4	Mr Sioeli Pasikala	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue faka'ofisi	21 Sune 2021

Pekia

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho na'e 'osi ai
1	Mrs 'Ana Litili	'Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a ngāue faka'ofisi	27 'o 'Aokosi 2020

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga vahenga takitaha;

Tu'unga	Tokolahi
D	1
G	2
H	2
I	2
J	7
K	8
L	18

M	11
N	6
Q	4
R	17
S	6
Katoa	84

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo, 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga fakaako takitaha, ko e kau ngāue fakakatoa 'e toko 45 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako ko e Toketa, Ako mata'itohi Master, Mata'itohi 'uluaki, Tipiloma', pea ko e toenga 'o e kau ngāue 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako mei' he ngaahi kolisi (sivi fakafonua 'a Tonga ki he foomu 5, 6,7) pea mo e ngaahi tohi fakamo'oni ako mei' he ngaahi ako makehe ma'ae Toutai.

Tu'unga Fakaako	Tokolahi
Mata'itohi Toketa	2
Mata'itohi Master	9
Mata'itohi 'Uluaki	19
Tipiloma	15

Ako mo e fakalalakaka 'o e kau ngāue

'I he ta'u fakapa'anga 2020/21 na'e 'ikai ke fakahoko ha ngaahi ako/ako ngāue ki tu'apule'anga tupu pe mei he ngaahi fakatapatupui ko ia 'o e COVID 19. Ko ia ko e ngaahi ako pea mo e ngaahi fakataha na'e ngāue'aki pe 'a e zoom

Me'afua ki he fakahoko ngāue (PMS) 'a e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki he ta'u fakapa'anga 2020/21

Na'e fakahu atu 'e he Potungāue Toutai 'a e ola 'o 'enau Me'afua ki he fakahoko ngāue ki he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga 2019/20 ki he Komisoni 'a e Kau Ngāue Fakapule'anga 'i 'Aokosi 2020 pea mo hono to e vakai'i e fakahoko ngāue he vaeua ta'u ki he ta'u fakapa'anga 2020/21 ki he Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga 'i Fepueli 2021. Ko e ta'u 'aki eni hono 5 'a hono ngāue'aki 'a e Me'afua ki he fakahoko ngāue 'e he kau ngāue fakapule'anga. 'I hono fakaho ko ia 'a e ola 'o e PMS ki he ta'u 'e fa kimu'a na'e 'i ai pe 'a e fakalalakaka kimu'a mei he ta'u ki he ta'u 'a e fakapale na'e foaki ma'ae kau ngāue. Ka ko e tupu mei' he fakapulipuli 'o e ola pea 'e 'ikai ke tuku atu ia he lipooti

Na'e 'ikai ke fakahoko 'a hono foaki 'o e pale ko ia ki he 'ola ko ia 'o e Me'afua fakahoko ngāue ki he faka'osinga 'o e ta'u ki he ngaahi Potungāue ko e tupu pe mei he ngaahi fakatapatupui ko ia 'o e covid-19. Ko ia ai na'e kei tu'uma'u pe 'a e Potungāue Toutai 'enau muimui pau ki he ngaahi lanu 'oku ngāue'aki ki hono fakamaaka 'o e PMS pea mo e Palani fakaloto Potungāue ki hono tokanga'i 'o e fakahoko ngāue, ka 'oku kei tu'umau pe 'a e ola fakakuata 'i he lanu mata 'aki 'a e peseti 90- 100.

Na'e 'ikai ke fakahoko 'a e 'aho 'o e kau ngāue fakapule'anga 'i he ta'u ni ko e tupu pe mei he ngaahi fakatapatupui ko ia 'o e covid-19.

2.2 Ngaahi ola Ngāue

2.2.1 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitā

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliiuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 1: Tataki lelei 'o e Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakalotofonua, fakafeitu'u mo fakavaha'a pule'anga. (Patiseti: \$79,900)					
Lahi 'o e ngaahi fakataha	5	22	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, Komisoni ki he kau ngāue fakapuleánga, Kapineti, Falealea	Laveíí lelei é he Puleánga á e ngaahi ngāue á e Potungāue Toutai	Fakahoko ki he ngaahi kupu fekauáki mo e ngaahi Potungāue felaveíí á e ngaahi tuútuúni ngāue mo fakahinohino
Fakahu fakata'u 'o e Palani Ta'u Tolu mo e Patiseti ki Potungāue Pa'anga (MOF)	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, Kapineti, Falealea, Ófisi Palemia	Laveíí lelei é he Puleánga á e ngaahi ngāue á e Potungāue Toutai	Hokohoko atu hono fakahu taimi totonu ó e lipooti
Fakahu ta'u 'o e Lipooti Fakata'u ki he Ta'u Fakapa'anga 2020/21	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti, Falealea	Lelei ange hono puleíí ó e Toutai	Kau atu ki he kotoa ó e ngaahi fakataha

2.2.2 'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 2: Tataki mo pule'i lelei á e ngaahi vaá ó e Potungāue, áki ha va fetokoniáki mo e fetuútaki lelei, ó makatuúnga í he ngaahi taimi kuo tukupa ki he ola ngāue					
Lahi ó e fakataha	4	4	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, Komisoni ki he kau ngāue fakapuleánga, Kapineti	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali ó e Patiseti, Palani Fakataú Tolu, Palani Pule'i	Fokotuú ke fakahoko ha ako uike taha fekauáki mo hono teuteu ó e Palani fakataú tolu, Patiseti mo e Palani fakataú
Lahi ó e tokoni fakahoko fakataú CP, AMP, Patiseti, Pule'i ó e Paánga, Palani Fakataú, PMS, Vakaí Fakamatala Ngāue, Lipooti Fakataú	9	11	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga	Pule'i lelei ó e Patiseti	Muimuí á e palanisi fakapaánga fakamahina Tomuá fakapapaúí á e ngaahi ngāue ke fakakau atu ki he Palani fakataú fakataú
Lahi ó e lipooti fakamahina 6 fakahoko í he taú	2	2	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kaungāue fakapuleánga	Laveílelei é he Komisoni ki he kau ngāue fakapuleánga á e ngaahi ngāue á e Potungāue Toutai	Hokohoko atu hono fakahu atu ó e lipooti he taimi totonu
Ola Ngāue 3: Ngaahi ngāue fakalao lelei					
Ngaahi fakamatala fakalao mo tokoni fakalao fakamahina	12	12	Potungāue Toutai, Ófisi ó e Áteniseniale, Kapineti	Lave'i lelei é he Potungāue á e ngaahi fiemaú fakalao	Lahiange á e ngaahi ngāue fakalao pea fakatupulaki ke tukuatu ke ilo é he kakai

Lahi ó e ngaahi Lao mo e Tuútuúni naé liliu mo e teuteuí á e ngaahi fakatokanga ki he toutai ó ka fiemaú	2	2	Potungāue Toutai, Ófisi ó e Áteniseniale, Kapineti, Kautaha Toutai á e Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki	Tupulaki á e mahino ki he kupu fekauáki á e ngaahi ngāue á e Potungāue	Ko e palani ke lelei mo maópoópo ange á e lao, ngaahi tuútuúni pea mo e fakatokanga á e Potungāue Toutai
Ola Ngāue 4: Fakalalakaka á e fetuútaki lelei í he tuúnga fakafonua, fakafeituú mo e fakavahaá puleánga					
Lahi ó e fetuútaki fakahoko í he taú	5	11	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, Potungāue MEIDECC, Internal Affairs, Komisoni ki he kau ngāue fakapuleánga, FFA, SPC, WCPFC, Pangike á Mamani, FAO, ACIAR, JICA	To e fakatupulaki á e ilo e ngaahi hoa ngāue fekauáki moe toutai	Ke to e vāofi ange ngāue mo e ngaahi hoa ngāue fekauáki ó tatau pe í he fakalotofonua mo e fakavahaá puleánga
Lahi ó e lipooti	1	1	Potungāue Toutai, Pangike á Mamani, Potungāue Paánga	Laveíí lelei é he Potungāue Paánga á e ngaahi ngāue óku fakahoko ki he Tonga Sector Plan	Fakapapauí á e maú mai e lipooti mei he tafaáki PMU
Ola Ngāue 5: Ngaahi ngāue fakamitia mo fakafetuútaki lelei					
Ngaahi fakamatala óku tukuatu ki he Mitia (Letion & TV) fakatatau ki he palani ngāue	18	890	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, Komisoni ki he kau ngāue fakapuleánga, Pangike á Mamani, FAO, ACIAR, MFAT, DFAT, JICA, NFC, Faama Tofe	To e fakatupulaki á e ilo e ngaahi hoa ngāue fekauáki mo e toutai	Ke to e vāofi ange ngāue mo e ngaahi hoa ngāue fekauáki ó tatau pe í he fakalotofonua mo e fakavahaá puleánga
Lahi e fakataha fakakuata mo e ngaahi hoa ngāue	4	10	Potungāue Toutai, Kakai	Laveíí lelei pe é he kakai ó e Fonua á e ngaahi polokalama á e Potungāue Toutai	Ke to e lahi ange á e ngaahi ngāue á e tafaáki Mitia

2.2.3 Va'a Ngāue Faka'ofisi

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 6 : Tataki lelei 'o e va'a 'o kau ki ai 'a e lelei 'o e fengāue'aki fakataha mo e fetu'utaki ke nofo taha ki he ngaahi ola ngāue mo hono taimi tukupau					
Vakai'i fakata'u 'o e fakamatala ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga (PSC)	Ko e ta'u fakapa'anga ko eni na'e ngāue'aki 'a e founa fo'ou 'o e fakamatala ngāue kuo tuku mai 'e PSC ke ngāue'aki 'Ikai ke tatau 'a e felotoi ki he fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule ngāue.	To e hokohoko lelei ange 'a e felotoi ki he fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule ngāue
Peseti (%) 'o e ngaahi lakanga 'atā ke fakakakato 'i loto 'i he ta'u fakapa'anga	80%	80%	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga	Kātoa 'a e ngaahi lakanga 'atā 'oku ta'ofi, fakatatali ki he aofangatuku mei' he Komisoni ki he kaungāue fakapule'anga mo e Potungāue Pa'anga fekau'aki mo hono to e vakai'i 'o e 'u lakanga.	Fakahū mai 'a e kau ngāue 'okapau 'e to'o 'a e fakangatangata ki he fakahū mai 'o e kau ngāue
Vakai'i fakata'u 'a e sisitemi tauhi'anga fakamatala 'a e Potungāue	1	1	Potungāue Toutai		Hokohoko atu 'a hono tauhi 'a e fakamatala fakauike mo e mahina.

Ola Ngāue 7: Hiki'i hake pea mo fakalalaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue					
Fakahū atu 'a e palani ako fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	Kumi ha pa'anga, faingamalie ako	Hokohoko atu 'a e kau atu ki he palani ko ia 'o e polokalama ako 'a e PSC ki he ta'u fakapa'anga 2020/21
Ola Ngāue 8: Tauhi 'a e fakalalaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.					
Fakahū atu 'a e Palani Fakata'u tolu, Patiseti, Palani Pule Fakata'u, Palani Pule Fakata'u fakava'a ki he 'Ofisa Pule Ngāue	4	4	Potungāue Toutai, 'Ofisi 'o e Palemia, Potungāue Pa'anga, Falealea		Fiema'u ke fakafoki 'a e Patiseti, Palani Fakata'u tolu kuo tali 'i he Falealea ki he 'u Potungāue.
Vakai'i tu'o ua 'i he ta'u 'a e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue	2	2	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	Fakafonu fakakonga 'a e fakamatala 'i he foomu PMS Toloi 'i he faipau ki he ngaahi taimi tukupau fakaloto potungāue	Fakahoko ha ako fakamanatu kimu'a 'i he vaeua mo e 'osi 'a e ta'u ke talanoa'i ai 'a e ngaahi pole 'i he PMS Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto'i Potungāue
Fakahū 'a e lipooti fakakuata ki hono muimui'i mo hono vakai'i 'a e ngāue 'oku fakahoko 'i he Palani Fakata'u Tolu ki he 'Ofisi 'o e Palemia (Va'a Palani).	4	4 (kuata)	Potungāue Toutai, 'Ofisi 'o e Palemia		Talanoa vāofi pea mo e PMO fekau'aki pea mo e ngaahi fale'i fakakuata
Fakahū atu 'a e Lipooti Fakata'u' ki he 'Ofisa Pule Ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti, Falealea	Taimi fo'ou kuo tuku mai ke fakahu ange ai 'a e Lipooti Fakata'u ki he ta'u fakapa'anga 2020/21 Toloi 'a e taimi kuo tuku pau fakaloto'i Potungāue 'i he taimi 'oku fakataha'i ai 'a e kongā ko ia 'a e ngaahi va'a 'i he Lipooti fakata'u tupu pe 'a e fiema'u ke kakato 'a e ngaahi taketi ko	Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto'i Potungāue

				ia 'i he CP	
Lahi 'o e tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue 'oku fa'u, vakai'i pea mo fakahū atu ki he 'Ofisa Pule Ngāue	5 (3a/2d)	5 (5a/2d)	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	Fiema'u ke taha pe 'a e mahino 'a e kaungāue ki he tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue	Fakahoko ma'u pe ha ako fakamanatu fekau'aki mo e ngaahi tu'utu'uni fakaloto Potungāue pea mo ha faingamalie ke fakahoko ha liliu 'o ka fiema'u.
Ola ngāue 9: Lelei ange á e fatongia fakapaánga, fakatau fakapuleánga, puleí á e koloa á e puleánga ó fenapasi mo e ngaahi tuútuúni ngāue á e puleánga.					
Fakahu atu á e fakamole fakaangaanga fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga, Potungāue Paánga.	Toloi í hono fakahu mai á e fakamole fakaangaanga á e ngaahi vaá fakatau ki he áho kuo tuútuúni.	Ngāueaki á e founa otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e ngaahi vaá.
Fakahu atu á e paánga hu mai fakaangaanga ki he taú.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga, Potungāue Paánga.	Sai ange hono muimuií mo fakafoou á e lipooti.	Ngāueaki á e founa otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e ngaahi vaá.
Fakahu atu á e tukuhau meí he vahe fakataú.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga. Potungāue Tanaki Pa'anga hūmai mo e tute.	Sai ange hono muimuií mo tonu á e tukuhau meí he vahe á e kaungāue.	Ngāue'aki á e founa otometiki hono toutou fakamanatu oe tukuhau meí he vahenga.
Fakahu atu á e lipooti fakata'u ó e koloa á e puleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga	Fakahoko hono lau ó e koloa ke ósi ki he áho ke ngata ki ai.	Fakamanatu á hono fehikitaki á e ngaahi koloa ke í ai 'a hono lekooti.
Fakahu atu á e lipooti fakata'u ki he fakatau fakapuleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, 'Ofisi ó e Palemia.	Palani fakavaá oku fiemaú ke fakakau ai á e fiemaú ke fakakau ki ai á e founa fakatau fakapuleánga 'a ia óku kau í he Fakatau Fakapuleánga fakataú.	Fakamanatu ke ngāueáki á e palani lelei, ke taófi á e toutou liliu 'o e APP
Ola ngāue 10 : Fakahoko 'a e ngāue Faka-ICT 'i ha founa 'oku longomo'ui mo to e leleiange, fakalalakaka mo falala'anga 'a e sisitemi 'oku tauhi ai 'a e fakamatala, tonu ange pea mo polofesinale 'a hono tufaki 'o e ngaahi fakamatala ke tokoni ke to e vave ange mo fakalalakaka 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue.					
Lahi 'o e palani ki he founa hono pule'i mo e fakalele 'o e ICT	4	4	Potungāue Toutai		Fakafehokotaki pea mo e palani 'a e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) ki he

Taimi 'oku mate ai- ta'u fakapa'anga 'i he houa	<=1%	Fakakatoa (Tt,Hp,Vv 8760 hrs each, 26280 hrs Total): 1.12% (294hrs taimi 'oku mate ai) Ko e mate pe pe mei he palopalema 'a e sisitemi 'a e Potungāue 0.08% (22hrs) 'Ikai ke lava 'o mapule'i 'a e taimi 'oku mate ai 1.04% (272hrs)	Potungāue Toutai Potungāue MEIDECC (National ICT) Potungāue Pa'anga (e-government)	'Ikai ke 'i ai ha founa 'i he 'initaneti ke hiki ki ai ha tatau koe'uhi pe ko e fakangatangata 'o e poloseki 'a e eGovernment	Palani pea fokotu'u atu ha hiki tatau 'o 'initaneti ki Ha'apai pea mo Vava'u
Kakato 'a hono fokotu'u pea mo fakalalakaange (Servers and network)	100%	100%	Potungāue Toutai		
Lahi 'o e palopalema ki he teitapeisi- fakamahina	<=36	12 Lahi 'o e palopalema	Potungāue Toutai Kakai		'Ikai ke malava hono fa'u 'o e teitapeisi
Kakato 'a hono fa'u 'a e teitapeisi fo'ou	100%	100%	Potungāue Toutai Kakai		Fetukutuku ki he SQL
Lahi 'o e launga fakamahina 'i he palopalema tatau (Client computers and User's support)	<=3	2 'Avalisi ki he launga 'e 2 ki he	Potungāue Toutai		Fokotu'u ha sisitemi ke tokoni ki hono tokanga'i 'o e komipiuta

		palopalema tatau pe			
Kakato 'a hono fokotu'u 'o e me'a ngāue ki he kakai mei tu'a	100%	100%	Potungāue Toutai		
Lahi 'o e lipooti (ICT)	35	35	Potungāue Toutai		
Lahi 'o e feitu'u na'e 'a'ahi ki ai (ako 'a e ICT)	6	8	Potungāue Toutai Kautaha ki hono tokanga'i 'o e 'ataakai 'o Vava'u (VEPA) Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) 'Ofisa Taulama Fakamafai		

2.2.4 Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
<p>Ola Ngāue 11: Ke to e lelei ange mo 'i ha tu'unga ma'olunga ange 'a e ngaahi palani pule mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakatoutai', ke tokoni ki hono fakapotopoto'i 'a e toutai' pea ke tupulekina fakapa'anga mo e ngaahi kautaha toutai.</p>					
Lahi ó e ngaahi Palani pule ki hono pule'i mo fakalalakaka 'o e toutai kuo fa'u, vakai'i pea fakahoko e taumu'a ngāue 'o e palani takitaha.	4	<p>7</p> <p>Fa'u, vakai'i pea faka'ata ke ngāue'aki 'a e Palani Toutai ki hono Pule'i mo Fakalalakaka 'o e toutai, fa'u, vakai'i pea faka'ata ke ngāue'aki.</p> <p>- Palani Toutai 'a Tonga ki hono Pule'i mo Fakalalakaka 'o e toutai Mokohunu 2021</p> <p>- Palani Toutai 'a Tonga ki hono Pule'i mo Fakalalakaka 'o e toutai Palu 2021-2023</p> <p>- Palani Toutai 'a Tonga ki hono Pule'i mo Fakalalakaka 'o e toutai Ika Mo'ui 2021</p>	Potungāue Toutai moe ngaahi sekitoa felave'i ki he ngaahi palani takitaha	<p>'Oku iai e ngaahi ngāue 'I he palani na'e kii toloi ko e 'uhi ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e covid 19.</p> <p>Fakatatali ki he faitu'utu'uni 'a e Minista ki he Toutai ki he Palani Toutai 'e 2 (Palani pule'i 'o e toutai mamaha, Palani pule'i 'o e toutai sipoti).</p>	Hokohoko atu e ngāue ki he ngaahi ngāue 'oku palani ke fakahoko ki he ngaahi palani toutai.

		<p>Palani Toutai ‘oku lolotonga ngāue’i</p> <p>- Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalakaka ‘o e toutai Valu 2018-2022</p> <p>- 5 x Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalakaka ‘o e Faama Ika 2018-2022</p>			
Lahi e ngaahi fakataha kuo fakahoko pea moe kakai ‘o e fonua ki he ngaahi palani toutai fo’ou ‘oku fa’u.	6	<p>7</p> <p>3 x fakataha ki hono fa’u e Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalakaka ‘o e toutai Mokohunu 2021 (Tongatapu, Vava’u and Ha’apai)</p> <p>2 x fakataha ki he Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalakaka ‘o e Ika Mo’ui</p> <p>3 x fakataha Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Pule’i mo Fakalalakaka ‘o e toutai Valu</p>	Kau ma’u Laiseni ki he Toutai Mokohunu, Komiti Fale’i ‘o e Toutai Mokohunu	- Ngaahi palopalema ‘o e covid 19 ‘i he kau toutai.	Hokohoko atu e ngāue ki hono fakahoko e ngaahi fakataha
Peseti e ngaahi ngāue kuo kakato hono fakahoko ‘i he ngaahi palani takitaha kuo faka’ata.	Palani ki he Toutai Valu (25%) Palani ki he Toutai	Fakafuofua ki he Palani Valu 50% Fakafuofua ki he Palani Faama Ika 50%	Potungāue Toutai moe ngaahi sekitoa felave’i ki he ngaahi palani takitaha	Lolotonga fakahoko e ngāue ki he ngaahi palani takitaha.	Hokohoko atu ‘a hono vakai’i mo lipoti e ngāue ‘i he palani takitaha.

	Faama Ika (25%) Palani ki he Toutai Mokohunu (25%) Palani ki he Toutai Palu (25%)	Fakafuofua ki he Palani Palu 25% Palani ki he Toutai Mokohunu 2020 100%			
Lahi e ngaahi lipooti kuo fakakaakto	6	13 4 x (Palani pule ki he toutai Valu 2018-2022) 4 x Palani pule ki he Faama Ika 2018-2022 5 x Palani pule ki he toutai Mokohunu 2020)	Potungāue Toutai mo e ngaahi kupu fekau'aki.	Feliliuaki e e palani ngāue makatu'unga he ngaahi fiema'u 'a e Covid-19.	Hokohoko atu 'a hono vakai'i mo lipoti e ngāue 'i he palani takitaha
Lahi e ngaahi tu'utu'uni Toutai kuo fa'u, vakai'i mo faka'ata ke ngāue'aki.	2	2 Tu'utu'uni ki he Palani mo e Fakalalaka 'o e Toutai Tu'utu'uni ki he Toutai Mamaha	Potungāue Toutai moe ngaahi sekitoa felave'i (Ngaahi kolo tu'umatatahi moe komiuniti 'i Tongatapu, 'Eua, Vava'u mo Ha'apai)	Ngaahi fatongia kehe ke to e tokanga kiai e Potungāue. Na'e kei fakahoko pe he FMDD 'enau ngāue o lava kenau ngāue ki he Tu'utu'uni Toutai 'e 2	Hokohoko atu hono monitoa e Tu'utu'uni ki he Palani moe Fakalalaka 'o e Toutai pea mo hono fa'u e Tu'utu'u ni ki he Toutai Mamaha 'o Tonga.
Lahi e ngaahi fakataha kuo fakahoko pea moe kakai 'o e fonua ki he ngaahi tu'utu'unii toutai fo'ou 'oku fa'u.	12	17 1 x Tu'utu'uni ki he Palani mo e Fakalalaka 'o e Toutai 16 x (Tongatapu Eua Vava'u and Ha'apai) Fa'u 'o e Tu'utu'uni	Potungāue Toutai, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa, kau 'ofisa kolo, pule fakavahe.	Mahulu e taketi, koe'uhi na'e 'ia e ngaahi komiuniti na'e mahuinga ke fakahoko e ngaahi fakataha ki ai.	Hokohoko atu e ngāue ki hono fa'u e tu'utu'uni Toutai ki he Toutai Mamaha 'o Tonga.

		Toutai ki he Toutai Mamaha.			
Peseti e ngaahi ngāue kuo kakato hono fakahoko 'i he ngaahi tu'utu'uni toutai takitaha.	25%	30% Fakahoko 'i he Tu'utu'uni ki he Toutai Mamaha. i.e., 'Osi fakakakato e ngaahi fakataha mo fa'u e lipooti uluaki ki he tu'utu'uni Toutai. 50% NPOAS Hokohoko atu hono fakakakato e ngāue	Potungāue Toutai mo e Sekitoa Felave'i	Lolotonga fakahoko	Hokohoko lelei e ngaahi ngāue
Lahi 'a e ngaahi lipooti kuo fakakakato	7	9 3 x tu'utu'uni ki he Palani moe Fakalalaka 'o e Toutai 6 x Tu'utu'uni ki he Toutai Mamaha 'o Tonga	Potungāue Toutai	Covid-19	Hokohoko atu e ngāue ki hono faka'ata e Tu'utu'uni Toutai.
Ola Ngāue 12: Ke tupulekina 'a e 'ilo fakamaketi, ke tokoni ki hono fakamaketi'i pea mo hono uta 'a e ola 'o e toutai' ki tu'apule'anga.					
Lahi ó e ngaahi palani fekumi maketi naé faú, vakaií, tali pea mo fakahoko.	2	2 Palani fekumi maketi ki he Palu, ne to e vakaií í Siulai 2020. Ko hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki Hawaii óku toloi koeúhi ko e fakataputapui á e	Potungāue Toutai moe sekitoa toutai.	Ko hono tolotoloi í hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki tuápuleánga, óku tupunga ia mei he ngaahi fakangatangata tuúnga í he COVID-19.	Óku to e toloi á hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki he palu.

		COVID-19. Palani ki hono fakamaketii ó e tofe óku ósi faú.			
Lahi ó e ngāue fekauáki moe fekumi maketi kuo fakahoko, lipooti pea mo fakaha ki he ngaahi kupu fekauáki.	2	1 Ne ósi lava hono fakaha ki he kau HOD á e ngāue naé fakahoko ki hono to e vakaii ó e palani fakamaketii ó e palu.	Kau maú laiseni toutai palu, Potungāue Toutai pea moe Kosilio fakafonua á e kau toutai.	Toloi á hono fakahoko ó e palani ki he fekumi maketi ki tuápuleánga, tupu mei he fakataputapui ó e COVID-19	É kei hokohoko atu ai pe á e ngāue á e potungāue k ihono fakaholo á e fekumi ki he maketi lolotonga pea moha maketi ki he kahau.
Lipooti fakakuata ki he totongi ó e ika he maketi fakalotofonua.	4	4	Kotoa á e ngaahi kupu fekauáki pea moe kakai kotoa ó Tonga.		Óku hokohoko atu pe á e ngāue ko enipea óku lipooti fakakuata fakataha moe savea maketi.
Lahi ó e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ngaahi kupu fekauáki.	3	5 - Ako ki hono ngāueáki ó e ílekitulonika ki hono fakamaketii ó e tofe, naé fakahoko í Novema 2020. - Ako fakalotoi potungāue ki he founga hono sivilivii ó e ika, founga tanaki fakamatala pea moe founga hono lipooti, naé fakahoko í Fepueli 2021 - Ako ki he founga fakamaketii ó e tofe, naé fakahoko ki he	Kau ngāue á e potungāue toutai pea moe ngaahi kupu fekauáki he tofe.	Ko e ako fakakatoa é 5 kuo fakakato he taú fakapaánga ko eni.	É hokohoko atu hono fakahoko é he potungāue á e ngaahi fiemaú ako taukei fakamaketi maáe sekitoa toutai.

		<p>ngaahi kupu fekauáki í Vavaú í Epeleli 2021.</p> <p>- Ako ki he founa fakamaketíí ó e tofe, ne fakahoko ki he ngaahi kupu fekauáki í Haápai í Me 2021.</p> <p>- Ako ki he founa fakamaketíí ó e tofe ne fakahoko ki he ngaahi kupu fekauáki í Tongatapu í Me 2021.</p>			
Peseti á hono fakahoko é he Potungāue, á e polokalama ki hono fakafepakíí á e mahaki íkai ke pipihi.	80	<p>100%</p> <p>100% ó e ika ne ómi ke fakatau he polokalama ko eni, ne lava ó fakatau kotoa.</p>	Kotoa á e ngaahi kupu fekauáki, pea moe kakai ó Tonga.	100% ó e ika ne tuku mai ki he polokalama ko eni, ne ósi hono fakatau pea lipooti.	É hokohoko atu á hono fakahoko ‘e he Potungāue á e polokalama ni ko e pou pou ki he Potungāue Mouí, í hono fakafepakíí á e mahaki íkai ke pipihi í Tonga.
Peseti á hono fakahoko á e palani fakatupake á e Potungāue ki hono matatali ó e mahaki fakaáuha COVID-19.	80	<p>100%</p> <p>100% ó e ika ne tuku mai mei he ngaahi vaka , ne ósi kotoa hono fakatau pea lipooti. Ko e ngaahi totongi kotoa pe ne ósi fakakakato ki he ngaahi vaka.</p>	Kotoa á e ngaahi kupu fekauáki pea moe kakai ó Tonga.	100% ó e ika ne tuku mai ki he polokalama ko eni, ne ósi hono fakatau pea ósi totongi moe kau toutai.	É hokohoko atu á hono fakahoko é he Potungāue á e polokalama kuo fokotuútu ke matatali áki á e mahaki fakaáuha COVID-19.
Ola Ngāue 13: Ke to e fakalalaka ange pea mo tonu ‘a e tu’unga ‘o e ngaahi lipooti faka’ekonomika’ pea mo e ngaahi fakamatala fakasitetisitika’ ke tokoni ki he faitu’utu’uni.					
Ko hono fakahoko ó e savea maketi fakalotofonua pea lipooti fakatau ki he fokotuútuú.	52	<p>52</p> <p>Óku fakahoko á e savea maketi í he tokonaki ó e uike</p>	Potungāue Toutai pea moe Potungae Sitetisitika.	Ko e ngaahi fakamatala kotoa óku tanaki mei he savea maketi, óku lipooti ia í he lipooti fakakuata á e	É hokohoko atu ai pe á hono fakahoko é he Potungāue á e savea maketi he uike kotoa.

		kotoa pe.		Potungāue.	
Lahi ó e ngaahi lipooti fakaékonomika kuo fakakakato.	2	1 Naé lava á hono tanaki pe mo hono ánalaiso á e ngaahi fakamatala fekauáki moe mokohunu ne toutaií pea moe hu atu ki tuápuleánga í he 2020.	Potungāue Toutai	Ko e ngaahi fakamatala kotoa pe na'e tanaki é he Potungāue he lolotonga á hono fakaáta óe toutaií ó e mokohunu í he 2020, naé ngāueáki ia ki he ánalaiso fakaékonomika ko eni.	É hokohoko atu ai pe á hono tufaki é he Vaá Fakaékonomika á e Potungāue, á e ngaahi fakamatala fakaékonomika ki he ngaahi kupu fekauáki.
Lahi ó e lipooti fakasitititika naé faú.	4	4 Ko e lipooti fakasitititika kotoa pe óku pulusi ia í he kuata kotoa.	Potungāue Toutai, Potungāue Sititititika, Pangike Pule.	Ngaahi fakamatala óku ngāue'aki ki hono faú ó e puletini fakasitititika fakakuata óku tanaki ia mei he ngaahi vaá ngāue í loto í he Potungāue.	É hokohoko atu á hono teuteu é he Potungāue á e ngaahi puletini fakakuata, pea mo hono tufaki atu á e fakamatala ki he ngaahi kupu kupu fekauáki, í hano tali é he CEO.
Lahi ó e ngaahi ánalaiso fakaékonomika kuo lipooti mo pulusi.	2	1 Naé á hono fakamatala ki he kau HOD moe CEO á e lipooti fakaékonomika felaveí moe mokohunu mei he 2020.	Potungāue Toutai	Ko e ngaahi fakamatala ne ngāueáki ki he ánalaiso ko eni, naé tanaki ia mei he vaá sainisi moe vaá ki hono muimuif e tauhi pau ki he tuútúuni á e lao.	É hokohoko atu á hono tufaki é he Vaá Fakaékonomika á e Potungāue, á e ngaahi fakamatala fakaékonomika' ki he ngaai kupu fekauáki.
Lipooti kuo fakahu (uesia á e ngaahi fakatamaki fakaenatula ki he sekitoa Toutai.	1	2 Lava hono lipooti ki he Potungāue Falepaánga á e ngaahi vaka maumau mei he áhiohio ne hoko í Vavaú í Okatopa 2020.	Potungāue Toutai pea moe Sekitoa Toutai	Naé fakahoko é he kau ngāue á e Potungāue í Vavaú, ha savea ki he ngaahi maumau ne fakahoko é he ongo fakaetamaki fakanatula ko eni.	É hokohoko atu á hono lipooti é he Vaá Fakaékonomika á e Potungāue, á hono lipooti ó e uesia á e fakatamaki fakaenatula ki he sekitoa toutai.

		Ne to e fakahu ki he Potungāue Faleápaánga, áe lipooti ki he ngaahi vaka ne maumau í Vavaú tuúnga í he saikolone ko Zazu naé too í Vavaú í Tisema 2020. Lipooti ko enine fakahu ki Falepa'nga í Me 2021.			
--	--	--	--	--	--

Ko Hono Hū atu ó e koloa mei óseni ki Tuápuleánga.

Koloa hu atu ki tuápuleánga

Ko hono lahi ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau ai ‘a e ika mo’ui) ‘i he ta’u fakapa’anga ko eni, ko e metuliki toni ‘e 1,599. Ko e holo áki ia ‘a e peseti ‘e 20 meí he fakakatoa ‘a e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ne hū ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga kuo ‘osi, ‘a ia naé tupunga eni mei he holo lahi í hono atu ó e palu ki tuápuleánga. Ko e mahu’inga fakapa’anga ‘o e kotoa e me’amo’ui mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ko e TOP\$8.5 miliona, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 19 meí he mahu’inga fakapa’anga ‘o e ika na’e hū atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga kimu’a. Óku uesa lahi á e hu atu á e ngaahi koloa mei óseni ki tuápuleánga, mei he kei fakataputapui mo fakangatangata ‘i he ngaahi kauá fonua, pea moe ngaahi maketi í tuápuleánga, tuúnga í he COVID-19.

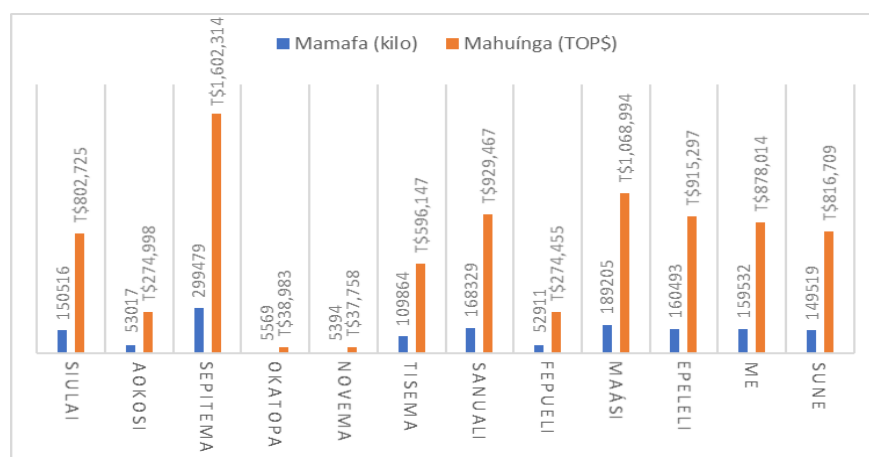
Tepile 1: Ko e mahu’inga moe lahi fakakatoa ó e koloa mei óseni naé hu atu ki tuápuleánga mei Siulai 2020 ki Sune 2021.

Faáhinga	Mamafa (kg)	Mahu’inga (TOP\$)
Ika mamaha makehe	58	T\$ 290.00
Limu mata(Mozuku)	27	T\$ 13.50
Limu(Mozuku)	48,602	T\$ 24,301.00
Kakanoíánga	47,119	T\$ 235,595.00
Palu	58	T\$ 348.00
Tuna	1,503,828	T\$ 8,235,861.00
Fakakatoa	1,599,692	T\$ 8,496,408.50

Toutai Valu

Ko e metuliki toni fakalukufua ‘e 1,503 ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he ta’u fakapa’anga ko ‘eni, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 16 meí he ta’u fakapa’anga kuo hili. Ko e valu na’e lahi taha ‘i he fakakatoa ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hu atu ki tu’apule’anga, ‘a ia ko e peseti ‘e 94. Ko e kotoa ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he ta’u fakapa’anga ko ‘eni, na’e fe’unga hono mahu’inga fakapa’anga, mo e TOP\$8.2 miliona, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 15 meí he ta’u fakapa’anga kuo hili.

Fika 1: Lahi (kgs) mo e mahu’inga (TOP\$) fakakatoa ó e palu ne hu atu ki tuápuleánga mei Siulai 2020 ki Sune 2021.

Toutai Loloto (Palu)

Naé uesia lahi áupito á e toutai palu, tuúanga í he ngaahi fakataputapui ó e COVID-19. Ne motuhia ai á e fetuútaki moe ngaahi maketi ki tuápuleánga, koeúhia ko e tatapuni á e ngaahi kauá fonua fakavahaápuleánga pea moe ngaahi fakangatangata ki he ngaahi koloa hu atu ki tuápuleánga. Í heéne pehe, ko e fakakatoa ó e palu ne hu atu ki tuápuleánga í he taú fakapaánga ko eni, ko e kilo pe é 58 pea ko e fuú holo lahi áki ia á e peseta é 99.9 mei he taú fakapaánga kuo ósi. Ko e mahúnga fakapaánga ki he palu ne hu atu ki tuápuleánga í he taú fakapaánga ko eni, naé feúnga pe moe TOP\$348.

Mokohunu

Í he áho 12 Sune 2020, naé fakaáta ai á hono toutaií, ngaohi mo hono hu atu ki tuápuleánga ó e mokohunu, ó fakatatau ki he tuútuúni kapineti ke fakangofua mei he áho 1 Siulai ki he áho 30 Sepitema 2020.

Ko e tuútúni ko eninaé makatuúnga ia ke tokoni ke fakaivia fakapaánga á e kakai, koeúhi ko e tolalo fakaékonomika mo fakasosiale tuúnga í he uesia á e COVID-19.

Naé tukuange atu leva é he Potungāue Toutai ha laiseni fakakatoa é 16, kia kinautolu naá nau aúsia á e ngaahi taumuá fiemaú laiseni, ó fakatatau ki he tuútuúni ngāue, pea moe Lao ki hono Puleí ó e Toutai, 2002. Ko e ngaahi laiseni ko eni, naé tuku atu ia ó fakatatau ki he ngaahi feituú é tuú ai á e ngaahi fuaánga mokohunu, áia naé kau kiai á Tongatapu, Haápai, Vaváu pea mo Niuatoputapu.

Hu atu ó e Mokohunu ki tuápuleánga.

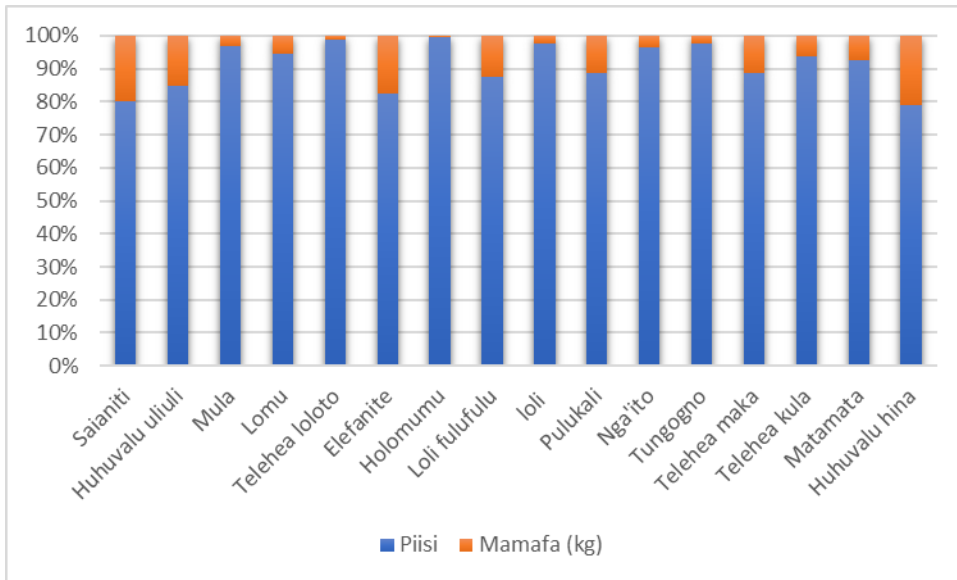
Ko hono lau fakatautaha ó e lahi ó e mokohunu naé hu atu ki tuápuleánga í he taú fakapaánga ko eni, naé feúnga moe foí mokohunu é 3.6 miliona áia ko hono mamafa naé feúnga moe toni é 102.

Tepile 2: Faáhinga ó e mokohunu ne hu atu ki tuápuleánga.

Kalasi 'o e kukamipa tahi	Piisi	Mamafa (KG)	Piisi/kg
Saianiti	9,573.00	2,344.32	4
Huhuvalu 'uli'uli	7,301.00	1,305.81	6
Mula	489,187.00	15,687.81	20
Lomu	87,661.00	4,910.01	13
Telehea loloto	109,665.00	1,439.84	18
Elefanite	455.00	96.60	5
Holomumu	744,395.00	2,800.17	302
Loli fulufulu	5,198.00	740.70	7
Loliloli	1,131,216.00	26,876.91	29
Loli pingiki	7,501.00	949.99	7

Nga'ito	836.00	30.30	
Tungongo	715,044.00	18,312.21	19
Telehea maka	24,786.00	3,133.98	11
Telehea kula	137,531.00	9,247.20	11
Matamata	115,189.00	9,348.28	10
Huhuvalu hinehina	18,282.00	4,823.16	4

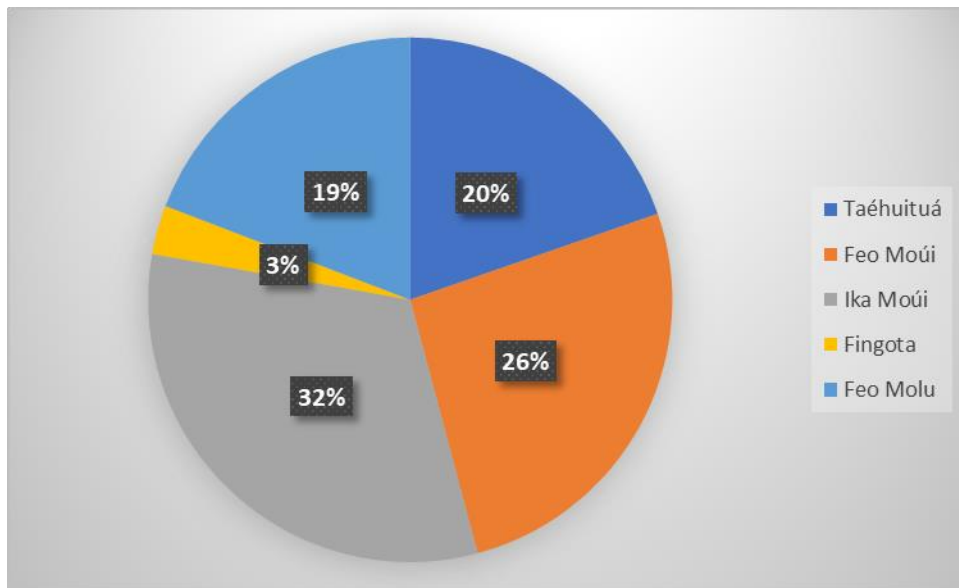
Fika 2: Mokohunu ne hu atu ki tuápuleánga, pea mo hono mamafa.

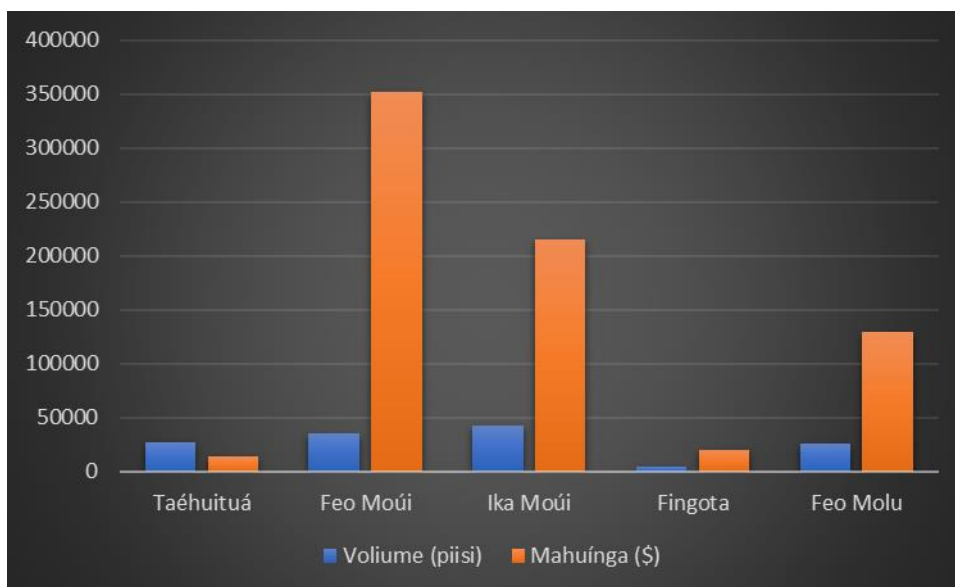
Toutai 'o e Ika Mo'ui

Ko hono lau fakatautaha 'o e lahi 'o e me'amo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni', na'e fe'unga mo e meámoúí 'e 134,527 'a ia 'oku fakafuofua hono fakamahu'inga ki he TOP\$0.73 miliona. Ko e holo 'aki ia 'a e peseti 'e 18 'i he lahi 'o e me'amo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga', pea holo 'aki 'a e peseti 'e 27 'i he mahu'inga fakapa'anga', 'i he fakafehoanaki ki he taimi tatau pe 'o e ta'u fakapa'anga ki mu'a. Ko e me'amo'ui na'e hu atu ki tu'apule'anga' na'e lahi taha ai ko e ika moúí ó hange ko ia 'oku 'asi atu he kalafi fika 3 'i lalo. Ko e maketi lahi taha ki hono hū atu ki tu'apule'anga 'o e me'amo'ui' ko 'Amelika.

Fika 3: Lahi ó e ngaahi meá mouí naé hu atu ki tuápuleánga mei Siulai 2020 - Sune 2021.

Fika 4: Lahi ó e ngaahi meámouí naé hu atu ki tuápuleánga mo honau mahuínga fakapaánga mei Siulai 2020 – Sune 2021

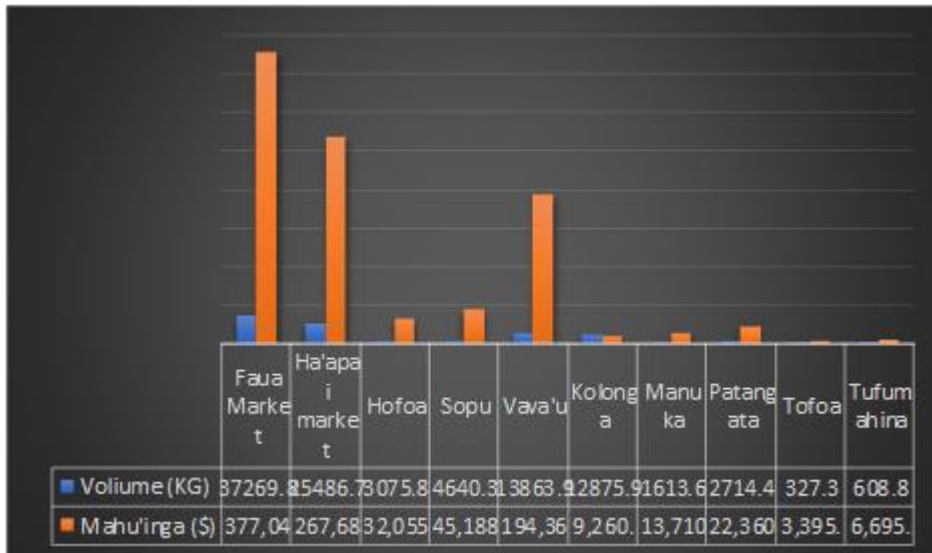
Savea Maketi Ika Fakalotofonua

‘Oku fakahoko ‘a hono savea’i ‘o e ngaahi maketi ika fakalotofonua, tu’otaha ‘i he uike kotoa pē, ‘o fakataumu’a ke tākaki e ngaahi fakamatata fekau’aki mo e mahu’inga fakapa’anga mo e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ‘oku fakatau atu he maketi fakalotofonua. Ko e savea ni foki ‘oku fakahoko ia ‘i Vava’u, Ha’apai pea pehe ki he ngaahi fakatau’anga ika ‘i Tongatapu. Na’e fakafuofua ki he toni ‘e 102 ‘o e me’atahi na’e fakatau fakalotofonua ‘i he mahu’inga ko e \$1 miliona.

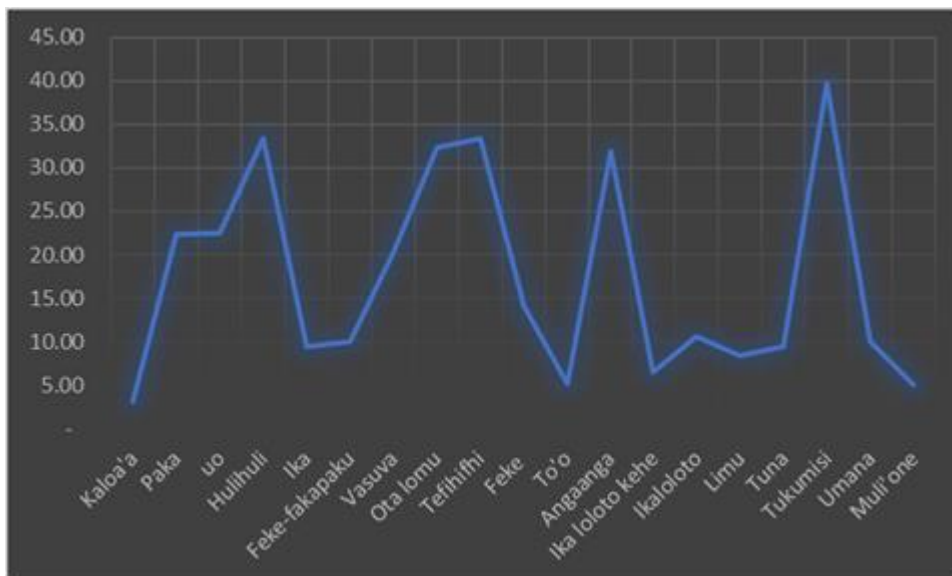
Ko e ‘avalisi ki he totongi e ika’ na’e \$7 ki he \$10 ki he kilo pea fakatau atu ‘i he totongi ko e \$20 \$30, \$50 pea a’u ki he \$60 mo e \$70 ki he milemila. Ko e mahu’inga ‘o e ngaahi koloa mei ‘oseni kehe ‘i he

maketi, na'e makatu'unga pe ia mei' he lahi 'o e koloa mei 'oseni 'i he maketi' 'i he taimi ko ia. Na'e hoko foki e kau fefakatau'aki 'oku nau fakatau mai pea to e fakatau atu 'a e ika ke nau uesia ai e totongi 'o e ika ka e tautautefito pe ki he maketi Faua pea mo Vava'u. 'Oku hiki foki 'e kinautolu 'a e mahu'inga 'o e me'atahi 'o to e mamafa ange tautau tefito ki Faua mo Vava'u.

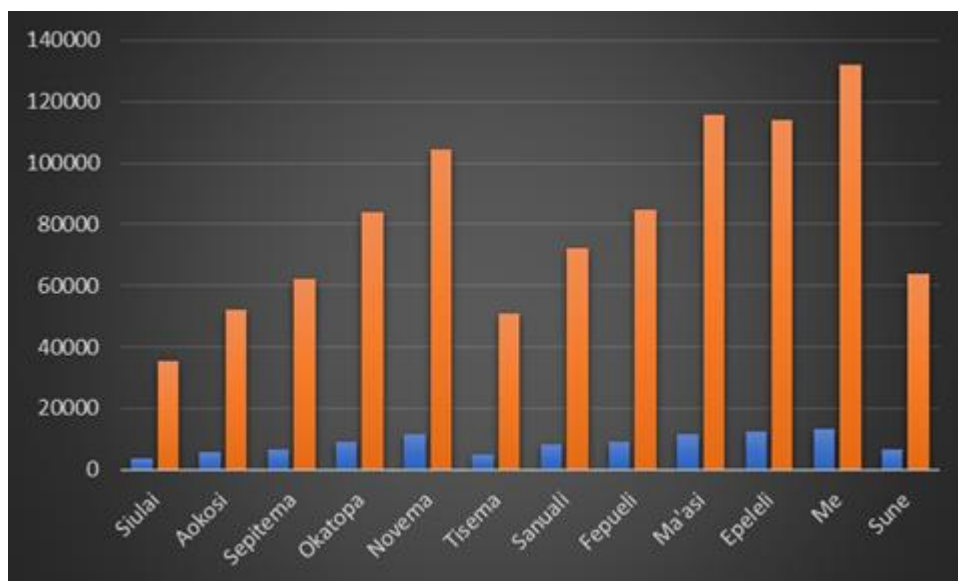
Fika 5: Lahi mo e mahu'inga ó e ika í he ngaahi maketi Siulai 2020 – Sune 2021

Fika 6: Ávalisi e mahu'inga ó e ngaahi me'atahi, Siulai 2020 – Sune 2021

Fika 7: Lahi mo e mahúnga ó e meátahi fakafoí mahina, Siulai 2020 – Sune 2021.

Polokalama ki hono Fakafepaki'i 'o e Ngaahi Mahaki 'ikai ke Pipihi

Í he 2016, naé kamata ai í Tonga ni ha poloseki ó fakataumuá ki hono fakafepakií ó e ngaahi mahaki íkai ke pipihi, áia naé fakatau maámaá atu ai á e tuna´ í he mahúnga óku mei he \$7 - \$9 ki he kilo. Ko e polokalama ko eni, naé makatuúnga ia í ha felotoi í he vahaá ó e Potungāue Toutai´ pea moe fakafofonga ki he ngaahi vaka muli óku toutai í hotau potu tahi, “Ngatai Marine Enterprises” áia óku femahinoáki ai é pau ke tuku mai é he ngaahi vaka muli´, á e tuna toni é 3.5 í he fahaí taú lelei ai á e toutai, pea toni é 2.5 í he fahaí taú óku siísí ai á e toutai, ke fakatau maámaá atu é he Potungāue ki he kakai. Í he taú fakapaánga ko eni, naé feúnga fakakatoa moe tuna toni é 152 naé fakatau maámaá atu í Tongatapu pea mo Éua í he polokalama ko eni.

Tepile 3: Faáhinga ó e tuna, naé fakatau atu í he polokalama ki hono fakafepakií ó e ngaahi mahaki pipiki, Siulai 2020 – Sune 2021

Faáhinga	Siulai - 20	Aokosi - 20	Sepitema - 20	Okatopa - 20	Novema-20	Tisema-20	Sanuali-21	Fepueli-21	Maási-21	Epeleli-21	Me-21	Sune-21
Atu	977.40	398.50	1,315.80	22.60	486.40	386.90	529.70	2,115.10	2,039.30	512	2220	3057.7
Hakula La	3,064.00	1,693.10	2,522.60	2,209.20	2,019.30	3,020.20	1,459.40	1,752.70	1,541.60	2169.1	6081.7	3596
Hakula Puaka	394.60	217.10	731.30	445.40	1,205.20	1,274.20	597.10	516.20	729.80	397.2	420.6	37.4
Mahimahi	113.00	119.30	403.00	62.00	501.00	215.00	420.80	146.50	240.00	93.4	728.6	189.8
Offcut	3,141.50	656.00	1,739.30	1,120.10	1,377.60	1,013.90	704.60	425.00	782.80	521.3	1038.4	393.7
Ono								88.60	109.40	133	67.8	40
Sifisifi		31.00	43.40									
Ului Ika		956.00	61.80	1,099.30	212.80							
Valu	17,045.20	6,716.60	7,487.30	12,696.50	6,628.10	3,241.80	1,877.40	507.00	1,590.30	281.8	1013.2	633.1
Wahoo	562.80	520.60	938.40	569.00	1,566.50	3,164.40	1,103.40	1,600.60	2,657.80	3218.9	3649.2	1837.8

Palani ki he Tu'unga Mateuteu ki he Covid-19

‘I Epeleli 2020, naé fokotuútuú fakavavevave ai é he Potungāue ha ngaahi ngāue ke matatali áki á e COVID-19, ó fakataumuá ke fakapapauí óku íai ha meátokoni feúnga maáe fonua, í he taimi ko enió e to mai á e mahaki fakaáuha ni. Ko e taha ó e ngaahi ngāue ne fokotuútuú ke fakahoko heni, ko hono

fakatau mai é he puleánga á e palu', ó fakatau maámaá atu ki he kakai ó e fonua', í he mahuínga ko e \$7 ki he kilo. Í he taú fakapa'anga ko eni', naé feúnga fakakatoa moe palu kilo é 48,395 naé fakatau atu é he Potungāue, í he polokalama tokoni ko eni. Ko e ngaahi fakamole kotoa ki hono fakatau mai ó e ika' mei he ngaahi vaka toutai', naé feúnga moe TOP\$483.950.

2.2.5 Va'a Saienisi ki he Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 14: Hiki'i hake 'a e lahi 'o e taketi pea ke hu'u taha 'a e tokanga ki he ngaahi fekumi ki hono faama'i 'o e ika pea mo fakalalaka ke fenapaki mo e ngaahi fiema'u vivili mei he ngaahi kautaha.					
Lahi 'o e faama ika (Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi faama taautaha) na'e tokoni'i 'aki hono tufa ki ai 'a e ngaahi me'a mo'ui fakaili.	25	<p>37</p> <p>Faama katoa 'e 28 na'e lava 'o tufa ki ai 'a e pulopula tofe (17 'i Vava'u, 6 'i Ha'apai, 4 'i Tongatapu pe 1 'i NTT)</p> <p>Faama 'e 1 na'e tuku ki ai 'a e pulopula mokohunu</p> <p>Feitu'u pule'i makehe 'e 2 na'e lava fokotu'u ai 'a e faama ki he paka (tolitoli)</p> <p>Feitu'u pule'i makehe 'e 6 na'e tufa ki ai 'a e pulopula vasuva (3 'i Ha'apai pea 3 'i Tongatapu)</p>	<p>Kau Faama Tofe</p> <p>Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Faama Mokohunu</p> <p>Faama paka (tolitoli)</p> <p>Ngaahi kolo tu'u matatahi</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>Mateuteu ki he ngaahi faha'i ta'u afā 'i he kaha'u.</p> <p>Ke fakalahi 'a e fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi mo fakalelei'i e naunau ki he fale fakatotolo.</p> <p>Ke to e fakatokolahi mai 'a e kau ngāue</p> <p>Ke fakalahi 'a e polokalama fakafanau pea mo lahi e ola e fakafanau</p> <p>Ke hokohoko atu 'a hono muimui'i mo tokanga'i e ngaahi faama taautaha</p> <p>Hokohoko atu mo hono 'ahi'ahi'i ha ngaahi founa fo'ou hono faama'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi</p>

Lahi e ngaahi 'ahi'ahi ke faama'i ha fa'ahinga me'amo'ui fo'ou	3	3 Ko hono fakafanau'i e fa'ahinga 'e 2 'o e mokohunu (nga'ito moe huhuvalu hinehina); Ko hono 'ahi'ahi ke faama'i e paka (tolitoli) Ko e 'ahi'ahi ke tauhi taautaha e vasuva 'i he ngaahi la'isima	Potungāue Toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Faama Mokohunu Faama paka (tolitoli) Ngaahi kolo tu'u matatahi	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke tufa ki he ngaahi kolo pule'i makehe ha vasuva 'oku lalahiange ke fakasi'isi'i e mate 'a e vasuva 'i hono tufa kei iiki Ke hokohoko atu e polokalama fakafanau pea mo fakalalakaka'i e ngaahi founa faama'i 'o e mokohunu 'i he ngaahi tanike pea mot ahi Ke fakalahi atu hono faama'i e mokohunu ki he ngaahi kolo pule'i makehe Ke fakalalakaka'i e founa hono faama'i e paka (tolitoli) pea fakahoko ki he ngaahi kolo tu'u matatahi 'o Tongatapu 'a ia 'oku lelei hono 'ataki ki he faama'i 'o e paka
Lahi 'o e ngaahi laiseni ke faama ika	20	Ko e ngaahi kole laiseni mo fakafo'ou kotoa pe na'e fakatatali kotoa ki he ngaahi fale'i fakalao fekau'aki mo e ngaahi faama ke fakahoko he ngaahi 'elia faama ika pea moe ngaahi 'elia pule'i makehe	Kau faama ika Ngaahi kolo moe ngaahi 'elia pule'i makehe	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke to e fakalahiange 'a e polokalama fakafanau'i 'o e tofe, vasuva moe mokohunu ke lava fakatotofu e ngaahi kole laiseni faama
Faka'ataa mo hono fakahoko e ngaahi ngāue 'oku tu'utu'uni 'e he Palani Fakafonua ki hono Malu'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi	1	1 Fakahoko e ngaahi fatongia 'oku tu'utu'uni 'e he Palani Fakafonua ki hono Malu'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi	Potungāue Toutai mo hono ngaahi hoa ngāue	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo	Ke hokohoko atu hono muimui'i mo fakahoko e palani Teuteu ki hono to e fakalelei'i pe liliu

				matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	'o e palani 'i he 2022
Ola Ngāue 15: Fakalahi mo fakalalaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ki he ngaahi kolo.					
Lahi 'o e Feitu'u Pule'i Makehe kuo fokotu'u fo'ou	9	9 Feitu'u Pule'i Makehe 'e 9 ne Kasete'i 'i 'Okatopa 2020 (<i>Fangatapu, Pangaimotu, Makaunga, Talafo'ou, 'Olo'ua, Tefisi, Holopeka, Koulo, Futu</i>) Ko e palani pule ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'e 7 ne fakakakato (<i>Kauvai, Navutoka, Tu'anuku, Matamaka, 'Otea, Tu'anekeviale, Fotua</i>) Fakahu ki he kapineti 'a e Feitu'u Pule'i makehe fo'ou 'e 5 (<i>Kauvai, Navutoka, Tu'anuku, 'Otea, Matamaka</i>) pea mo fakatonutonu e Feitu'u pule'i makehe motu'a 'e 2 (<i>Koloa, Ha'atafu</i>)	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe, Potungāue Toutai, Ngaahi kautaha tokoni ki he polokalama Feitu'u Pule'i Makehe (SPAM, VEPA, R2R project, Tonga Health, Pule'anga Tonga mo e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu fakame'atokoni.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.
Lahi 'o e ngaahi polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko	7	14 Laku poe faka'ilonga 'o e Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 7; 4 x <i>Tongatapu, (Fangatapu, Pangaimotu,</i>	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe, Potungāue Toutai, Ngaahi kautaha tokoni ki he polokalama	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'.

		<p><i>Makaunga, Talafo'ou</i>), 2 x <i>Vava'u ('Olo'ua, Tefisi)</i> and 1 x <i>'Eua (Futu)</i></p> <p>Laku e ngaahi poe tauhele ika 'e 6 (3 he tafa'aki faka-hihifo pea 3 he tafa'aki faka-hahake)</p> <p>Fokotu'u papa ma'u'anga fakamatala 'e 19; 9 x <i>Vava'u (Makave, Nuapapu, 'Olo'ua (2), Tefisi (2), Taunga, Holeva, Ovaka)</i>, 5 x <i>Tongatapu (Kanokupolu (3), Manuka, Nukunukunu)</i> & 5 x <i>Ha'apai (Tonumea & Kelelesia (2), Mango, Fono, Nomuka)</i></p>	<p>Feitu'u Pule'i Makehe (SPAM, VEPA, R2R project, Tonga Health, Pule'anga Tonga mo e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)</p>	<p>matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo malu fakame'atokoni.</p>	<p>Ke fakalelei'i ange 'a e va fengāue'aki</p>
<p>Lahi 'o e ngaahi polokalama muimui'i e tu'unga 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko</p>	226	<p>227</p> <p>Fakataha ki hono Muimui'i fakakuata 'a e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe 'e 45 'i Tonga ni 'e 205</p> <p>Fetongi ngaahi poe faka'ilonga ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe'i 'e 18; 4 x <i>Ha'apai (Matuku, Fono, Mango, Nomuka)</i>, 2 x <i>'Eua (tufuvai, Houma)</i>, 4 x <i>Tongatapu (Lapaha, Kolonga, Ha'atafu, Fangatapu)</i> and 8 x <i>Vava'u (Taunga, Ovaka (x2), Kapa, Holeva, Hunga, Makave,</i></p>	<p>Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe, Potungāue Toutai, Ngaahi kautaha tokoni ki he polokalama Feitu'u Pule'i Makehe (SPAM, VEPA, R2R project, Tonga Health, Pule'anga Tonga mo e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)</p>	<p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo malu fakame'atokoni.</p>	<p>Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'.</p> <p>Ke fakalelei'i ange 'a e va fengāue'aki</p>

		Nuapapu). 4 x Vakai'fi mo hono muimui'fi o e ngaahi poe tauhele ika (Poe tauhele ika 'e 3 ofi ki 'Eueiki mo e 1 ofi ki 'Atata)			
Ola Ngāue 16: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale.					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	101	317 - 89 x Tongatapu - 25 x Vava'u - 193 x Ha'apai - 8 x 'Eua - 2 x Niuatopotapu	Potungāue toutai mo e Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Kau Toutai Kau Faama Tofe/vasuva	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'. Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.
Lahi e ngaahi tokoni fakatekinikale ki he kau toutai pea mo e tokoni ki he maumau fakaenatula	154	257 - 81 x Tongatapu - 100 x Vava'u - 23 x Ha'apai - 52 x 'Eua - 1 x Niuatopotapu	Potungāue toutai mo e Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Kau Toutai	Malu fakame'atokoni Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa 'i he ngaahi kolo	Ke fakalelei'i ange 'a e 'ilo fakatekinikale mo e poto'i ngāue 'o e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono faama'i e tofe ke malava ke nau ngāue pe 'ia nautolu ke a'usia 'enua ngaahi fiema'u. Ke fakalelei'i 'a e ngaahi naunau mo e me'a ngāue ke tokoni'i e ngāue 'a e kau faama tofe. Ke fakalelei'i 'a e tokoni fakapa'anga mei' he Pule'anga ke tokoni ki he polokalama faka'ahu ika 'i Tonga ni.
Ola Ngāue 16: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. (Tongatapu)					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne	1	89 (TBU)		Ke ma'u ha tu'unga faka-	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i

fakahoko ki he ta'u		<p>Toutai mamaha (19)</p> <p>Ako Tanaki ola toutai á e Feituú Puleí Makehe fo'ou 'e 7 - 'Eua x1 (Futu), Tongatapu x 2(Makaunga, Talafo'ou), Vava'u x 4 (Matamaka, Tefisi, Nuapapu, Olo'ua)</p> <p>Ako Tanaki ola toutai á e Feituú Puleí Makehe motu'a 'e 11 – Tongatapu x4 (Nukunuku, Ha'atafu, Kolonga, Manuka, Eueiki), Ha'apai x4 (Matuku, Mango, Nomuka, Fonoí), 'Eua x2 (Tufuvai, Houma)</p> <p>Ako savea fakasosiale mo fakaékonomika é 1 (Savea fakaekonomika, fakasosiale ki he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi kolo tu'u loto fonua mo e ako ki he kau fakahoko savea)</p> <p>Ngaahi kolo (15)</p> <p>Ako ki hono laku fakaílonga fakangatangata ó e Feitu'u Puleí Makehe fo'ou é 7; 4 x Tongatapu, (Fangatapu, Pangaimotu, Makaunga, Talafo'ou), 2 x Vava'u('Olo'ua, Tefisi) and 1 x 'Eua (Futu)</p> <p>Ako ngāueáki e GPS 'e 4</p>	<p>Kau ngāue Potungāue Toutai mo e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Kau toutai iiki</p> <p>Kau ngāue mo e kau toutai palu.</p> <p>Ngaahi kautaha toutai fakavaha'a pule'anga.</p>	<p>'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'.</p> <p>Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.</p>
---------------------	--	---	---	--	--

		<p>(Feituú Puleí Makehe foóu é 2 mo e Feituú Puleí Makehe motuá é 2)</p> <p>Ako ki hono ngāue'aki 'o e teleletio 'e 1 (Lapaha)</p> <p>Ako founga toutai iiki 'e 1 ('Eua).</p> <p>Toutai loloto (37) <i>Ako tanaki ola toutai loloto, tanaki fakamatala toutai fo'ou ki he:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kau ngue - Kau 'eikivaka - Kau fakahifo ika - Toutai tuna mamaha - Kau ngāue fo'ou <p>14 x Ako ki he Lipooti faka'elekitulonika (fakalolofonua), 1 x Ako ki he tanaki fakamatala toutai ngāue'aki 'a e ngaahi foomu loka ki he toutai palu mo e tuna.</p> <p>7 x Ako'i e kau 'eikivaka mo e kau ngāue ki he polokalama tanaki fakamatala ngāue'aki 'a e me'angāue faka'elekitulonika (tablet) ki hono fakahu ai 'a e loka toutai.</p> <p>1 x Ako ki hono ngāue'aki 'a</p>			<p>Ke to e fakalalakaka ange 'a e 'ilo moe taukei 'a e kau ngāue tanaki fakamatala. Faka'ai'ai pea mo fakaholo 'a e lipooti faka'ilekitulonika ki hono fakahū 'o e ngaahi fakamatala pea tanaki atu.</p> <p>Ke fakalahi 'a hono tanaki 'o e fakamatala ki he toutai'i 'o e tuna ki he 'otu motu.</p> <p>Ke malava ke fa'u 'a hono 'analaiso 'o e lipooti fakasaienisi 'aki hono ngāue'aki 'o e polokalama R</p>
--	--	--	--	--	---

		<p>a e tanaki fakamatala faka'elekituonika ki hono tanaki e fakamatala ki he fakahifo ika.</p> <p>2 x Ako ki he tanaki fakamatala mei he toutai tuna mamaha ngāue'aki 'a e TAIL</p> <p>1 x Ako mo ekau ngāue hu fo'ou mai ki he teitapeisi ko e TUFMAN 2.</p> <p>4 x Ako ki he tanaki data 'o e Mokohunu. 1 x Ha'apai, 2 x Tongatapu, 1 x Vava'u</p> <p>5 x Ngaahi ako fakafeitu'u (Regional) ngāue'aki 'a e tekinolosia 'i he ope.</p> <p>2 x TUFMAN 2 ngaahi me'a fo'ou (SPC)</p> <p>1 x Tanaki fakamatala toutai faka'elekitulonika mei he tohi loka 'oku ngāue'aki 'e he kapiteni, 1 x TDW, 1 x ngaahi fakamatala ki he tu'unga 'o e tuna 'i ho tau potutahi</p> <p>NIWA x 4 4 x Ako ki he polokalama fakakomipiuta ngāue'aki 'a e R-Script</p>			
Lahi e ngaahi tokoni fakatekinikale ki he kau	70	81 (TBU)	Ngaahi kolo kotoa 'i	Malu 'o e Me'atokoni Tu'uloa ha fakalalakala	Ke fakalakala 'a e 'ilo fakatekinikale 'a e kau ngāue 'a e Toutai 'i hono

<p>toutai pea mo e tokoni ki he maumau fakaenatula</p>		<p>Tahi mamaha (2) 1 x Polokalama ako ki he Ako lotoloto ‘a Talafo’ou</p> <p>1 x Muimui’i mo lekooti ‘o e toutai mokohunu ki he kotoa kau ma’u laiseni ‘i Tongatapu mo Ha’apai</p> <p>Ngaahi Kolo (51) 4 x Fakataha mo e ngaahi kupu felave’i ki he toutai (Fakataha mo e kau ngāue ki he ‘ofisi palasi (2) pea mo e Kau ngāue Poate Ma’umafai ki he ngaahi taulanga (2))</p> <p>18 x Ngaahi fakataha mo e ngaahi kolo kaunga’api ‘e 18 (Fakataha mo e kau ngāue ki he ‘ofisi palasi pea mo e Kau ngāue Poate Ma’umafai ki he ngaahi kolo kaunga’api; Longoteme, Folaha, Talafo’ou, Manuka)</p> <p>8 x Ngaahi tokoni ki he kau toutai (Pa ika ‘e 5 ofi ki he Feitu ‘u Pule’i Makehe, Tokoni ki he kau toutai fakatele ‘e 1, Ako ki he kau toutai hono ngāue’aki e GPS)</p> <p>6 x Ngaahi ma’u’anga fakamatala he pepa ‘e 6</p>	<p>Tonga.</p> <p>Kau ngāue Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi kolo Feitu’u Pule’i Makehe mo e ngaahi kolo ne tohi kole mai</p> <p>Ngaahi kupu felave’i ki he toutai</p> <p>Kau toutai</p>	<p>faka’ekonomika ‘i he ngaahi kolo.</p>	<p>toutai’i ‘o e tofe, fakamata mo teuteu’i, ‘i ha ako fakafou mai ‘i he tokoni ‘a e poloseki ‘a ACIAR pea ke malava foki ‘e he kau faama ke nau ngāue pe ‘ia kinautolu.</p> <p>Fakalakala ‘a e me’angāue moe falengāue ke tokoni ki he ngaahi ngāue ki he tofe.</p> <p>Fiema’u ke fakalakalaka ‘a e tokoni fakapa’anga mei he pule’anga ke malava ke tokoni ki hono faka’ahu ‘o e ika ‘i he ngaahi ‘otumotu.</p>
--	--	---	---	--	---

		<p>(Nusipepa Kele'a)</p> <p>6 x Ngaahi fanongonongo 'e 6 ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'i he letio</p> <p>Ako ki he founga tanaki fakamatala toutai fakaelekitulonika ki he kau kapiteni vaka toutai tuna mei muli (2)</p> <p>Ako ki he founga hono tanaki 'a e ngaahi fakamatala fakatatau ki he loka toutai</p> <p>Faama ika (25) 19 x tofe 6 x vasuva</p>			
<p>Ola Ngāue 16: Fakalalakalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. (Vava'u).</p>					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	1	<p>25 (Vava'u)</p> <p>Polokalama ako ki he kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono fa'u e palani ngāue fakatau'u 'a e Potungāue</p> <p>Ako ki he tanaki fakamatala ola toutai 'e 15</p> <p>Ako ki hono muimui'i e Lao mo e tu'utu'uni ki he toutai</p> <p>5 x Ako ki he tauhi e vasuva</p>	Potungāue Toutai Kau faama Feitu'u pule'i makehe	Tu'uloa ha fakalalakalaka faka'ekonomika 'i he ngaahi kolo. Pule'i ha 'ataakai tu'uloa pea mo matu'uaki 'a e feliuliuaki o e 'ea Pule lelei Tu'uloa	Fakatololahi 'a e kau ngāue ki he SMA mo e 'otu motu. Fakalalakalaka'i 'a e ngāue fakataha moe ngaahi tukui kolo.

		Ako ngāue ki he kau faama tofe fo'ou 'e 3			
Lahi 'o e ngaahi tokoni na'e fakahoko fakatekinikale na'e fakahoko ke tokoni ki he saikolone mo e fakatamaki fakaenatula pea moe ako ki he ngaahi tokoni fakaakeake.	20	<p>100 (Vava'u)</p> <p>3 x Ako fakakuata ki he kosilio toutai</p> <p>3 x Ako ki he kau toutai</p> <p>Ako ki he ngaahi founa ki hono teuteu'i mo hono fakamaketi atu 'a e tofe (mabe pearl)</p> <p>20 x Ako ki he kau faama vasuma ki hono muimui'i e vasuva</p> <p>20 x Tanaki fakamatala ola toutai 'a e ngaahi Feitu'u pule'i makehe</p> <p>Uesia 'e he saikolone e ngaahi vaka toutai iiki 'e 13</p> <p>Ako ki he malu 'i tahi 'e 27, fakapa'anga 'e he Tonga Skills</p>	<p>Kau ngāue potungāue toutai</p> <p>Kau faama ika</p> <p>Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe 'e 12</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'.</p> <p>Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.</p>
Ola Ngāue 16: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. (Ha'apai)					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	1	<p>193 (Ha'apai)</p> <p>120 x Vakai'i mo hono muimui'i e kau faama tofe tu'o 2 he mahina (Felemea, Tuifua Vaikona, Akata Tongaonevai, Sione Talanoa Molisi, Mafi Finau)</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau Faama</p> <p>Ngaahi Kolo SMA</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei 'oku</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>

		<p>34 x Ngaahi Fakataha ki hono vakai'i fakakuata 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe (Felemea,Uiha, Ha'afeva, Kotu, Matuku, `O`ua, Fono, Mango, Nomuka, Faleloa, MUITOA, Haano, Pukotala, Fakakakai, Lofanga, MOUNGAONE, Koulo, Holopeka)</p> <p>Faka'eke'eke 'o e kau ma'u vaka iiki 'i he lolotonga e Ako ki he kau ma'u vaka iiki 'e toko 12</p> <p>Ako ki he ngaahi Me'afua ki hono sivi'i tu'unga fakahoko fatongia 'a e kau ngāue fakapule'anga</p> <p>3 x Ako ki he ngaahi founa ki hono teuteu'i mo hono fakamaketu atu 'a e tofe (mabe pearl)</p> <p>Ako ki hono tauhi mo hono muimui'i e lao ki he toutai 'e 18</p> <p>Ako ngāue ki he kau faama tofe 'e 5</p> <p>Savea tu'unga faka 'ekonomika fakasosiale (Nomuka, Matuku, Kotu, Ha'afeva, Lofanga, Uiha, Felemea)</p>		<p>tu'uloa</p> <p>Malu fakame'atokoni</p>	
--	--	--	--	---	--

<p>Lahi 'o e ngaahi tokoni na'e fakahoko fakatekinikale na'e fakahoko ke tokoni ki he saikolone mo e fakatamaki fakaenatula pea moe ako ki he ngaahi tokoni fakaakeake.</p>	<p>29</p>	<p>23 (Ha'apai)</p> <p>Fakalelei'i e ngaahi vaka toutai 'e 8</p> <p>Tohi fakaongoongo lelei 'e</p>	<p>Kau toutai</p> <p>Feitu'u Pule'i Makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>
<p>Ola Ngāue 16: Fakalalakala e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. ('Eua)</p>					
<p>Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u</p>	<p>1</p>	<p>8 ('Eua)</p> <p>1 x Ako ki he ngaahi Me'afua ki hono sivi'i tu'unga fakahoko fatongia 'a e kau ngāue fakapule'anga pea mo hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue (tefito'i ngāue)</p> <p>1 x Polokalama ako ki he kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono fa'u e palani ngāue fakatau'u 'a e Potungāue</p> <p>1 x Ako ki hono fakahoko savea faka'ekonomika fakasosiale</p> <p>1 x Ako ki hono faka'ahu 'o e ika</p> <p>1 x Ako ki he ngaahi founga</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau Toutai 'o 'Eua</p> <p>Kosilio toutai 'a 'Eua</p> <p>Kolo SMA</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa</p> <p>Malu fakame'atokoni</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>

		<p>toutai loloto</p> <p>1 x Fakataha felave'i pea mo toutai mamaha</p> <p>1 x Fakataha fakafonua 'a e Polokalama Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>1 x Fakahu 'o e kau lau'aho fo'ou</p>			
<p>Lahi 'o e ngaahi tokoni na'e fakahoko fakatekinikale na'e fakahoko ke tokoni ki he saikolone mo e fakatamaki fakaenatula pea moe ako ki he ngaahi tokoni fakaakeake.</p>	0	<p>52 ('Eua)</p> <p>1 x Savea tu 'unga fakaekonomika fakasosiale</p> <p>Ngaahi Fakataha ki hono vakai'i fakakuata 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe 'e 3</p> <p>1 x laku poe e ngaahi Feitu'u Pule'i makehe fo'ou 'e 4</p> <p>1 x Talatalanoa mo e ngaahi kulupu tefito</p> <p>1 x Ako ki hono tauhi mo hono muimui'i e lao ki he toutai mo e ngaahi feitu'u pule'i makehe</p> <p>5 x Tanakai ola toutai mokohunu</p> <p>5 x fakatau ika</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau Toutai 'o 'Eua</p> <p>Kosilio toutai 'a 'Eua</p> <p>Kolo SMA</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa</p> <p>Malu fakame'atokoni</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>

		<p>10 x Pa'anga tokoni ki he ngaahi vaka toutai maumau'i maumau'i saikolone Haloti</p> <p>2 x Fakataha mo e Kosilio Toutai 'a 'Eua</p> <p>1 x Tanaki ola toutai mei he ngaahi vaka iiki</p> <p>1 x Tanaki fakamatala toutai mei he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>1 x Langa 'o e ofisi fo'ou 'a e Potungāue Toutai 'i 'Eua</p>			
<p>Ola Ngāue 16: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. (Niuatoputapu)</p>					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	1	<p>2 (NTT)</p> <p><u>Faama Ika (Tofe)</u> 1x fakaangaanga hono faama Tofe.</p> <p>1x Vakai'i ngaahi 'elia faama fo'ou</p>	<p>Kau ngāue 'a e Potungāue Toutai,</p> <p>Ngaahi kupu felave'i mo e toutai,</p> <p>Kau toutai</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>
Lahi 'o e ngaahi tokoni na'e fakahoko fakatekinikale na'e fakahoko ke tokoni ki he saikolone mo e fakatamaki fakaenatula pea moe ako ki he ngaahi tokoni	0	<p>1 (NTT)</p> <p>Mape'i 'o e ngaahi 'elia faama</p>	<p>Kau ngāue 'a e potungāue toutai,</p> <p>Ngaahi kupu felave'i mo e toutai,</p> <p>Kau toutai</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei</p>	<p>Fakatokolahi e kau ngāue;</p> <p>Tulituli ki he taimi ngāue,</p>

fakaakeake.				tu'uloa'.	
Ola Ngāue 16: Fakalalakala ki ha tu'unga ma'olunga e ako ngāue mo e taukei ngāue, ngāue ki tu'a mo e tokoni fakatekinikale ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika mo e kau toutai. (Niuafou)					
Lahi e ngaahi tokoni fakatekinikale ki he kau toutai pea mo e tokoni ki he maumau fakaenatula	o	o (NFO)	Kau Ngāue 'o e Potungāue Toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Ngaahi kupu felave'i mo e toutai Kau toutai 'o Niutopotapu	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa	Fakatokolahi 'o e kaungnaue. Tulituli ki he taimi ngāue.
Ola Ngāue 17: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui'i mo vaka'i'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.					
Toutai Mamaha					
Lahi 'o e ngaahi savea mo e fakatotolo 'oku fakahoko ki he tu'unga 'o e me'amo'ui 'o e toutai mamaha moe toutai loloto.	10	5 4 x Savea tahi mamaha ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'i Tongatapu x3 (Fangatapu, Makaunga, Nukuleka, Vava'u x1 ('Otea) 1 Savea ki he tu 'unga faka-sosiale mo faka-ekonomika (tu 'unga faka-sosiale mo faka-ekonomika ki he Feitu'u Pule'i Makehe moe Ngaahi kolo tu'u loto fonua)	Potungāue Toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe <u>Ngaahi sino tokoni ki he polokalama Feitu'u Pule'i Makehe</u> -VEPA (NGO's) -Poloseki R2R Pule'anga 'o Tonga	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa	Fakatokolahi 'o e kaungnaue. Tulituli ki he taimi ngāue.

<p>Lahi 'o e lipooti faka-saienisi kuo fa'u he ta'u pea fakahu atu fakatatau ki he fiema'u 'a e ngaahi sino fakalotofonua, fakavaha'a fonua mo fakatu'apule'anga.</p>	<p>12</p>	<p>6</p> <p>4 x lipooti faka-saienisi 'o e toutai mamaha.</p> <p>2 x Lipooti savea 'o e Feitu'u Pule'i Makehe 'o Fangatapu mo 'Otea</p> <p>1 x Lipooti 'o e savea ki hono muimui i 'o e faama mokohunu.</p> <p>1 x Hiki fakamatala ola toutai</p> <p>2 x Ako savea ki he tu'unga fakasosiale mo faka'ekonomika ki Kanokupolu mo 'Ahau</p>	<p>Kau faama mokohunu</p> <p>Kau Ngāue 'o e Potungāue Toutai</p> <p>Pule'anga 'o Tonga</p> <p>Kau tanaki fakamatala ola toutai he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi kolo</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa</p> <p>Malu fakame'atokoni</p>	<p>Fakatokolahi 'o e kaungāue.</p>
---	-----------	---	---	--	------------------------------------

Ola Ngāue 17: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.

Toutai Loloto

<p>Lahi 'o e ngaahi fakatotolo mahu'inga ki he ngaahi me'amo'ui 'i he toutai mamaha moe toutai loloto</p>	<p>10</p>	<p>4</p> <p><u>Vakai'i ngaahi koloa toutai loloto</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fakatotolo ki he fa'ahinga 'o e Valu - Fakatotolo ki he fa'ahinga 'o e Palu - Fakatotolo ki he fa'ahinga 'o e Ngufeke moana - Fakatotolo ki he toutai iiki 	<p>Potungāue Toutai</p> <p>SPC/ FFA & WCPFC</p> <p>Ngaahi kupu fekau'aki (kautaha toutai & kau toutai)</p> <p>Toutai loloto (fa'ahinga 'o e Valu, fa'ahinga 'o e Palu, Ihumoana mo e</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina 'oku tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei 'oku tu'uloa</p> <p>Malu fakame'atokoni</p>	<p>Ako mo e SPC ki he founa tanaki fakamatala toutai ki he fa'ahinga 'o e Valu mo e toutai liki (ONSHORE & ONBOARD system, and TAILS)</p> <p>100% 'a hono tanaki 'a e fakamatala toutai mei he ngaahi vaka toutai fakakomesiale.</p> <p>Ako ki he kau ngāue tanaki fakamatala toutai fo'ou mo e kau kapiteni vaka toutai ki he tanaki</p>
---	-----------	---	--	--	---

			Ngufeke moana, Pule'anga Tonga		fakamatala toutai. Ke fakalalakaka 'a hono fakahoko 'o e toutai Ngufeke moana Ako ki he founga toutai ika mounu he poloseki NIWA.
Lahi 'o e lipooti fakasaienisi mo e fakamatala kuo fakahū atu ki he ngaahi sino fakalotofonua, fakafeitu'u pea mo e tu'apule'anga.	12	6 Lipooti fakakuata mo e fakata'u ki he tu'unga 'o e toutai Valu, Palu, Ihumoana, Ngufeke moana mo e toutai liki (4) - Lipooti toutai Valu - Lipooti toutai Palu - Lipooti toutai iiki - Lipooti toutai Ngufeke Lipooti fakata'u ki he ngaahi sino fakafeitu'u mo e fakavaha'a pule'anga (2) Lipooti fakata'u Konga 1 Lipooti fakafuofua e lahi e toutai Valu ki he WCPFC mo e SPC	Potungāue toutai SPC/ FFA & WCPFC Ngaahi kupu felave'i mo e toutai, ngaahi kautaha toutai mo e kau toutai) Toutai loloto (Valu, Palu, Ihumoana mo e Ngufeke moana) Pule'anga Tonga	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'. Malu Fakame'atokoni	1. Fiema'u ako; - Ako ki he 'analaiso 'o e ngaahi fakamatala toutai mo e lipooti (R) - Ako ki he ta mape - 'Analaiso 'o e ngaahi fakamatala faka saienisi Fa'u lipooti fakakuata ki he tu'unga 'o e toutai Valu mo e Palu ngāue'aki e R.

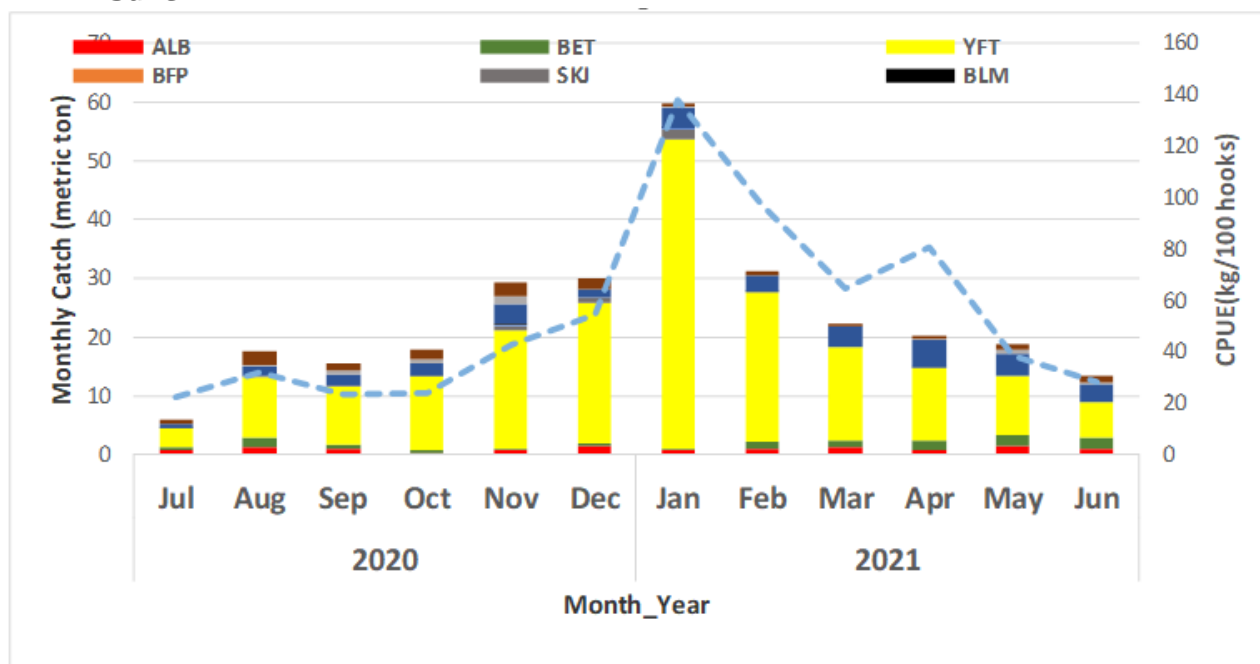
Ola 'o e Toutai Fakafa'ahinga

Toutai Valu

Tepile 4: Ola fakakātoa 'o e toutai (mt) mo e ivi toutai (lahi 'o e mata'u, lahi 'o e vaka na'e toutai, lahi 'o e ngaahi folau toutai) 'a e ngaahi vaka fakalotofonua, 'i he fa'ahinga 'o e valu, 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2020 ki he Sune 2021. (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala Dorado - Tufman2)

Flag	Year	Month	Vessels	Trips	Fishing Days	100s of Hooks	Tuna species					Marlin species				Monthly Total	Total CPUE (kg/100 hooks)
							ALB	BET	YFT	BFP	SKJ	BLM	BUM	MLS	SWO		
TO	2020	Jul	2	5	19	260	0.8	0.5	3.1	0	0.1	0	0.6	0	0.7	5.9	22.6
		Aug	2	8	37	549	1.3	1.5	10.4	0	0.3	0	1.6	0.1	2.3	17.6	32
		Sep	3	13	43	673	0.9	0.7	10	0	0.2	0	1.8	0.7	1.3	15.6	23.2
		Oct	4	14	48	751	0.4	0.3	12.7	0	0.1	0	1.9	0.7	1.7	17.9	23.9
		Nov	3	12	46	689	0.8	0.2	20.2	0	0.6	0.2	3.3	1.4	2.4	29.3	42.6
		Dec	3	14	37	553	1.4	0.6	23.9	0	0.8	0	1.4	0.1	1.9	30	54.2
	2021	Jan	3	12	54	787	0.7	0.4	52.6	0	1.5	0.2	3.47	0.2	0.4	108.6	138
		Feb	4	10	40	555	0.9	1.2	25.5	0	0.1	0	2.78	0.1	0.5	53.9	97.1
		Mar	2	8	36	549	1.2	1.1	16.1	0	0	0	3.33	0.1	0.5	35.4	64.5
		Apr	2	6	23	344	0.8	1.6	12.3	0	0.1	0	4.77	0.2	0.5	27.8	80.8
		May	3	11	42	651	1.5	1.8	10.1	0	0	0	3.68	0.7	0.9	25.1	38.6
		Jun	3	9	35	503	0.9	2	6	0	0	0	3.07	0.2	1.3	15.2	28.4
TOTAL 2020-2021				122	460	6864	11.6	11.9	203	0	3.8	0.4	31.7	4.5	14	382.4	

Fika 8: Ola fakamahina (mt) e toutai valu pea mo e ivi toutai (kilokalami 'i he mata'u 'e 100) 'a e ngaahi vaka fakalotofonua 'oku toutai 'i he potutahi 'o Tonga, 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2020 ki Sune 2021.

Tepile 5: Fakafuofua ki he ola (mt) 'o e toutai 'a e ngaahi vaka fakalotofonua ki he ngaahi ika kehe 'i he toutai valu, 'i he potu tahi 'o Tonga ki he ta'u fakapa'anga 2020/2021 (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala Dorado - Lipooti 12)

Flag	Year	Month	Non- Target Species								Monthly Total	
			SSP	DOL	SFA	WAH	MAK	BAR	BSH	OTH		
TO	2020	Jul	0.1	1.2	0	0	0	0	0	0	0.6	1.9
		Aug	0.3	3.2	0.5	0.3	0.9	0	0	0	0	5.2
		Sep	0.3	3.3	0.4	0.2	1	0.2	0	0	0	5.4
		Oct	0.4	2.8	0.3	0.5	1.2	0.3	0	0	0	5.5
		Nov	0.1	2.9	0.2	0.4	0.7	0	0	0	0	4.3
		Dec	0.1	2.2	0.6	0.3	0.2	0.1	0	0	0	3.5
	2021	Jan	0	2.1	1.6	0.7	0	0.1	0	0	0	4.5
		Feb	0	1.1	0.5	0.5	0	0	0	0	0	2.1
		Mar	0.1	1.8	0.7	0.3	0.2	0	0	0	0	3.1
		Apr	0.2	1	0.4	0.4	0.1	0	0	0	0	2.1
		May	0.6	0.7	0.4	0.3	0	0	0	0	0	2
		Jun	0.2	0.7	0.4	0.1	0.1	0	0	0	0	1.5
TOTAL 2020-2021			2.6	23.1	6	4	4.4	0.7	0	0.6	41.4	

Tepile 6: Ola fakakatoa 'o e toutai (mt) mo e ivi toutai (lahi 'o e mata'u) 'a e ngaahi vaka toutai muli, 'i he fa'ahinga 'o e valu, lolotonga e vaha'a taimi 'o Siulai 2020 ki he Sune 2021. (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala Dorado - Tufman2)

FLAG	Year	Month	Vessels	Trips	Fishing Days	100s of Hooks	Tuna Species					Marlins Species				Monthly Total	Total CPUE (kg/100 hooks)
							ALB	BET	YFT	PBF	SKJ	BLM	BUM	MLS	SWO		
Foreign Fishing Vessels (FFV)	2020	Jul	5	6	131	3833	117.1	6.9	31.4	0	6.9	0	1.9	0.6	1	165.8	43.3
		Aug	5	7	114	3394	58.1	3.7	44.9	0	3.4	0.1	2.3	2.6	0.7	115.8	34.1
		Sep	6	7	126	3699	30.5	3.6	66.9	0	2.5	0	1.8	3	1.5	109.8	29.7
		Oct	6	7	139	4171	40.5	6.1	57.5	0	3.2	0.6	1.9	1.9	1.6	113.3	27.2
		Nov	6	8	120	3713	63.1	3.4	66.2	0	6.5	0.7	2.7	2.9	2.6	148.1	39.9
		Dec	8	10	136	4427	59.9	4.8	63.5	0	8.9	1.4	1.6	0.9	1.8	142.8	32.3
	2021	Jan	7	8	162	5264	79.3	5.8	54.1	0	4.5	1.2	4.5	0.3	1.4	151.1	28.7
		Feb	6	7	142	4456	72.9	6.7	80.1	0	4.7	0.3	5	0.1	0.6	170.4	38.2
		Mar	8	10	179	5674	66.1	10.3	97.4	0	1	1.2	4.5	0.2	0.5	181.2	31.9
		Apr	9	11	200	6078	73.2	12	79.6	0	3	0.8	5.8	0.9	0.4	175.7	28.9
		May	7	8	145	4465	65	8	54	0	2.7	2.7	2.8	1.3	0.3	136.8	30.6
		Jun	4	4	45	1411	19.5	2.5	15.5	0	0.9	0.2	0.9	0.1	0	39.6	28.1
TOTAL 2020-2021			77	93	1639	50585	745.2	73.8	711.1	0	48.2	9.2	35.7	14.8	12.4	1650.4	

Tepile 7: Ola 'o e toutai (mt) 'a e ngaahi vaka toutai muli ki he ngaahi ika kehe 'i he toutai valu 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2020 – Sune 2021

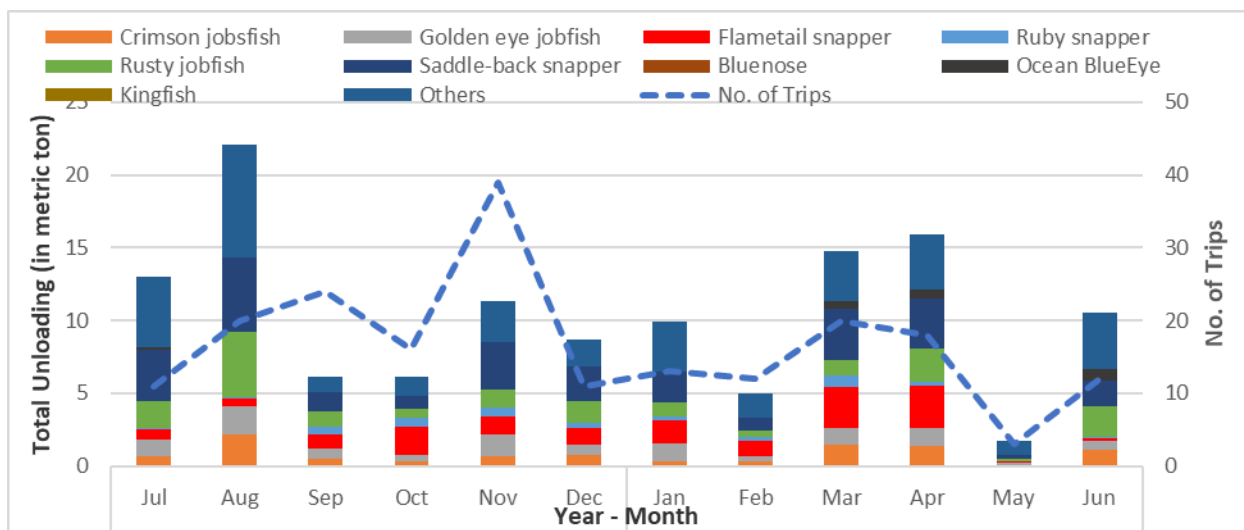
Flag	Year	Month	Non- Target Species								Monthly Total
			SSP	DOL	SFA	WAH	MAK	BAR	BSH	OTH	
Foreign Fishing Vessels (FFV)	2020	Jul	1.6	0.9	0.9	3.9	1.2	0	5.8	1.3	15.6
		Aug	1.1	1.2	0.4	2.6	1	0	4.4	2.5	13.2
		Sep	1.4	1.1	0.5	2.1	1.5	0	5.6	6.4	18.5
		Oct	0.8	1.7	0.5	5.1	1.6	0	3.5	6.2	19.4
		Nov	0.5	1.5	0.3	4.3	1.6	0	3.5	6.1	17.7
		Dec	0.1	1.2	0.4	5.2	0.6	0.1	1.1	2.1	10.7
	2021	Jan	0	0.5	0.6	6.7	0.2	0	2.4	1.8	12.2
		Feb	0.3	0.4	0.6	6.6	0.1	0	1.1	1.5	10.6
		Mar	0.2	0.7	0.4	6.7	0.1	0	1.3	1.8	11.2
		Apr	1.1	0.8	0.7	4.4	0.1	0	1.4	1.7	10.3
		May	1	0.5	1	5.2	0.1	0	1.2	1.4	10.4
Jun	0.2	0.2	0.2	0.7	0	0	0	0.4	1.6		
TOTAL 2020-2021			8.3	10.6	6.6	53.5	8.1	0.1	31.2	33	151.4

Toutai Loloto ki he Fa'ahinga 'o e Palu

Tepile 8: Ola fakakatoa 'o e toutai ki he fa'ahinga 'o e palu 'i he mahina takitaha, 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2020 – Sune 2021. (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala ki he toutai palu: Tufman2 database).

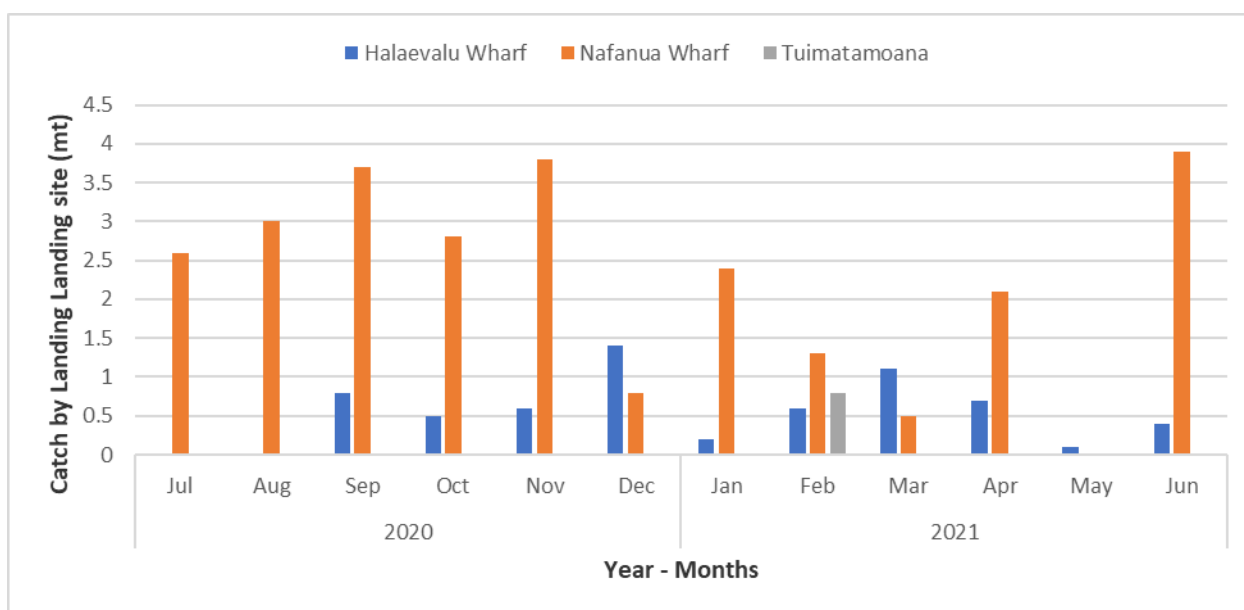
YY	MM	No. of Trips	Crimson jobfish	Golden eye jobfish	Flametail snapper	Ruby snapper	Rusty jobfish	Saddle-back snapper	Bluenose	Ocean BlueEye	Kingfish	Others	Monthly Catch Total
2020	Jul	11	0.7	1.1	0.7	0.1	1.9	3.5	0	0.2	0	4.8	13
	Aug	20	2.2	1.9	0.5	0.1	4.5	5.1	0	0	0	7.8	22.1
	Sep	24	0.5	0.7	1	0.5	1.1	1.3	0	0	0	1	6.1
	Oct	16	0.3	0.5	1.9	0.6	0.6	0.9	0	0	0	1.3	6.1
	Nov	39	0.7	1.5	1.2	0.6	1.3	3.2	0	0	0	2.8	11.3
	Dec	11	0.8	0.7	1.1	0.4	1.5	2.3	0	0	0	1.9	8.7
2021	Jan	13	0.3	1.3	1.5	0.3	1	2.1	0	0	0	3.4	9.9
	Feb	12	0.3	0.4	1	0.3	0.4	0.9	0	0	0	1.7	5
	Mar	20	1.5	1.1	2.8	0.8	1.1	3.5	0	0.5	0	3.5	14.8
	Apr	18	1.4	1.2	2.9	0.3	2.3	3.4	0	0.6	0	3.8	15.9
	May	3	0.1	0.1	0.1	0	0.2	0.3	0	0	0	0.9	1.7
	Jun	12	1.1	0.6	0.2	0.1	2.1	1.8	0	0.8	0	3.8	10.5
Species Total			9.9	11.1	14.9	4.1	18	28.3	0	2.1	0	36.7	125.1

Fika 9: Ko e ola (mt) 'o e toutai ki he fa'ahinga 'o e palu pea mo e lahi 'o e folau toutai 'i he mahina takitaha ki he vaha'a taimi mei Siulai 2020 ki Sune 2021.

'Toutai Vaka iiki

Fika 10: Ko e ola (kg) 'o e toutai vaka iiki (Uafu Halaevalu, Vavaú; Uafu Nafanua, Éua) ki he vaha'a taimi mei Siulai 2020 ki Sune 2021.

Toutai Ngūfeke Moana

Tepile 9: Ko e ola (kg) mo e ivi toutai (lahi 'o e mata'u) ki he toutai Ngufeke Moana ki he vaha'a taimi mei Siulai 2020 ki Sune 2021.

Year	Month	Soak Time (hrs)	VLL_No	Number of Hooks	Catch			
					DBS	DBS_W	NFS	NFS_W
2021	Mar	5	1	4	1	15	0	0

Va'a Faama'i 'o e ika

Fika 11: Fanga ki'i mokohunu pepe (Nga'ito) kuo maau ke 'ave ki he faama 'i he 'oseni.

Tepile 10: Fakafanau Mokohunu na'e fakahoko 'i he taimi mafana 'o e 2019-2020

'Aho	Kalasi 'o e Mokohunu	Lahi 'o e Mokohunu lalahi	Mokohunu pepē
15 & 22/02//2021	Golden sandfish (Nga'ito)	106	40 million eggs
15/05/2021	Golden sandfish (Nga'ito)	84	40 million eggs

‘Ahi’ahi ‘o e Faama Paka ‘i he Feitu’u Pule’i Makehe ‘o Holeva.

Fika 12: Tauhele malu ki he paka lalahi pea mo e tauhele iiki ki he fanga ki’i paka iiki, fafanga mo fakaili.

Fika 13: Tauhele Paka mo e ola na’e ma’u

Tepile 11: Lahi ‘o e Paka ‘i he ngaahi tauhele

Lahi ‘o e paka lalahi ‘i he tauhele	Lahi ‘o e paka iiki ‘i he tauhele
8	60

Faama Tofe

Tepile 12: Lisi 'o e kau faama tofe

Lahi 'o e kau faama tofe 'i Tonga						
Tokotaha faama	Lolotonga ngāue/ 'ikai ke ngāue	Tongatapu	Vava'u	Ha'apai	Niua Toputapu	Fakakatoa 'o e kau faama
Faama	Lolotonga Ngāue	1	14	5	-	20
	'ikai ke ngāue	2	1	-	-	3
Potungāue Toutai	Lolotonga Ngāue	3	3	1	1	8
	'ikai ke ngāue	-	-	-	-	0
<i>Fakakatoa fakafeitu'u</i>		6	18	6	1	31

Va'a Ngāue ki he Ngaahi Kolo

Fika 14: Fakataha Faka-lotofonua ki he Feitu'u Pule'i Makehe (SMA), 'Ohonua, 'Eua, 18 – 20 Mē 2021.

Fika 15: Fokotu'u 'o e Feitu'u Pule'i Makehe Fo'ou

Tō 'o e Ngaahi faka'ilonga ngatangata'anga

Fika 16: Ako ki he kau 'ofisa te nau fakahoko 'a e savea faka'ekonomika ki he Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe mo e 'Elia Tapu.

Maa'imoa Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatau'aki (RAFTT) 2020/21

Na'e 'ikai ke fakahoko 'a e Maa'imoa Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatau'aki ki he ta'u fakapa'anga ko eni tupu mei he ngaahi fakataputapui 'o e covid 19.

2.2.6 Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
<p>Ola e ngāue 18: Ke to e longo mo'ui ange mo matu'aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama mo e tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founa 'oku matu'aki malu..</p>					
<p>Vakai'i fakata'u 'o e ngaahi Palani mo e Tu'utu'uni ngāue 'a e Va'a fakahoko Ngāue ki he muimui'i e Lao toutai ke a'usia e ngaahi taumu'a 'oku tu'utu'uni 'e he ngaahi palani pule ki he toutai mo e Lao pehe ki he Tu'utu'uni ki he Toutai</p>	7	<p>(8)</p> <p>Hokohoko 'o e founa ngāue ki hono ngaohi mo toutai'i 'o e mokohunu/ngaohi mo hono uta atu ki tu'apule'anga</p> <p>Hokohoko 'o e founa ngāue ki he kole laiseni 'o e pa ika</p> <p>Ko hono to e vakai'i 'o e founa ngāue ki hono ma'u ha toutai ta'efakalao 'i he tahi mamaha.</p> <p>Fa'u e founa ngāue fakafonua ki hono pule'i 'aki e Taulanga, 'i he tokoni 'a e MPI,</p>	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Va'a Tautahi 'a e Taumalu'i Fonua 'a Tonga, Kasitonu mo e Poate Taulanga.</p>	<p>'Ikai malava ke muimui e kau ngāue ki he hokohoko 'o e tu'utu'uni ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai mo e tu'utu'uni, 'i he taimi 'oku fakahoko ai ha fakatoto'lo'i ha toutai ta'efakalao, sivi 'o ha vaka, pehe ki hono fakahoko honau fatongia ko e kau 'ofisa-fakamafai.</p> <p>Si'isi'i 'a e ngaahi fakamatala falala'anga oku tanaki 'i he taimi totonu ki ha ngāue na'e 'osi tali ke fakahoko, pe ne te'eki ke kakato 'a e ngāue ki ai.</p> <p>Fiema'u ke lahi e ngaahi ako 'oku fakahoko ki he kau ngāue ke tokoni ki hono fakalalaka'i 'enau taukei.</p> <p>Hoko 'a e COVID 19 ke ne uesia 'a e ngaahi palani ngāue na'e</p>	<p>Kau katoa 'a e kau ngāue 'o e Va'a muimui'i e lao toutai 'o a'u ki he ngaahi 'otu motu, ki hono fa'u 'o e hokohoko 'o e founa ngāue ki hono muimui'i e Lao, ke muimui ki ai 'a e kau ngāue, he ko e founa ia e vave ai 'enau mahino'i e ngāue.</p> <p>Ke ngāue'aki 'o e polokalama fakataha Zoom, ke vakai'i mo fa'u 'aki 'a e ngaahi Tu'utu'uni ngāue 'a e MCS, 'a ia na'e 'osi tali 'e he PMU ke nau fakapa'anga.</p> <p>Ke fakahoko 'a e ngaahi ako ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e MCS pehe ki he hokohoko 'a e founa ngāue ki he kau ngāue lolotonga.</p> <p>Ke fakakau mai e kau ngāue FCD kotoa ki hono fa'u e ngaahi tu'utu'uni ngāue</p>

		<p>NZ</p> <p>Fa'u e founa ngāue ki hono fakahoko e muimu'i e Lao Toutai he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe (SMA)</p> <p>Vakai'i fakata'u 'o e founa ngāue 'a Tonga Annex C1- C10 ki he Talite Aleapau 'i Niue.</p> <p>Vakai'i 'o e founa ngāue ki ha kole ha vaka toutai 'ikai ke laiseni ke hu mai ki taulanga.</p> <p>Vakai'i 'a e foomu ki hono sivi 'o e ngaahi vaka Tuna mo e Toutai Palu 'i taulanga.</p>		<p>fokotu'utu'u ke fakahoko ki hono fa'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakafonua ke muimu'i ki ai 'a e Va'a Ngāue ki hono muimu'i e ngaahi Lao Toutai</p> <p>Si'isi'i mo e fengāue'aki mo e ngaahi Potungāue felave'i 'a e Pule'anga</p>	
<p>Lahi 'o e sivi na'e fakahoko ki he ngaahi vaka, siofi 'o 'oseni 'e he vaka le'o, fakamalohi'i 'o e lao toutai 'i he ngaahi fakatau'anga ika, 'o fakatatau ki he hokohoko 'o e founa ngāue</p>	200	<p>386</p> <p>116 x sivi e ngaahi vaka toutai 'i taulanga</p> <p>52 x sivi e ika mo'ui teuteu ke uta ki tu'apule'anga</p> <p>47 x sivi 'o e pa ika</p> <p>171 x fakamalohi'i e lao ki he toutai 'i he</p>	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautaha vaka (Eikivaka/ tokotaha ma'u vaka)</p> <p>Tautahi 'a e Kautau 'a 'ene 'Afio</p> <p>Kasitonu moe Poate Taulanga.</p>	<p>'Ikai ke muimu'i ma'u pe 'a e kaungāue ki he founa hokohoko ki hono fakapapu'i 'oku muimu'i e kakai ki he lao, tupu mei he kaungatamaki fakakaungāue, ikai ke ma'u ha taukei fe'unga, pea iku 'o toloi e ngāue pea a'u pe ki hono tuku 'o ikai to e fakahoko e ngāue ko ia.</p> <p>'Ikai ha pa'anga fe'unga ke fakahoko 'aki 'a e ngaahi ngāue ki hono fakamalohi'i 'o e lao moe tu'utu'uni Toutai 'o tatau pe 'uta</p>	<p>'Oku fiema'u ke 'omai 'a e ngaahi maumau lao kotoa pe ke talanoa'i, pea ke vakai'i pe 'oku fu'u fakatu'utamaki, pe 'ikai ke fu'u fakatu'utamaki, kae lava ke ma'u ha fakafuofua lelei ki he ngaahi tu'utu'uni ke fakahoko, pe ko hono faka'ilo pe ko e tohi fakatokanga.</p> <p>Ke fai ha ngāue vaofi moe ngaahi Potungāue felalave'i 'a e Pule'anga, pehe ki he ngaahi Kautaha ta'e-fakapule'anga oku nau tokoni fakapa'anga ki hono le'ohi hotau</p>

		<p>ngaahi maketi mo e fakatau'anga ika.</p> <p>Kau atu 'a Tonga tu'oto 2 ki he polokalama fakafeitu'u 'i he Pasifiki ki hono le'ohi hotau EEZ 'a ia ko e Ika Moana mo e Tu'imoana)</p> <p>Kau atu 'a e FCD ki he ngāue fakatahataha fakalotofonua (MCC operation) 'e 7 ki hono siofi 'o e toutai ta'efakalao 'i hotau potu tahi lolotonga ko ia 'a e taputapui COVID-19.</p> <p>Ngāue fakatahataha 'e 7 mo e kau Polisi</p> <p>Maumau lao 'eni e 8 kuo osi faka'ilo pea fakahu atu ki he Fakamaau'anga</p> <p>- 4 x toutai ta'efakalo 'o e mokohunu</p> <p>- 2 x toutai'i ta, 'efakalao 'o e kakano'i Fonu</p> <p>- 2 x fakatau atu e kakano'i vasuva oku te'eki ke sivi 'e ha</p>		<p>mo tahi.</p> <p>Kaunga tamaki fakakaungāue ke fakakakato hono sivi oe ngahai vaka</p> <p>Fiema'u ha tokotaha ngāue makehe ki hono sivi mo vakai'i ko ia e ngaahi maumau lao 'i he foomu Gen 3.</p> <p>Fiemau ke fakalelei'i 'a e polokalama RIMF ke lava ke ne omai e ngaahi fiemau 'a e Fonua ki he ngaahi fakamatala oku fiema'u</p>	<p>tahi, pehe ki he vakapuna le'o.</p> <p>Ke fakalahi 'a e pa'anga ngāue 'oku vahe'i ke tokoni'i 'aki 'a e ngāue fakatahataha 'a e ngaahi Potungāue felalave'i ki hono ta'ofi ko ia 'a e Toutai ta'efakalao.</p>
--	--	---	--	---	--

		<p>‘ofisa toutai.</p> <p>Ola:-</p> <p>-Ko e maumau lao ‘e 6 oku kei fakatatali ki he tu’utu’uni ‘a e Fakamaau’anga</p> <p>-Tu’utu’uni ‘a e Fakamaau ke mo’ua ‘a e ongo hopo ‘e 2. Ko e tokotaha na’a ne mo’ua T\$15000 ki hono toutai’i ‘o e kakano’i fonu, pea ko e hopo ‘e taha ne mo’ua T\$1900.00 ko hono toutai’i ‘o e mokohunu.</p> <p>-Kau atu ki he ako ‘a e ‘Ofisi ‘o e Ateni Seniale fekau’aki mo e Lao ki he toutai</p> <p>- Na’e lava o fakahoko mo e ako ‘a e FCD ki he kau ma’u laiseni mo e kau ngāue, fekau’aki mo e tu’utu’uni ki he mokohunu, pehe ki he founga ngāue ki he mokohunu</p> <p>- Na’e fakahoko ‘a e ako ‘i Vava’u ki he kau taki ngāue ‘a e compliance ‘i he PMU</p>			
--	--	--	--	--	--

		<p>ki hono fakataukei'i kinautolu 'i he ngāue.</p> <p>- Na'e fakahoko mo e ngāue fakatahataha ki he toutai ta'efakalao 'a e mokohunu 'i Tongatapu mo Nomuka, Ha'apai</p> <p>- Fakahoko mo e polokalama TV 'e 2 fekau'aki mo e toutai ta'efakalao.</p> <p>- Na'e fakahoko 'a e ako 'a e FCD ki he ngaahi kolo SMA 'e 9 'i Tongatapu, 3 'i 'Eua, 12 'i Ha'apai moe 13 'i Vava'u.</p> <p>- Na'e kau atu a Tonga ki he ako fekau'aki mo e Electronic Monitoring (ER) mo e Potungāue Toutai 'a FSM.</p>			
<p>Ngaahi maumau lao 'oku lipooti ki he ngaahi fonua oku lesisita ai e vaka 'i he malumalu 'o e ngaahi talite aleapau ki he toutai (PSMA, NTSA etc)</p>	50	<p>- Na'e fakahu atu 'e Tonga 'ene lipooti 'a e ongo toutai muli e 2 ki hona fonua ke nau fakatotolo pea lipooti mai.</p> <p>- Na'e 'ahi'ahi'i 'e</p>	<p>FFA, WCPFC, NOAA, Ngaahi fonua lesisita vaka, Potungāue Toutai, kau ma'u vaka, Tau malu'i Fonua 'a Tonga, Potungāue Polisi, Potungāue Kasitomu, Poate Taulanga,</p>	<p>'Ikai ke 'i ai ha felotoi 'i he vaha'a 'o Tonga mo e ni'ih'i 'o e ngaahi fonua (China/Fiji) 'oku laiseni honau ngaahi vaka 'i Tonga ni, fekau'aki mo e aleapau PSMA, ke fakapapau'i 'oku nau fai pau ki he tu'utu'uni 'o e laiseni.</p> <p>Ko e tomui ko ia hono fakafo'ou e</p>	<p>Ke fakamanatu ma'u pe ki he ngaahi vaka kimu'a pea 'osi 'enua ngaahi laiseni ke fakafo'ou.</p> <p>Ke fakalahi e polokalama ki he kakai e fonua kenau lave'i 'a e ngaahi aleapau kuo tali 'e he fonua ke nau fakahoko.</p> <p>Ke to e lahi hono ako'i e kau ngāue</p>

		<p>Tonga mo Aositelelia ‘a e polokalama NTSA, lolotonga ‘a hono fakafolau mai ‘a e Ngahau Siliva mei Aositelelia ‘i Novema 2020.</p> <p>- Na’e fakahu atu ‘e Tonga ‘a e Lipooti ki he Konga 2” pehe ki he “Lipooti Toutai pe ‘ikai Toutai” ki he WCPFC.</p> <p>- Na’e fakamo’oni ‘a Tonga mo e FFA ki he alepau ngāue ki hono ngāue’aki ‘a e vakapuna ‘a e FFA ki hono le’ohi ‘o e potu tahi Tonga</p> <p>- Na’e lava ‘o fakahu atu mo e report fakata’u fekau’aki mo e toutai’i ko ia ‘a e Fonu</p> <p>- Kei hokohoko lelei atu pe ‘a hono fakahoko ‘a e alepau PSMA (‘i hono sivi ko ia ‘o e ngaahi vaka toutai ‘i taulanga)</p>	Potungāue ‘o e Malini.	laiseni ‘o e ngaahi vaka toutai	ki he ngaahi founa ngāue
				<p>Si’isi’i e fengāue’aki mo e ngaahi Potungāue felave’i ‘a e Pule’anga ki hono fakahoko ‘a e ngāue ki he ngaahi alepau ngāue mo Tonga</p>	<p>- Ke fa’u ha fo’i polokalama fakakomipiuta fakafonua ke faingofua ange hono vahevahe e ngaahi fakamatala ki he ngaahi Potungāue felave’i.</p>

		<p>- Na'e kau atu 'a e FCD ki he fakataha 'a e ngaahi fonua memipa FFA ki he fakataha MCS, PSMA mo e CDS.</p> <p>- Na'e kau FCD ki he Fakataha hono Tolu 'a e ngaahi fonua memipa 'o e FAO ki he Aleapau PSMA 2009, na'e fakahoko 'i Me 31 – 4 Sune 2021.</p> <p>- Na'e kau atu mo Tonga ki he fakataha 'a e WCPFC ki hono vakai'i e founa 'oku sivi fakata'u 'aki 'enau faipau ki he CMM.</p> <p>- Kau atu ki he fakataha 'uike 'e 1 fekau'aki mo e Lao Toutai Fakavaha'a Pule'anga 'a ia na'e fakapa'anga 'e he FFA.</p> <p>- Na'e kau atu 'a e FCD ki he fakataha mo e Potungāue Toutai 'a USA (NOAA) ki he 'enau ngaahi fiema'u</p>			
--	--	---	--	--	--

		<p>fekau'aki mo 'enau Lao ki hono malu'i 'o e ngaahi memolo 'o tahi ke ta'ofi 'aki ha palopalema 'e hoko 'i he fefakatau'aki mo 'Amelika.</p> <p><u>Sivi e ngaahi vaka 'i tahi</u></p> <p>- Na'e ta'ofi 'e he vaka le'o Ngahau Koula 'a e vaka 'e 7 'i tahi 'o fakahoko hono sivi. Ne 'ikai ha maumau lao e ma'u 'i he ngaahi vaka ko 'eni.</p>			
<p>Lahi 'o e laiseni 'oku faka'ata mei he Potungāue Toutai [vaka fakakomesiale – toutai fakalotofonua/vaka muli toutai fakalotofonua/vaka sipoti toutai fakakomesiale, faama ika, ngaohi'anga ika mo'ui, pa ika, ngaohi'anga ika mo uta ki tu'apule'anga]</p>	60	<p>122</p> <p>17 x Vaka toutai fakalotofonua (taumata'u loloto)</p> <p>5 x Vaka toutai fakalotofonua (Tuna)</p> <p>9 x Vaka muli toutai fakalotofonua (tuna) x 9</p> <p>1 x Laiseni faama ika</p> <p>59 x Laiseni ngaohi'anga ika mo e uta ki</p>	<p>Potungāue Toutai (Pule'anga 'o Tonga)</p> <p>Kau ma'u laiseni toutai</p> <p>Ngaahi kulupu toutai felalave'i</p> <p>Kau toutai</p>	<p>Ko e 'ikai ke lava 'a e kau ma'u laiseni toutai 'o muimui'i pau ki he ngaahi kupu mo e makatu'unga 'oku ha 'i he 'enau laiseni 'o 'ikai ke malava 'o fakafo'ou kei taimi ai 'enau ngaahi laiseni.</p> <p>Ngaahi fakangatangata 'o e COVID-19</p>	<p>Fa'u ha ngaahi tu'utu'uni fakalaiseni ki he ngaahi laiseni toutai kotoa pe ke malava 'o muimui'i ofi e ngaahi makatu'unga 'oku foaki faka'ataa fakataha mo e laiseni ki he kau ma'u laiseni pea mo fakaha pe ki he kakai 'o e founga 'a e mahu'inga e laiseni toutai ki hono ta'ota'ofi e ngaahi toutai ta'efakalao.</p>

		<p>tu'apule'anga</p> <p>26 x Laiseni pa ika</p> <p>5 x Laiseni ngaohi'anga ika mo'ui</p>			
<p>Lahi e ngaahi tohi ngofua 'oku siofi 'e he Potungāue mo faka'ata ki he kakai 'o e fonua</p>	240	<p>3899</p> <p>66 x Tohi ngofua ke to'o tute naunau toutai</p> <p>190 x Tohi ngofua ke to'o tute ki he 'utu e vaka toutai</p> <p>379 x Tohi ngofua ke uta e me'amoui mei 'oseni ki tu'apule'anga</p> <p>22 x Tohi ngofua ke uta e me'amoui mei 'oseni 'oku kau 'I he konivesio ki hono fakatolonga ki tu'apule'anga</p> <p>3242 x Tohi ngofua ke uta ngaahi me'amo'ui fakataumu'a ke ma'u me'atokoni ai e famili</p>	<p>Potungāue Toutai (Pule'anga 'o Tonga)</p> <p>Kau ma'u laiseni toutai</p> <p>Ngaahi kulupu toutai felalave'i</p> <p>Kau toutai</p>	<p>Lahi e ngaahi likuesi tohi ngofua 'oku fakahu mai pe ke faka'ataa ange 'i loto 'i he houa 'e 24 ka e 'ikai ke muimui pau 'i he founa ngāue angamaheni 'a ia ko e 'aho ngāue 'e 3.</p> <p>Ko e ngaahi pepa ki he tohi ngofua kotoa pe 'oku uta ki tu'apule'anga 'oku tomui ma'u pe hono fakahu mai ki he Potungāue</p> <p>Ngaahi fakangatangata 'o e COVID-19</p>	<p>Fa'u ha ngaahi tu'utu'uni fakalaiseni ki he ngaahi laiseni toutai kotoa pe ke malava 'o muimui'i ofi e ngaahi makatu'unga 'oku foaki faka'ataa fakataha mo e laiseni ki he kau ma'u laiseni pea mo fakaha pe ki he kakai 'o e founa 'a e mahu'inga e laiseni toutai ki hono ta'ota'ofi e ngaahi toutai ta'efakalao.</p> <p>Fakaangaanga 'a hono ngāue'aki e tohi ngofua ki he ngaahi polokalama fakatekinolosia.</p>
<p>Lahi e ngaahi tu'utu'uni/Lipooti</p>	4	<p>2</p> <p>1 x Lipooti fakata'u ki he Konivesio ki hono fakatolonga</p>	<p>Potungāue Toutai (Pule'anga 'o Tonga)</p>	<p>Muimui pau ki he ngaahi taimi kuo fokotu'u ke fakahoko ai e ngāue</p> <p>Ko e tu'utu'uni fakafonua 'a Tonga</p>	<p>Fokotu'u ke to e lahi ange ngaahi ako fakaloto'i Potungāue pe ki hono fakalalaka hake e taukei ngāue 'o</p>

		me'amo'ui kuo kamata ke molia atu 1x Lipooti 'a Tonga ki he ngāue kuo fakahoko felave'i mo e ngaahi ngāue 'a e konivesio ki hono fakatolonga 'o e me'amo'ui kuo kamata ke molia atu	Kau ma'u laiseni toutai Ngaahi kulupu toutai felalave'i Kau toutai Ngaahi va'a felalave'i fakatu'apule'anga ki he uta mo hu mai 'o e me'amo'ui mei 'oseni	ki he ngaahi Ngāue 'a e Konivesio ki hono fakatolonga e me'amo'ui fakamamani lahi 'oku kei fakahoko e ngāue fakalao ki ai ka e toki malava ke fakahoko lelei e ngāue ko 'eni Taukei fakangāue 'i he mala'e ko 'eni 'oku fiema'u ke ako'i ki ai e kau ngāue 'o e va'a laiseni Ngaahi fakangatangata 'o e COVID-19 'oku 'ikai malava ke lava mai kau mataotao mei he ngaahi va'a ngāue felalave'i 'i tu'apule'anga ke fakahoko lelei e ako ki he taukei ngāue ko 'eni.	e kau ngāue 'o e va'a ni ki he ngāue ko 'eni Kole tokoni ki he ngaahi va'a ngāue felalave'i 'i tu'apule'anga ki ha to e founga 'o hono langa hake ngāue ko 'eni ki he kaha'u
Ola Ngāue 19: Fakatupulaki e ngaahi polokalama ki hono muimui'i 'o e ngaahi folau toutai fakatu'apule'anga mo fakalotofonua ke ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e toutai ta'e fakalao					
Ko e lahi 'o e ngaahi folau toutai 'a e ngaahi vaka toutai muli mo fakalotofonua ne fakaheka ai e Taulama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai	40	41 20 x Vaka Toutai Muli kuo laiseni ke toutai he Potutahi o Tonga 19 x Vaka Toutai Faka Lotofonua 2 x Vaka Toutai 'o e 'Otumotu Kuki Ikai ke ai ha Taulama Fakamafai 'e fakaheka he vaka talite mo Amelika	Potungāue Toutai Pule'anga Tonga Taulama Fakamafai Kau Ma'u Laiseni vaka toutai /Fakafofonga 'o e kautaha Toutai	Na'e kei 'ausia pe e taumu'a ngāue,neongo e holo e lahi hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai,tupu mei he ngaahi fakangatangata 'o e Covid-19	Fakatokolahi e kau Taulama Fakamafai ka e malava ke fakakakato e fiema'u ke peseti 'e 100 e fakaheka 'o e kau taulama fakamafai he vaka toutai muli pea peseti 'e 20 'i he vaka toutai faka lotofonua 'O kapau 'e fakalele ha ako mo ha fakataha 'e fakahifo mai e kau Taulama Fakamafai ke nau kau ki ai. Fokotu'u ha ngaahi fakakaukau fo'ou ki hano fakapapau'i ke kei pukepuke'aki e kau Taulama Fakamafai kuo 'osi teu'i mo ako'i.
Lahi 'o e ngaahi vaka ne	25	39	Potungāue Toutai	'Ausia e Taumu'a Ngāue neongo e	Fiema'u ha initaneti mavahe ma'ae

lipooti mai			Pule'anga Tonga Kau Ma'u vaka Kapiteni 'o e vaka moe Fakafofonga Vaka	fakafe'atungia e ngaahi fakangatangata' oe Covid-19	tafa'aki ko 'eni.
-------------	--	--	--	--	-------------------

2.2.7 'Iuniti ki hono pule'i mo tokangaekina 'a e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa (PMU)

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 20: Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he Sekitoa Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule'i lelei ó e pa'anga mei' he Pangike a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa.					
Lipooti he mahina kotoa ki he Pule Ngāue (CEO)	12	Y	Potungāue Toutai, Ngaahi Potungāue Felave'i pea mo e	Hokohoko atu pe 'a hono lipooti 'o e ngāue	Lipooti he mahina kotoa ki he CEO/HODs fakahū atu he uike ua 'o e mahina kotoa. Fakapa'anga fakakuata 'a e fakatau koloa pea mo hono muimui'i mo vakai'i 'a e lipooti hili ha 'aho 'e 45 mei he 'osi 'o e kuata kotoa.
Lipooti Fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa (fiema'u 'a e WB)	1	Fakahu atu 'i 'Okatopa 2021	PMU, Potungāue Toutai pea moe Pangikē 'a Mamani	Fakalele'i 'a e ngaahi founga lipooti ke ngāue'aki 'e he ngaahi poloseki 'a e Pangikee 'a Mamani (IDA 18)	Fakakakato pea fakahu atu 'a e lipooti fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa

*Y/N (yes/no)

2.3 Pule'i 'o e Pa'anga

2.3.1 Patiseti

Ko e fakakātoa 'o e patiseti ki he pa'anga hu mai, na'e hiki hake me'i he \$4,587,200 'i he ta'u fakapa'anga 2019/20 ki he \$4,707,600 'i he ta'u fakapa'anga 2020/21. Ko e tanaki pa'anga me'i he ngaahi ma'u'anga pa'anga pau, na'e tupu 'aki 'a e \$584,035 me'i he \$3,526,202 'i he 2019/20 ki he \$4,110,237 'i he 2020/21.

Ko e vahenga ko e 'inasi lahi taha ia he patiseti 'o e ta'u fakapa'anga 2020/21 ko e 50.11% 'o e patiseti na'e tali; ko e toenga 'o e patiseti ko e pa'anga ngāue ia 'a ia 49.89%. Ko e fakaiiki mo hono vahevahe 'o e patiseti 'oku ha atu 'i he tepile 'i lalo.

Fakafehoanaki 'o e Pa'anga 'o e ta'u fakapa'anga 2019/20 mo e 2020/21 mo hono ngaahi vahevahe

Pa'anga Hu mai mo hono Vahevahe	2019/20 (T\$)	2020/21	Faikehekehe
Kau ngāue tu'uma'u (10)	2,209,500	2,358,800	149,300
Kau ngāue lau'aho (11)	15,500	61,000	45,500
Fefononga'aki mo e fetu'utaki (12)	487,800	423,800	(64,000)
Tokanga'i mo tauhi me'angāue (13)	386,100	376,600	(9,500)
Totongi koloa mo e fakahoko ngāue (14)	737,200	862,900	125,700
Me'a'ofa fakangāue mo e 'inasi (15)	142,300	164,600	22,300
Ngaahi Koloa (20)	608,800	459,900	(148,900)
Fakakatoa	4,587,200	4,707,600	120,400

2.3.2 Tanaki Pa'anga

Ko e katoa 'o e lipooti ki he pa'anga tanaki', na'e fe'unga mo e \$4,110,236.71, 'a ia ko e \$2,427,829.41 (59%) na'e ma'u ia me'i he pa'anga Talite Toutai mo 'Amelika; (USD\$958,779.46); \$947,765.35 (23%) na'e tanaki ia me'i he ngaahi laiseni toutai, pea ko e \$630,797.14 (15%) na'e tanaki ia me'i he ngaahi totongi ngāue'aki ngaahi naunau toutai pea ko e \$630,797.14 (15%) mei hono fakatau atu ngaahi koloa toutai.

Tanaki pa'anga me'i he ngaahi ma'u'anga pa'anga tukupau

Ma'u'anga pa'anga	Patiseti 2020/21	Tanaki 'i he'ene a'u ki he 'aho 30 Sune 2021	Palanisi (tanaki/kole)	Peseti (%)
Talite Toutai mo 'Amelika	700,000	2,427,829.41	1,727,829.41	347%
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	76,000	103,882.81	27,844.81	136%

Totongi ngāue'aki 'o e naunau	877,300	630,797.14	- 246,502	72%
Ngaahi Laiseni	646,700	947,765.35	301,065.35	147%
Fakakatoa	2,300,000	4,110,237	1,810,236.71	179%

Tanaki pa'anga mei' he ngaahi ma'u'anga pa'anga 'ikai tukupau mo e ngaahi poloseki fakalalakaka

Ma'u'anga Pa'anga	Pa'anga to e ngāue'aki/tanaki / 2019/20	Pa'anga fo'ou 2019/20	Patiseti Liliu	Palanisi pa'anga na'e ngāue'aki	Tanaki Pa'anga 2020/21	Palanisi he 'aho 30 Sune 2019/2021	Peseti (%)
Tukuhau fakatau	\$129,729.00				\$220,137.00	-	
Ponite pa ika	900				\$800.00	-	
Ngaahi poloseki fakalalakaka	\$1,319,453.57	\$2,049,389.72	\$3,368,843.29	\$982,504.00	\$226,990.76	\$2,613,330.05	
Fakakatoa	\$1,449,182.57	\$2,049,389.72	\$3,368,843.29	\$982,504.00	\$447,927.76	\$2,613,330.05	77.58%

Fakahoa 'o e Patiseti mo e Pa'anga na'e tanaki mei' he ta'u fakapa'anga 2019/20 mo e ta'u fakapa'anga 2020/21.

Ma'u'anga Pa'anga	Ta'u Fakapa'anga 2019/20	Ta'u Fakapa'anga 2020/21	Faikehekehe
Taketi tukupau	3,000,000	2,300,000	-700,000
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	312,336	103,845	-208,491
Talite Toutai mo 'Amelika	2,159,093	2,427,829	268,736
Totongi Ngāue'aki 'o e ngaahi naunau toutai	760,479	630,979	-129,682
Ngaahi Laiseni	294,294	947,765	653,471
Katoa	3,526,202	4,110,237	584,035
Tukuhau fakatau	129,729	220,137	90,408
Ponite pa ika	900	800	-100
Ngaahi poloseki fakalalakaka	334,198	226,991	-107,207
Katoa	464,827	447,928	-16,899
Fakakatoa	5,290,782	4,558,164	567,135

2.4 Fefakatau'aki Fakapule'anga

Ta'u fakapa'anga	Lahi 'o e kole na'e fakahū	Lahi 'o e kole na'e tali	Lahi 'o e kole na'e fenapasi mo e lao	Lahi 'o e kole na'e 'ikai fenapasi mo e lao	% na'e fenapasi mo e lao	% na'e 'ikai fenapasi mo e lao
2019/2020	6	4	4	0	100%	0%
2020/2021	9	4	4	0	100%	0%

Founga Fefakatau'aki fakapule'anga	FY 2019/2020	FY 2020/2021
Fiema'u talamahu'inga (RFQ)	3	9
Talamahu'inga fakalotofonua	1	9
Talamahu'inga mei tu'apule'anga	0	1
Talamahu'inga Fakangatangata	0	1
Kautaha pe 'e taha	0	0
Talamahu'inga Filifili pe	0	1

2.5 Pule'i 'o e koloa 'a e Pule'anga

Lesisita 'a e naunau 'o e Potungāue Toutai 'i he 30 Sune 2021

Ngaahi naunau	Mahu'inga 'i he Ta'u Fakapa'anga 2018/19	Mahu'inga 'i he Ta'u Fakapa'anga 2019/20	'Uhinga
Langa mo e ngāue lalahi	\$12,777,245.37	\$23,444,012.33	Langa 'a e 'ofisi fo'ou, fale nofo'anga pea mo e maketi ika 'i 'Eua.
Me'alele	\$504,110.38	\$998,487.19	Hiki hake fakamole tu'unga 'i hono fakatau mai 'a e me'alele fo'ou 'e 4
Polokalama	1696.00	-	Tu'u ma'u pe

Komipiuta			
Naunau Komipiuta	\$238,267.65	\$233,882.23	Hiki hake 'a e fakamole tupu mei' he tokolahi ange 'a e kaungāue 'oku hū mai pea mo hono fakalelei'i 'a e 'u me'angāue fakatekinolosia.
Ngaahi me'a kehe (misini pulusi, misini hiki tatau, pea mo e naunau faka'ofisi).	\$342,886.33	\$402,642.91	Hiki hake 'a e fakamole tupu mei' he tokolahi ange 'a e kaungāue 'oku hū mai pea mo hono fakalelei'i 'a e 'u me'angāue fakatekinolosia
Naunau faka'ofisi (tesi, me'a hili'anga tohi)	\$66,107.39	\$74,536.00	Hiki hake 'a e fakamole tupu mei' he fakafo'ou mo fetongi 'a e ngaahi naunau faka'ofisi motu'a.
Me'a ngāue	\$73,937.77	\$402,642.91	Hiki hake 'a e fakamole tupu mei' he tokolahi ange 'a e kaungāue 'oku fakangāue'i.
Mahu'inga fakakatoa	\$14,004,250.89	\$25,243,818.66	Hiki hake 'aki 'a e peseti 'e 1.8

1. Ngaahi me'a mahu'inga/ Pole fakangāue

3.1 Ngaahi Pole Fakangāue

Va'a Ngāue	Ngaahi Pole	Founga tokoni
Ngaahi pole fakalukufua	Hoko atu 'a hono muimui'i 'a e anga 'o e fakahoko ngāue (PMS)	Tu'o ua (2) 'a hono fakahoko 'a e ako ki hono fakamanatu 'o e fakamaaka mo e fakamatala 'i he PMS
	Tokosif kau ngāue	Teuteu 'a e kole ki he ngaahi lakanga fo'ou ma'a e Potungāue.
	Fakangatangata 'a e pa'anga Patiseti	Fakalahi 'a e vahevahe 'i he Patiseti pea fakamatala'i 'a e 'uhinga ke malohi
	Siisii me'angāue fakatekinikale (vaka mo e me'alele)	Kumi ha pa'anga ke kumi aki á e naunau fakatekinikale.
	'ikai maú 'a e taukei ngāue fe'unga ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ngaahi poloseki	Fakahoko ha ako ki he fe'unga ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ngaahi poloseki
	Siisii á e faingamalie ako (nounou pe loloa)	Fakahoko ha savea fakatau ki he fiema'u ako 'a e potungāue pea muimui'i hono fakahoko
	Sifisif á e 'ofisi tautau tefito ki he 'otumotu	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue	Siisii á e me'angāue fakatekinikale ki he ata mo e lea	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
	'ikai ha founga ako fe'unga ki he komiuniti	Teuteu ha ako felave'i mo e ngaahi founga
Va'a Saienisi 'o e Toutai	Tuútuúni fe'unga ki he Feituu Puleí Makehe mo e toutai fakakomesiale.	To e vakai'i 'a e Fakahinohino lao ki he Feitu'u Pule'i Makehe
	Fakalahi á e fale fakafanau ke kau ai 'a Vavaú ke malava 'o fakafanau á e kalasi 'e 2 'i he taimi 'e taha.	Fiema'u ha pa'anga mo ha konga kelekele
	Fakalalakaka hono fakatupu 'o e limu ki he fafanga ka e lava ke tupu lelei 'a	Fakalalakaka tu'unga 'ilo á e kau ngāue mo e naunau ki he loki fakatotolo ki he

	e me'amo'ui 'oku fakafanau.	fakatupu ó e limu fafanga.
	Fakalahi hono fakafanau 'o e vasuva ke ne feau á e fiema'u ki he maketi ó e ika mo'ui.	Fakatokolahi á e kau ngāue ki he vaá faama'í ó e me'amo'ui.
	Muimui'í á e tupulekina á e Feitu'u Puleí Makehe 'aki 'a hono fakahoko ó e ngaahi fakataha.	Fiema'u ke fakatokolahi á e kau ngāue ki he Feitu'u Puleí Makehe mo e vaá ngāue ki tuá mo e ngaahi motu.
	Fokotuú ó e ngaahi Feitu'u Puleí Makehe fo'ou.	Fiema'u á e kau ngāue ki he va'a Feituú Pule'i Makehe.
	Fiema'u ke falalaánga á e tanaki fakamatala toutai.	Fakalalakaka á e ilo mo ako'i á e kau ngāue va'a Saianisi ki he tanaki fakamatala ki he toutai.
	Fakalahi á e me'a tauhele ika (FAD).	Fakalalakaka á e tu'unga 'ilo á e kau ngāue.
	Fakalalakaka á e tokoni ki he faama tofe mo hono fakamaketií.	Fiema'u ke fakahoko á e ako ki hono ta 'o e kupesi mo e fakamaketi 'o e tofe.
	Fakalalakaka 'a e tokoni ki hono faama'i 'o e lapila	Tokoni fakatekinikale meí he SPC
	Fiema'u á e ako ki he ngaahi kupu fekauáki ki he tauhi á e tu'unga lelei ó e ika, puleí ó e toutai mo e pule'i 'o e pisinisi	Fiema'u ke fokotu'utu'u 'a e polokalama ki he sekitoa toutai mo e Potungāue Toutai.
	Peseti ma'ulalo hono tanaki 'o e fakamatala toutai meí he toutai valu mo e palu.	Fakatokolahi kau tanaki fakamatala
	Si'isi'i 'a e tanaki fakamatala meí he toutai mamaha mo e matafanga.	Fiema'u kau ngāue tanaki fakamatala.
	Si'isi'i á e tanaki fakamatala fakasaianisi ki he palu ke malava 'o fakafuofuaí honau tokolahi.	Fakaleleí á e fengāueaki fakataha á e Potungāue mo e kau ma'u vaka toutai palu. Fiema'u mo e pa'anga ke fakatau mai 'aki 'a e ika ki he savea.
Va'a ki hono muimui'i 'o e lao	'Oku hoko 'a e naunau ki he fefononga'aki ko e taha ia 'i he ngaahi pole 'oku ne fakafe'atungia'i 'a e ngāue ki hono pule'i, tokanga'i pea mo le'ohi e potu tahi (i.e vaka ke ngāue'aki ki hono muimui'i 'o e lao), tautefito 'oka hoko ha toutai ta'efakalao	Ke fakahoko 'e he tafa'aki muimui'i 'o e lao ki he kakai 'o e fonua, ha polokalama ke fakamamafa'i 'a e mahu'inga ke fakahoko lelei 'e he 'ofisa toutai 'a honau ngaahi fatongia ki hono muimui'i 'o e lao ki he toutai', neongo 'a e ngaahi pole 'oku nau fehangahangai mo ia, tautefito 'o kapau 'e hoko ha toutai ta'efakalao pe ko hano maumau'i ha kongá 'o e Lao

(fana ika, ngāue'aki e naunau uku kasa).	Toutai.
Fiema'u ke 'i ai ha 'ofisa fakamafai ki hono sivi 'o e ngaahi vaka toutai 'i he ngaahi potu tahi 'ata.	Ke fakahoko ha ako ki he kau 'ofisa 'i he va'a ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai
Fiema'u ke fa'u ha founa ngāue ke muimui ki ai e kau 'ofisa toutai 'i hono muimui'i e lao ki he ngaahi matafanga.	Fiema'u ha tokoni fakatekinikale ke tokoni ki hono vakai'i mo hano to e fa'u ha founa ngāue fo'ou ke muimui ki ai e fakahoko fatongia 'a e kau ofisa 'i he tafa'aki ni.
Ke faka'ai'ai e kakai 'o e fonua ke nau tokoni ki hono lipooti mai e ngaahi toutai ta'efakalao 'oku fakahoko 'e he kakai.	Ke to e lahiange e talatalanoa mo e ngaahi kolo, fakahoko ha ngaahi polokalama letio mo televisone ki he kakai 'o e fonua fekau'aki mo e toutai ta'e fakalao, ke fai ha ngāue fakataha mo e va'a silapa ako, pea ke ilo'i 'e he kakai ko e ngaahi fakamatala 'oku tuku mai ki he Potungāue 'oku tauhi malu 'aupito ia 'o 'ikai malava ke mama atu ki tu'a.
Ke fakapapau'i ko e 'ofisa toutai fakamafai 'oku ne ma'u 'a e taukei ki hono fakahoko e ngāue ki hono muimui'i 'o e Lao ki he Toutai pehe ki hono faka'ilo e maumau lao.	Ke ako'i lelei 'a e kau 'ofisa fakamafai ki ha tu'unga 'oku to e lelei ange, 'o 'ikai ngata pe 'i he taukei 'oku 'asi 'i he 'enau alepau ngāue, ka 'e malava foki ke fakalalakaka 'enau taukei 'i he ngāue 'a e ngaahi va'a kehe. Ko e taha eni he founa 'oku fakahoko 'e he FCD ke hiki'i hake ai e fakahoko fatongia 'a e kaungāue, pea ke a'usia 'a e taumu'a ngāue 'a e Potungāue.
Ko hono fakalalakaka'i 'a e 'ilo moe taukei 'a e Komiti fakahoko fatongia 'a e PSMA o kau ki ai moe 'u tukui motu kenau mahino'i 'a e founa moe ngāue oku fiema'u ki he PSMA	Ke fakahoko ma'u pe ha ako o hange hano fakalalakaka'i 'a e 'ilo moe taukei 'a e kaungāue ki he ngaahi elia kehekehe 'o e MCS oku fiemau ia ke fakahoko 'e he PSMA. Mei he ngaahi potungāue felalave'i, oku hoko e tokolahi ange e kaungāue fo'ou ki he ngaahi Potungāue ko e palopalema tautfeito ki he ikai kenau ma'u ha taukei fe'unga, Ka ki he lelei fakalukufua oku fiemau ke a'u atu e ngaahi ako ki he tukui motu ke taha enau ma'u pea ke a'usia e taumu'a 'a e PSMA.
Ke fakamalohi'i e ngaahi tu'utu'uni ki he laiseni 'o e ngaahi vaka toutai, pa ika, ngaahi kautaha uta	'Oku fiema'u ke fakahoko 'e he Potungāue, ha polokalama ke 'ilo 'e he kakai e fonua 'a e ngaahi tu'utu'uni

	Tuna ki tu'apule'anga, toutai palu mo e ika mo'ui.	ki he kole laiseni toutai kotoa pe. Ko e founga 'eni e malava ke fakapapau'i ai 'oku muimui e tokotaha ngāue ki he tu'utu'uni 'a e ngāue'anga mo e Lao Toutai. pea ke fakasi'isi'i hono maumau'i 'a e lao 'e he kakai.
	'ikai ke fu'u mahino ki he kakai 'a e fakamatala fekau'aki mo e ngaahi koloa 'oku hū atu ki tu'a pule'anga	Fakakakato ha fengāue'aki malohi ki hono tokanga'i 'a e malu 'a e kakai 'o e fonua pea mo hono ngaahi kupu fekau'aki mei muli ki ha founga 'e to e lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia ki he kakai 'o tautau tefito ke fakakau ki he ngaahi fiema'u fakalaiseni, launga mo e fakafe'atungia' pea 'e kei hokohoko atu 'a fakahoko fatongia 'i ha tu'unga fakapolofesinale.
	Fiema'u ke fengāue'aki vaofi mo e ngaahi Potungāue fekau'aki ki ha tefito'i ngāue ki hono muimui'i 'o e lao ki ha founga 'oku to e lelei ange.	Fiema'u ha mataotao fakatekinikale ke ngāue fakataha mo e timi ngāue ke malava ke to e hiki hake 'a e tu'unga 'o e fakahoko fatongia 'i he taimi 'oku fengāue'aki fakataha ai mo e ngaahi kupu fekau'aki 'o hange ko e kau tau 'a 'ene 'Afio (HMAF) 'i he taimi 'oku nau takai ai 'o 'a'ahi 'a e potu tahi pea mo e 'atā'i he fengāue'aki fakataha mo Nu'usila mo 'Aositelelia, va'a fakahaofi mo'ui ki tahi 'a e kau Polisi 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a e polokalama muimui'i 'o e Lao mo e tu'utu'uni ki he Toutai.
	Ke fa'u ha polokalama faka elektulonika faka-fonua ma'ae PSMA ke malava ke fevahevahe'aki ai e ngaahi fakamatala I hono sivi e ngaahi vaka, ko e hu atu moe tau mai 'a e ngaahi vaka.	Fakahoko ha fakataha mo e timi ngāue ki ha fakalaka 'i he tu'unga fakahoko ngāue 'i he va'a muimui lao. Fema'u ke ako'i 'a e timi ngāue ki he ngaahi muimui mo vakai'i 'a e ngaahi me'a fakalao ki he vaka toutai laiseni muli pea mo e vaka laiseni fakalotofonua.
Va'a laiseni 'a e Potungāue Toutai	To e siofi ofi ange e founga ki hono muimui'i ofi e ngaahi kupu moe makatu'unga 'o e ngaahi laiseni toutai kotoa pe.	Fa'ufa'u ha ngaahi tu'utu'uni ki he founga laiseni ke malava 'o muimui'i'aki e founga angamaheni 'o e laiseni toutai. Fokotu'u ha ngaahi fakakaukau kehekehe mo faingofua ke malava fakamatala'aki ki he kakai e fonua e ngaahi Ngāue 'oku fakahoko 'e he va'a laiseni mo hono mahu'inga ki he

		<p>muimui'i ofi e toutai ta'efakalao.</p> <p>Ko hono to e siofi e totongi ki he ngaahi laiseni toutai ke malava 'o ngāue'aki ki ha ngaahi Ngāue fo'ou 'a e laiseni hange ko e uta fakataumu'a ke kumi maketi 'i tu'apule'anga pe fekumi fakasaienisi pea malava ke ngāue'aki ki ai ha ngaahi totongi makehe mei he laiseni angamaheni.</p>
	<p>Ngaahi fakamatala ki he me'amo'ui kotoa 'oku ngofua ke hu atu mo hu mai mei tu'apule'anga ki Tonga 'oku 'ikai ke fu'u fakapapau'i ki he kakai 'o e fonua.</p>	<p>Fokotu'u ke fakamalohi e ngaahi vaa fengāue'aki mo tu'apule'anga felave'i mo e ngaahi fakamatala pau ki hono hu mai 'o e uta 'o e me'amo'ui 'o 'oseni mei Tonga ke malava fakalalakaka e 'ilo 'a e va'a ni ke tokoni'i e kakai 'o e fonua 'oku nau ma'u mo'ui mei he Ngāue ko 'eni pea ke to e fakalalakaka ange e Ngāue mo hono solova e ngaahi fakafe'atungia mo e kau ma'u laiseni 'i he kaha'u.</p>
<p>Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga</p>	<p>Fiema'u ke fakangāue'i e Taulama Fakamafai 'i ha ngaahi ngāue hange ko e fakahifo 'o e ngaahi vaka ,pe koha ngaahi ngāue felalave'i ke kei pukepuke ki nautolu 'i he ngāue, ke fakasi'isi'i 'enua tafoki kiha to e ngāue kehe.</p>	<p>Hokohoko atu e kole tokoni fakapa'anga ki he WCPFC(JTF) ke tokoni ki hono fakalele 'o e ngaahi ngāue lolotonga moe ngaahi fokotu'utu'u ngāue fo'ou 'a e Polokalama Taulama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai.</p>
<p>Me'angāue ki hono muimui'i e ngaahi vaka Toutai</p>	<p>Fiema'u ha me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka touta,i ke ngāue'aki 'ehe ngaahi vaka toutai fakalotofonua</p>	<p>Kumi ha tokoni fakapa'anga ke fakatau mai 'a e naunau ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'i ha mahu'inga oku ma'ama'ange ki he kau ma'u vaka toutai fakalotofonua.</p> <p>Fokotu'u ha founa e lava ke tanaki ha pa'anga ke fakapa'anga'aki hano fakatau mai mo ngaahi e ngaahi me'angāue ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'oka maumau.</p>
	<p>'Ikai ke lelei e 'initaneti ke ngāue'aki ki he me'angāue VMS ki hono muimui'i 'o e ngaahi vakatoutai</p>	<p>Fiema'u ha 'initaneti mavahe ma'ae tafa'aki VMS</p>

3.2 Ngaahi Fakatu'utāmaki mo hono Pule'i

Potungāue Toutai Ola Ngāue Mahu'inga	Fakatu'utāmaki	Founga Pule'i
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakatomaki fakaēnatula hange ko e afāa, peaukula mo e tāfea 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku ilo'i é he kau ngāue á e palani ki hono pule'i ó e fakatomaki kuo ósi fa'u mo hono ngāueáki.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakatu'utāmaki pe lavea í he fefolauáki fakangāue. 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e he kau ngāue á e ngaahi fakatu'utāmaki pea 'ikai ke nau feinga ke kau ai mo e fakahaofi mo'ui fakavavevave pea pehe ki he malu'i mo'ui.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fefonongaáki me'alele 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku malu á e me'alele pea lele 'o fakatatau ki he vave fakalao.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Puke mo e ngaahi mahaki kehekehe pe 	<ul style="list-style-type: none"> Huhu malu'i, kinautolu 'oku puke fi'ema'u ke 'oua te nau haú 'o ngāue kau ki ai mo e mo'ui haisini mo ma'a
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fohia mo e velahia 'i he laá. 	<ul style="list-style-type: none"> Tui á e vala malu'i, matasio'ata pea 'ave á e vai inu.
Vaá tekinkale (saienisi, muimui' 'o e lao toutai, ngāue ki tuá)	<ul style="list-style-type: none"> Ngāueaki á e vaka, uku, monomono mo fakalelei. 	<ul style="list-style-type: none"> Ákoi lelei 'a e kau ngāue pea 'i ai mo e me'angāue malu'i Lao ki he founga uku.
Saienisi	<ul style="list-style-type: none"> Ngāueaki á e kemikale 	<ul style="list-style-type: none"> Ako'i lelei á e kau ngāue pea ngāue'aki á e meá malu'i
Saienisi (tanaki fakamatala 'i uafu)	<ul style="list-style-type: none"> Hekea, tō 	<ul style="list-style-type: none"> Tui á e sū malu'i pea ngāue tokanga
Muimui'i á e Lao Toutai	<ul style="list-style-type: none"> 'Ohofi pe fakalavea 	<ul style="list-style-type: none"> Akoi malu'i, palani lelei á e ngāue, 'oua 'e ngāue tokotaha.
Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga Ko hono fakaheka 'o e kau taulama fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai muli mo fakalotofonua	<ul style="list-style-type: none"> 'Ohofi 'o ha Taulama Fakafai 'eha kauvaka 'i tahi Lavea lolotonga e ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i 'oku to'o 'ehe Taulama Fakamafai 'e ako ki he malu'i mo'ui mo e fuofua tokoni 'oka hoko ha fakatomaki.

2. Fakamatala mo e Muimui ki he Ngaahi Tu'utu'uni

4.1 Fakamatala 'Aotita

Ko e fakamata 'Atita fakamuimui 'i he ngaahi taimi ko eni;

- Sune 2014 ki Sune 2016 ki Tongatapu
- Ma'asi 2019 – Ma'asi 2021 ki Vava'u, Ha'apai pea mo 'Eua
- 01 Siulai 2019 – 30 'o Sune, 2020 ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa

4.2 Ngaahi Tu'utu'uni FakaMinisitā mo e Kapineti

'Aho 'o e Tu'utu'uni	Fika 'o e Tu'utu'uni	Taumu'a
17 Siulai 2020	782	Aleapau 'i he vaha'a 'o e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki pea mo e tokotaha ngāue 'a e Potungāue Toutai
17 Siulai 2020	814	Ko hono to e vakai'i 'o e fa'unga 'o e 'ekonomika pea mo e sio ki he kaha'u
24 Siulai 2021	824	Tu'utu'uni makehe ki he leave 'a e kau ngāue fakapule'anga 'oku nau tuku vakaa 'i muli lolotonga 'a e COVID-19
24 Siulai 2021	825	Kole ha tokoni ki he ngaahi famili 'o e kau 'ofisa taulama fakamafai 'oku nau tuku vakaa 'i muli
14 'Aokosi 2020	911	Kole mei he pule (Mr. Eddie & Rosemarie Palu) 'o e Atlantis Fisheries Pty Ltd, Pacific Sunrise Fishing ki he Kapineti ke to e vakai'i 'a e alea ki he teu fakatau atu 'o e kautaha ke ki'i fakatatali kae 'oleva ken a foki mai mei 'Aositelelia. Fakatau ki he CD No.622 'i he 'aho 12 Sune 2020
14 'Aokosi 2020	909	Kole ke to e vakai'i 'a e Lao (fakatonutonu) Toutai 2009, Kolo Matatahi
23 Sepitema 2020	933	Lao (fakatonutonu) Toutai 2020, Kolo Matatahi
30 Sepitema 2020	1032	Aleapau ki hono pule'i mo tokanga'i 'o kau 'aa fonua
02 'Okatopa 2020	1038	Lipooti Fakata'u FY2019/20
16 'Okatopa 2020	1055	Fakahu atu 'a e teuteu ki hono huufi 'o e 'Ofisi 'a e Potungāue Toutai 'i Pangai, Ha'apai
23 'Okatopa 2020	1123	Fakaloloa 'o e no fakalalakaka 'a e Pule'anga 'a ia 'oku tokanga'i 'e he Pangike Langa Fakalalakaka (TDB)
23 'Okatopa 2020	1109	Malolo Kilisimasi 2020/2021 'a e kau ngāue fakapule'anga
27 Novema 2020	1299	Fokotu'u 'a e totongi makehe ki he kau 'Ofisa kuo fakamafai'i ke nau kau atu ki hono tokanga'i 'o e ngaahi kongatahi
30 Novema 2020	1327	Palani 'o e Patiseti 2021/22-2023/24. Vakai ki he CDNo.1320 of 27/11/2020

12 Fepueli 2021	85	Lipooti 'o e ola 'o e ngaahi ako ki he kakai na'e fakahoko 'e he Potungāue Toutai fakatatau ki he CD Fika.1159 'o e 'aho 2 'Okatopa 2015, pea mo kole ha founa fo'ou ki hono fua pea mo hono fakatau atu 'o e mokohunu ki he ngaahi maketi.
26 Fepueli 2021	140	Fakapale 'a e 'Ofisa Pule Ngāue ki he ta'u fakapa'anga 2019/20
14 'o 'Epeleli 2021	294	Tu'utu'uni Kapineti ki he fakapale 'o e me'afua fakahoko fatongia
28 'o Me 2021	445	Kole faka'ataa 'a e to'o ha pa'anga ke tokoni ki he kole me'alele fo'ou mei he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga 'a ia 'oku 'i he malumalu 'o e Kupu 12 'o e Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga
28 'o Me 2021	439	Lao (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e ika 2021
10 Sune 2021	500	Lisi Fika 3547 ke tauhi ia ki he Potungāue Toutai, 'Ohonua, 'Eua
10 Sune 2021	484	Kole ke fakatonutonu 'a e Tu'utu'uni ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2009

Tu'utu'uni Faka-Minisitā

7 Lahi 'o e Palani Pule na'e tali

24 lahi 'o e ngaahi aleapau ngāue na'e tali

4.3 Founa Pule

Aleapau mo e Talite Fakavaha'a Pule'anga

'Oku kau atu foki 'a Tonga ki he ngaahi fatongia 'i he aleapau mo e talite fakavaha'a pule'anga 'oku nau tokoni ki hono toutai'i fakapotopoto 'o e me'amo'ui mei 'oseni.

KAUTAHA TOUTAI 'A E PASIFIKI: Ko Tonga 'oku kau 'i he memipa ki he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) 'a ia oku nau 'ofisi 'i Honiala, 'Otumotu Solomone', na'e fakamo'oni 'a Tonga ki he Konivēsio 'i he 1979. 'Oku tokoni'i 'e he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki' (FFA) 'a e fonua memipa 'e 17 ke pule'i, fakatolonga pea mo ngāue'aki 'a e toutai valu 'i ha founa fakalalakaka fakafonua pea mo fakpapau'i 'a e ngāue fakataha fakafeitu'u.

KOMIUNITI 'A E PASIFIKI TONGA: 'Oku memipa 'a Tonga 'i he 'ofisi 'o e Sekelitali ki he Komuniti 'a e Pasifiki pea 'oku tu'u honau 'ofisi 'i Noumea, Niukaletonia. Ko

‘enau taumu’a ke tokoni fakatekinikale, fakapolofesinale, fakasaienisi, fekumi, palani mo pule’i ‘a e taukei ‘a e kakai ‘o e ‘otu motu Pasifiki pea teuteu ‘a e ngaahi fakamatala fakapatonu mo e fale’i, ke fakafaingamalie’i ‘a e faitu’utu’uni totonu ke fakalalakala ‘a e tu’unga ‘o e toutai ‘i he kaha’u.

KOMISONI TOUTAI KI HE UESITE MO E PASIFIKI: Konivesio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki ‘o fakataumu’a ke fakapapau’i, malava ‘o pule’i, toutai fakapotopoto mo tu’uloa ‘o e valu ‘i he Uesite mo e Pasifiki.

UNCLOS: Konivesio ki he Lao Toutai ‘a e ngaahi pule’anga fakatahataha ‘i he 1982 (UNCLOS), ‘a ia ko e alepau fakavaha’apuleanga ‘oku ne ‘oange ‘a e mafai, totonu mo e fatongia ‘o e fonua ke nau ngāue fakapotopoto’aki ‘a e ‘oseni, ‘ataakai ke pule’i lelei ‘a e me’amo’ui ‘o ‘oseni.

UNFSA: Alepau ‘o e ngaahi fonua fakatahataha ki he lahi ‘o e ika ‘i oseni ‘a ia ‘oku fakataumu’a pe ki he valu mo e kalasi pe ko ia. ‘Oku ‘i ai mo e ngaahi tu’utu’uni fekau’aki mo hono toutai fakapotopoto ‘o makatu’unga ‘i he ngaahi fakamatala fakasaianisi pe fakafiofi pe. Ko e ngaahi fonua kuo nau fakamo’oni ki he alepau ko eni ke nau ngāue fakataha ke fakapapau’i e malu’i mo fakatolonga ‘a e toutai ‘i loto ‘i honau kongatahi toutai’anga faka’ekonomika.

LAO KI HONO FAKAHOKO ‘O E TOUTAI: Ko e Lao ki hono fakahoko ‘o e Toutai ‘oku ‘ikai ko ha alepau fakalao ia ka ‘oku tau’ataina pe ‘a e ngaahi fonua pe te nau fai ki ai. ‘Oku taumu’a pe mo ia ki hono fakatolonga mo e toutai fakapotopoto ‘o makatu’unga ‘i he tu’unga ‘e lahi fe’unga ‘o e ika ‘oku toe.

CITES: Konivesio fakavaha’apule’anga ki hono fakafetau’aki ‘o e me’amo’ui ‘oku faka’au ke ‘osi ‘o tatau pe ki he ‘akau mo e monumanu. ‘Oku fakataumu’a ke fakapapau’i ‘e ‘ikai hoko ‘a e fefakatau’aki ke faka’auha ‘a e ‘akau mo e monumanu ‘oku faka’au ke ‘osi ka ke fakatolonga mo fakangatangata pe ‘a ia ‘oku laka hake ‘i he kalasi ‘e 35,000 ‘o e monumanu mo e ‘akau ‘oku malu’i.

TALITE TOUTAI MO ‘AMELIKA: Ko e talite toutai ‘a e ngaahi fonua ‘o e Pasifiki ‘oku memipa ‘i he FFA ‘o fakangofua ‘a e ‘u vaka toutai kupenga ‘a Amelika ke nau toutai ‘i hotau potutahi. Na’e kamata ‘a e talite toutai ko ‘eni i he 1987.

TALITE NIUE: Ko e Talite Alepu Niue na’e fakamo’oni ki ai ‘a Tonga ni ‘i he 2015 ‘i he fengāue’aki fakataha ‘a e ngaahi fonua ‘o e Pasifiki ke tau’i ‘a e toutai ta’e fakalao he ‘oku hoko ko e palopalema fakamamani lahi.

OIE : Kautaha Fakavaha’a Pule’anga ki he mo’ui lelei ‘a e fangamonumanu. ‘Oku tokanga ‘a e kautaha ko ‘eni ki he ngaahi mahaki ‘o e fangamonumanu pea na’e fokotu’u ‘i Sanuali 25, 1924. ‘I Me 2003 na’e hoko ai honau ‘ofisi ko e ‘Ofisi Fakamamani ki he mo’ui ‘a e fangamonumanu. ‘Oku te’eki ke fakamo’oni ‘a Tonga ki he alepau ko ‘eni ka ‘oku tau ngāue pe ‘o fou ‘i he Komiuniti ‘a e Pasifiki

ALEPAU KI HE NGAHI TAULANGA FAKAVAHA’A PULE’ANGA (PSMA): Alepau ki hono ngāue’aki ‘o e uafu ke fakafepaki’i ‘a e toutai ta’efakalao mo ‘ikai ke lipooti, pea na’e fakamo’oni ki ai ‘a e Pule’anga ‘o Tonga ‘i Tisema 2019.

4.4 Ngaahi Fiema'u 'a e Tu'utu'uni Ngāue 'a e Pule'anga

'Oku pou pou kakato mo tokoni á e Potungāue' ki he ngaahi tuútuuni ngāue ki he kau ngāue fakapuleánga' á ia 'oku 'i he malumalu 'o e Lao ki he Ngāue Faka-Pule'anga 2002.

'Oku 'i ai á e fatongia 'o e Potungāue ki he Komisoni Toutai ki he Uesite' mo e Pasifiki' (WCPFC) (á ia 'oku ha 'i he Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (UNCLOS)), ko hono fakahū atu 'a e ngaahi lipooti ki he Komisoni ki he valu. Ko e lipooti ni 'oku malava ke fakahoko kakato 'o fenapasi mo e taimi totonu 'o e lipooti.

Na'e to e hiki'i hake 'a hono vakai'i 'e he Potungāue 'a 'ene ngaahi tuútuúni' mo e founa fakahoko ngāue 'o talu meí he 'ene mavahe 'o hoko ko e Potungāue tu'u tokotaha hili ko ia 'a e mavahe mai meí he Potungāue Ngoue, Me'atokoni, Vao'akau mo e Toutai.

Ko e ngāue mahu'inga na'e fakahoko ke faipau ki he tu'utu'uni ngāue fo'ou 'a e Pule'anga' ki he Palani Ta'u Tolu (CP) pea mo hono fakahoko 'o e Me'afua Fakahoko Ngāue (PMS).

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e ngaahi ako 'oku fakahoko 'o kau atu ki ai 'a e kau ngāue' ('o hangē 'oku hā atu 'i 'olunga') 'o fakataumu'a ke to e fakalalakaka, ngāue pea mo ola lelei ange 'a e fakahoko fatongia'.

Naé 'i ai mo e ngaahi ako na'e fakahoko (hange ko ia óku ha í 'olunga) 'o makatu'unga ke to e lelei ange mo fakafiemalie á e fakahoko fatongia.

'Oku pou pou á e Potungāue Toutai ki he Kautaha Toutai ó e Pasifiki' (FFA) 'i he polokalama ngāue 2016, ki hono tufotufa tatau á e faingamalie ki he tangata/fe fine 'a ia na'e tali pea fakapaasi 'e he Komiti Alealea ki he Toutai 'a e kau Minisitā (FFCMin) ke faka'ai'ai 'a e tufotufa tatau 'o e faingamālie 'i he ngāue'anga pea ke tokoni ke ta'ofi 'a e 'a vahevahe ki he kau 'a e kakai fe fine' ki he ngaahi fakahoko fatongia 'i he sekitoa toutai.

4.5 Poate mo e Komiti 'oku Totongi Pa'anga

'I he Lao ki hono Puleí ó e Toutai 2002, konga 8, Kuo pau ke fokotuú é he 'Eiki Minisitā ha Komiti Pule Faleí ki he Toutai', á ia kuo pau ke 'oatu 'a e ngaahi faleí ki he 'Eiki Minisitā, í ha ngaahi fakakaukau fekauáki ki hono fakatolonga, puleí, mo ha founa 'e tu'uloa mo fakalalakaka ai 'a e toutai í hotau Puleánga'.

Ko e komiti kuopau ke fakakau 'a e kau memipa 'oku ha atu 'i lalo. Ko e memipa kehe meí he kau memipa tuúmaú kuo pau ke fokotuú kinautolu ki he taú e tolu.

Komiti fale'i ki hono Pule'i 'o e Toutai (FMAC)

Lakanga	Hingoa
Sea	'Ofisa Pule Ngāue 'o e Toutai
Memipa	Sekelitali ki he Potungāue Fonua pe ko hono fakafofonga
Memipa	Sekelitali ki he Ngāue á e Kakai Fefakatauíki mo e ngaahi Ngāueánga pe ko hono fakafofonga.
Memipa	Memipa 'e taha ke ne fakafofonga'í á e ngaahi fiemaú á e kau toutai fakakomesiale e fili é he Kautaha Uta ika ki Tuápuleánga á Tonga.
Memipa	Memipa é taha ke ne fakafofongai á e ngaahi fiemaú á e kakai fefine é fili é he Minisitā.
Memipa	Memip'a e tokoua kena fakafofonga'i á e kau toutai fakalotofonua kuo fili éhe Minisitā
Memipa	Memip'a e taha ke fakafofonga'i á e ngaahi kolo matatahi ke fili é he 'Eiki Palemia
Memipa	Mo ha taha kehe 'o 'ikai laka hake 'i he toko ua, 'oku fakakaukau 'a e Sekelitali 'oku taau ke fakakau.

Ngaahi Komiti Fakalotofale 'a e Potungāue Toutai

- Komiti Teknikale Pule
- Kulupu Ngāue ki he Fakamatala
- Komiti ki hono Pule'i 'o e Valu
- Komiti ki hono Pule'i 'o e Toutai Palu
- Komiti ki he Palani Sekitoa Toutai 'a Tonga
- Kulupu ki hono Pule'i 'o e Poloseki (Poloseki 'oku fakapa'anga 'e Nu'usila ki he Toutai Palu)
- Komiti Pule ki hono Fāma'i 'o e Me'amo'ui

Vahe 5: Fakama'opo'opo

'I he ta'u fakapa'anga 2020/21 'oku ne faka'ilonga'i ha to e makamaile 'e taha 'o e hoko 'a e Potungāue Toutai ko ha Potungāue tu'u tokotaha.

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e fe'ao ko ia 'etau koloa mei 'oseni mo e palopalema 'o e fu'u lahi 'a hono toutai'i, feliuliuaki 'o e 'ea, lahi 'a e 'esiti 'i he tahi, ma'olunga ange 'a e fukahi tahi pea mo e mafana 'o e 'ea'. 'Oku kei lahi pe mo e ngaahi pole 'oku ne uesia 'a 'etau koloa 'o 'oseni pea mo hono 'ātakai, ko e ngāue 'a e Potungāue' mo e ngaahi kupu fekau'aki' óku kei mahuínga ke fakapapauí ko étau visone', ke tupulekina á e lelei fakaékonomika', sosiale' pea mo e 'ātakai tu'uloa ó e toutai ke ne hiki hake á e tuúnga ó e nofo á e kakai Tonga.

Ko e taha 'o e ngaahi ngāue lalahi 'o e ta'u ko hono fakangofua ko ia ke toutai'i, ngaohi pea mo hū atu ko ia 'o e mokohunu, 'a ia ko e tu'utu'uni ni na'e fakahoko 'e he kapineti 'i he 'aho 12 'o Sune 2020 ke kamata 'i he 'aho 01 Siulai ki he 30 'o Sepitema 2020. Na'e makatu'unga foki 'a e tu'utu'uni ni ke fakaivia fakapa'anga 'a e kakai tupu mei he tolalo 'a e 'ekonomika mo e uesia fakasosiale tupu mei he covid 19. Ko e ngaahi laiseni' na'e foaki pe o fakatatau mo e feitu'u 'oku tu'u ai 'a e fale ngaohi mokohunu 'o kau ki ai 'a Tongatapu, Ha'apai, Vava'u pea mo Niuatoputapu.

Ko e hokohoko atu ko ia 'a e fakahoko ngāue mo e fakahū 'o e kau ngāue 'a e poloseki "Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa" 'i Tonga ni talu mei he 2019 'aki 'a e pa'anga 'Amelika 'e \$10 miliona ki he ta'u 'e 6 ko ha makamaile ia ki he Potungāue.

'Oku kei hokohoko atu pe pea mo hono fakahoko 'a e ngāue 'a e Potungāue ki he Aleapau ko ia ki he Malu 'o e Ngaahi Taulanga (PSMA) 'a e Kautaha Me'atokoni mo e Ngoue 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (FAO) ki hono ta'ofi 'a e Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke Lipooti.

'Oku mau fakamālō ki he 'Eiki Minisitā ki he'ene pou pou ki hono fakalalakaka 'o e toutai' pea pehē ki he vā fengāue'aki fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki' 'a 'enau pou pou mo e ngāue malohi.